

LEJASCIEMS

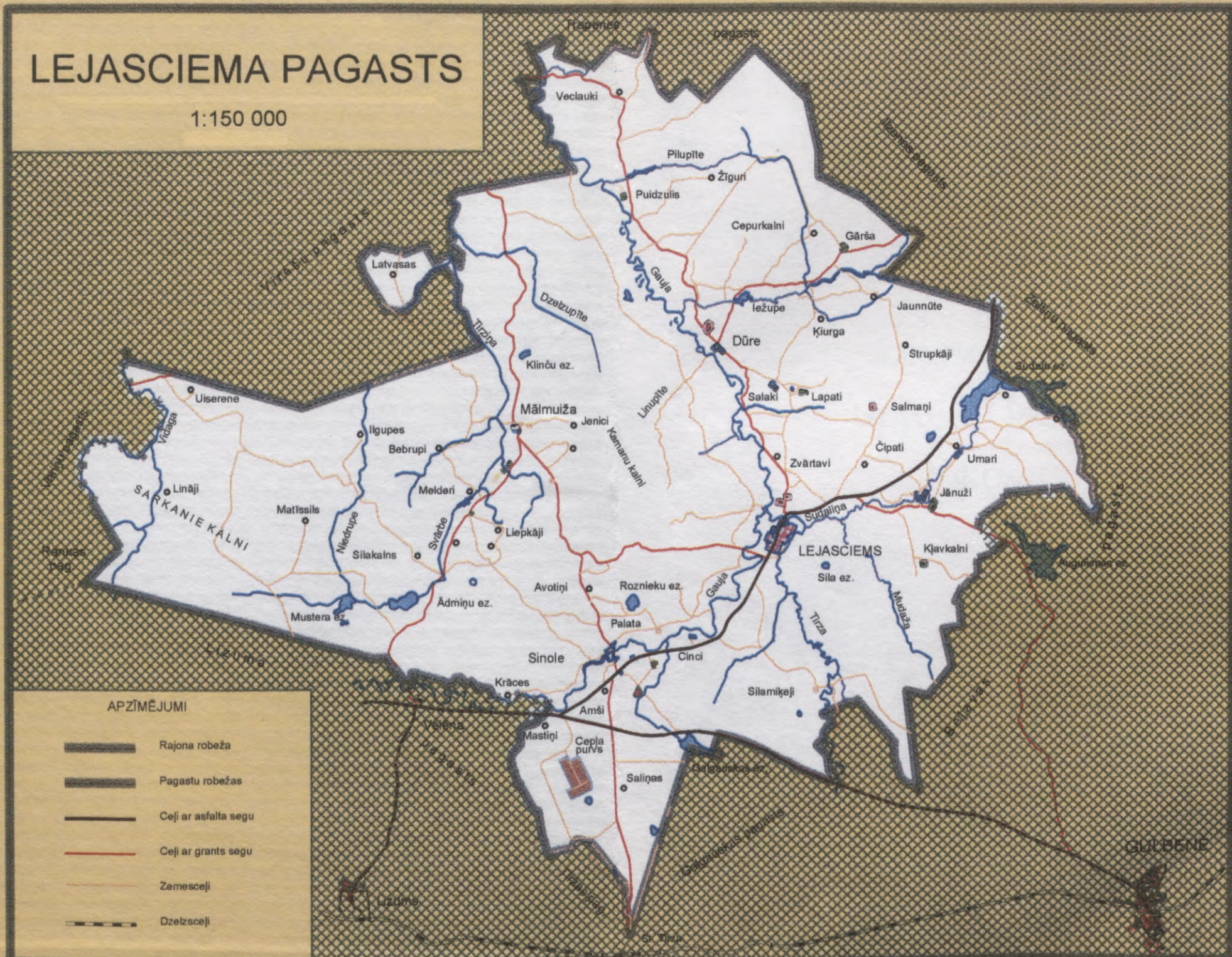
RANKA 272. PIEBALGA 584
VELENA

LEJASCIEMS

UPJU UN LAIKU LOKOS

LEJASCIEMA PAGASTS

1:150 000

APZĪMĒJUMI

- Rajona robeža
- Pagastu robežas
- Ceļi ar asfalta segu
- Ceļi ar grants segu
- Zemesceļi
- Dzelzsceļi

250961

2004-4
L 17

L
9

Lejasciems
upju un laiku
lokos

2003

KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0304012729

Grāmata izdota ar Latvijas Kultūrkapitāla fonda atbalstu

Atbildīgā par izdevumu Dace Milne
Korektore Ineta Stāvavena
Guntara Šmita un Raivja Baloža vāka dizains

Foto no Lejasciema muzeja fondiem, Lejasciema vidusskolas, bērnudārza
un kultūras nama arhīva, lejasciemiešu personīgiem albūmiem
J.Zaķa, J.Igaviņas, S.Medņa, A.Doropoļska krāsu foto

*"Mēs dzīvojam laikmetā, kurā skaidrāk
kā jebkad apzināmies, ka neviens no mums
nav pasargāts no likteņa sitieniem, bet, ja
 kaut kas varenāks par vareno likteni, tad tā
 ir cilvēka drosmē, kas aiz paša gribas stājas
 pretī liktenim. Un, ja tas tā, tad taisni stiprais
 jūt vislabāk, cik grūta, bet skaista ir dzīve."*

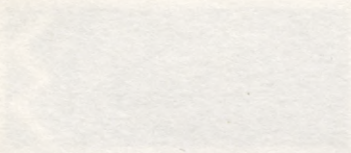
Zenta Mauriņa

Šī ir grāmata par Lejasciemu, tā vēsturi, skaisto dabu, par notikumiem, bet galvenokārt par Lejasciema ļaudīm, kuri kā varenas priedes Gaujas krastos visos laikos mācējuši turēties pretim skarbajiem likteņa vējiem un laiduši spēcīgas saknes šajā zemē.

Darbīgums, tiekšanās pēc izglītības, paļaušanās uz saviem spēkiem - tās ir īpašības, kas ļāvušas šās puses cilvēkiem visos laikos būt starp Vidzemes gaišākajiem prātiem.

Prasme dzīvot līdzī laimam, Lejasciema ļaudīm arī divdesmit pirmajā gadsimtā ļauj iesaļot ar drošu skatu nākotnē. Šeit Tīrza un Gauja saplūst vienotā straumē, lai trauktos uz jūru. Skan bērnu čalas, ļaudis dodas darba gaitās. Lejasciems bija, ir un būs. Par to vislielākā pateicība mums visi, kuri ar lepnumu sevi sauc par lejasciemiešiem!

Dainis Švika,
Lejasciema pagasta padomes priekšsēdētājs

[Faint, illegible handwritten text]

[Faint, illegible text block, possibly a title or introductory paragraph]

[Faint, illegible text block, possibly the main body of the document]

VALDŽIĀS BĪBLĪOTEKA

Juris Zaķis

LEJASCIEMA PAGASTS STARP KAIMIŅIEM

Pagasta platība - 337,83 km
Robežas garums - 129,5 km
Augstākais punkts Sarkanajos kalnos - 147,5 m v.j.l.
Lielākās upes - Gauja un Tirza
Gaujas garums pagasta teritorijā - 35 km
Lielākais un dziļākais ezers - Sudala ezers
(platība pagasta teritorijā 72 ha, dziļ. 10,2 m)
Lielākais purvs - Mudažas purvs ~ 200 ha
Vidējais nokrišņu daudzums ~ 650 mm
Bezsala periods 130 - 140 dienas
Lauksaimniecībā izmantojamā zeme - 7976 ha
(24% no kopplatības)
Meži - 22,3 tk.ha (67% no kopplatības)

Lejasciema pagasts atrodas Vidzemes novada austrumu daļā Gulbenes rajonā. Robežojas ar Alūksnes rajona Virešu, Trapenes, Ilzenes un Zeltiņu pagastu, Gulbenes rajona Beļavas, Galgauskas, Tirzas, Lizuma un Rankas pagastu, kā arī ar Valkas rajona Variņu pagastu.

Pašreizējās robežās pagasta platība ir 337,83 km², un tas ir viens no vislielākajiem pagastiem Latvijā. Pasaulē ir ne mazums valstu, kuru teritorija ir samērojama ar šo lielumu, bet 29 valstīm un tām pielīdzinātām teritorijām platība ir mazāka. Lejasciema pagastā varētu brīvi izvietot tādas Eiropas valstis kā Vatikānu, Monako, Sanmarīno, Lihtenšteinu un Gibraltāru, un tad vēl paliktu kāds stūrītis pašiem.

Attālums starp galējiem pagasta rietumu un austrumu punktiem ir 28,7 km, bet starp ziemeļu un dienvidu punktiem 25,5 km. Robežas garums 129,5 km. Pagasta austrumos saule uzlec gandrīz divas minūtes agrāk nekā rietumos.

Salīdzinot ar 1939.gadu, pagasta platība ir stipri palielinājusies. Daudzkārtīgo teritoriālo reformu un robežu maiņu rezultātā, kas notikušas okupācijas gados, Lejasciema pagastā iekļauts praktiski viss bijušais Dūres pagasts, lielākā daļa no bijušā Sinoles pagasta, kā arī nelieli piegriezumi no Gaujienas, Ilzenes, Beļavas un Lizuma pagasta. Savukārt neliela daļa no bijušajiem Lejasciema zemes īpašumiem pievienoti Beļavas pagastam (Augulienas muiža) un Virešu pagastam (Līves), bet sīkāki gabali arī Tirzas un Galgauskas pagastam.

DABA UN TĀS RESURSI

Skats no malas

Daudzas lietas ir labāk pārskatāmas, ja tās aplūko no attāluma, tāpēc arī Lejasciema pagasta iepazīšanu sāksim no tāienes - no Vidzemes augstienes austrumu nomales. Lizuma pagastā ir Ģeista kalns, no kura austrumu un ziemeļaustrumu virzienā atklājas ainava ar ļoti tālām perspektīvām. Ja uzkāpjam tajā, tad mūsu priekšā ir milzīga ieplaka ar zaļi zilu mežu jūru, bet aiz tās pie horizonta skaidri izceļas augstu pauguru muguras. Tas ir Gulbenes paugurvalnis, kas tālāk ziemeļos saplūst ar Alūksnes augstieni. Dienās, kad gaiss ir tīrs, dzidrs un caurspīdīgs kā kristāls, tālskatī var saskatīt dažu labu pazīstamu pauguru Ozolkalnā, Beļavas pilskalnu un pat 50 km attālās Apekalna baznīcas torni. Bet Lejasciems atrodas šeit - augstieņu un paugurvaļņu ieskaudās grandiozās ieplakas, ko sauc par Vidusgaujas zemieni, dienvidu daļā - Trapenes līdzenumā.

Šie nosaukumi apliecina, ka zemes virsma Lejasciema pagastā ir zema un līdzena. Raugoties no Ģeista kalna, tā tas arī ir: salīdzinot ar apkārtējām paugurainēm, mēs esam zemu, un reljefs ir līdzens. Taču šī zemiene atrodas apmēram 100 m virs jūras līmeņa, un līdzenums nebūt nav tik līdzens kā Lubānas klānos vai Zemgalē. Pareizāk to būtu saukt par viļņotu līdzenumu. Iepazīstot savu pagastu, uzzināsim, ka šo it kā vienmuļo līdzenumu stipri vien atdzīvina gan sarežģīti pacēlumi, gan krāšņas ielejas.

Tāpēc nolaidīsimies no augstienes un aplūkosim Lejasciema tuvplānā.

Zemes virsma, un kā tā veidojusies

Tāpat kā visas Latvijas lielākajā daļā, arī Lejasciema teritorijā zemes virsmas pašreizējā izskata izveidošanā nozīmīgākie notikumi risinājās leduslaikmeta beigu cēlienā visciešākajā sakarā ar ledāja atkāpšanos. Šo procesu norisei mūsu apvidū bija savas īpatnības, un tās bez šaubām atspoguļojas arī mūsdienu reljefa formējumos.

Aptuveni pirms 17 gadu tūkstošiem gandrīz miljons gadu ilgušais apledojums jau bija atkāpies līdz mūsu platuma grādiem. Process nenotika gludi un vienmērīgi. Sakarā ar klimata izmaiņām dažkārt ledājs atkāpās ātrāk, dažreiz tā mala stāvēja uz vietas, bet citreiz tas no jauna pavirzījās uz priekšu. Kad Latvija jau gandrīz no ledus bija atbrīvojusies, klimats atkal kļuva vēsāks un Vidusgaujas ieplakā līdz pat Gulbenes valnim ielauzās aktīva ledāja mēle. Šajā laikā, kad Vidzemes un Alūksnes augstiene jau bija brīva no ledus, Vidusgaujas ieplakā ledājs turpināja ārdīt pamatiežu virsmu. Tas ir viens no iemesliem, kādēļ mūsu apvidū pamatiežu virsma ir zemāka nekā blakus - reģionos, bet ledāja atstāto nogulumiežu sega - vairākkārt plānāka.

Ledājam izkūstot, uz pamatiežu virsmas palika viss līdznestais, izveidojot tā saukto pamatmorēnu. Tās ir visu to iežu, pār kuriem slīdēja ledājs, dažāda rupjuma drupas, kur mainīgās proporcijās sajauktas vissmalkākās mālu un putekļu daļiņas ar smilšu graudiem, oļiem, akmeņiem un klinšu blūķiem. Te pārsvarā atradīsim vietējo pamatiežu atliekas, bet netrūkst arī atceļotāju no tālās Skandināvijas. Pamatmorēna pārklāj pamatiežu virsmu praktiski visā pagasta teritorijā.

Sarkanie kalni 1939.g. Foto J.Kučers

Ledāja mēles atkāpšanās gaitā radās īslaicīgs pārtraukums, un kādu laiku tā mala stāvēja uz vietas. Šo līniju dabā iezīmē iespaidīga vaļņveidīga pauguru grēda - Sarkanie kalni, kas sākas pie Mustera ezera un turpinās rietumu virzienā līdz pagasta robežai, tālāk iesniedzoties Variņu pagastā. Sarkanie kalni galvenokārt sastāv no ledāja kušanas ūdeņu straumju sanestajām smiltīm. Valnis ir 0,3 - 1,0 km plats un paceļas 20 - 30 m virs apkārtējā līdzenuma. Ar savu komplicēto, stipri artikulēto un saposmoto reljefu tas ļoti atdzīvina un padara interesantu apkārtnes ainavu. Šeit, pie Lazdukalna mājām, atrodas augstākais (147,5 m) punkts virs jūras līmeņa Lejasciema pagastā.

Ledājam degradējoties, tā ķermenī radās dažādi izkusumi un tukšumi. Arī tajos uzkrājas ledāja kušanas ūdeņu atnestais materiāls, tāpēc izveidojās atsevišķi līdz 17 m augsti kēmvēidīgi pauguri: Latvasu kalns un Uiserenes kalns.

Milzīgajām ledus masām izkūstot, radās daudz ūdens. To noplūdi uz ziemeļiem nosprostoja vēl neizkusušais ledājs, bet citos virzienos - reljefa pacēlumi, tāpēc Vidusgaujas ieplakā viens pēc otra veidojās ūdensbaseini - sprostezeri, kuros nogulsņējās kušanas ūdeņu atnestais smalkais materiāls - māli, putekļi un smalkas

smiltis - t. s. limnoglaciālie nogulumi, kas mainīgā biezumā pārklāja pamatmorēnu. Rezultātā Lejasciema pagasta teritorijā pamatmorēna zemes virspusē atsedzas tikai atsevišķos laukumos ierobežotā platībā (aptuveni vienā desmitajā daļā no pagasta kopplatības). Šie laukumi izvietojas samērā vienmērīgi pa visu pagastu. No tiem lielākie ir starp Bebrupiem un Ūdensdobēm, Sudala ezera apkaimē, ziemeļaustrumos no Dūres, Mudažas labajā krastā un Cincu apkārtnē. Toties limnoglaciālie nogulumi zemes virspusē sastopami pagasta lielākajā daļā. It sevišķi tas sakāms par smiltīm, jo smiltāji aizņem 60% no pagasta platības. Starp smiltājiem sporādiski pa visu teritoriju izkaisīti mainīga lieluma mālu areāli. Lielākie no tiem ir Krieviņu - Cieskalnu, Dūres - Lapatu, Mālmuižas un Latvasu apkārtnē.

Brūveļa kalns

Kopš ledāja nokušanas pagāja vairāki tūkstoši gadu, pirms zemi pārklāja vienlaidu mežu sega. Skarbajos arktiskā klimata apstākļos auksts, sauss vējš brīvi dzenāja smiltis pār tukšajiem klajumiem. Tā izveidojās iekšzemes kāpas, kas šodien ir raksturīga Lejasciema ainavas sastāvdaļa. Šādu dabas veidojumu citur plašā apkārtnē

nav. Kāpu reljefs pagasta teritorijas vidusdaļā ir plaši izplatīts, taču iespaidīgākie kāpu masīvi izvietojas 3 - 4 km platā un 13 km garā zonā Gaujas kreisajā krastā, slaidā upes lokā no Palatas dienvidos līdz pat pagasta robežai ziemeļos, bet it īpaši - rietumos no Klajā purva un teritorijā starp Kamanu kalniem un Gaujas ieleju no Lejasmuižas līdz Aizupēm. Vēja darbības rezultātā šeit izveidojies sarežģīts reljefs ar kāpu grēdām, paraboliskajām kāpām, deflācijas ieplakām, kāpu grupām, pauguriem, dabiskiem amfiteātriem un citām formām. Nelieli reljefa pacēlumi mijas ar varenām grēdām 20 m augstumā un pat 1.5 - 2 km garumā. Vēl interesantāku šo ainu padara tas, ka vietām kāpas pa daļai ir ieceļojušas Gaujas ielejā. Dabas fantāzijai nav robežu. Tā vien šķiet, ka vēju dievs Eols šeit rīkojis savas orgijas.

Kamanu kalni 1935.g.

Pēcledus laikmetā, klimatam kļūstot siltākam, strauji attīstījās augu valsts, veidojās purvi, ezeru gultnēs sāka nogulsnēties organiskās dūņas - sapropelis. Šodien purvi ir izkaisīti pa visu pagasta teritoriju, un kūdrāji aizņem samērā lielu (ap 13%) daļu no pagasta kopējās platības. Pārsvārā izplatīti zemā tipa purvi, no kuriem lielākie ir Mudažas (pārsniedz 200 ha) purvs, Grimnaužu (Šnalles) un Lazdukalna purvs. Plašākie pārejas tipa purvi ir Klajais

un Dūkstiņa purvs, bet augstā tipa - Targupes, Cepļa un Lēja purvs. Visi minētie purvi ir lielāki par 100 ha. Bet pagastā ir liels skaits arī mazāku purvu. Kūdras slāņa biezums purvos ir mainīgs. Nereti tas sasniedz 3 - 5 m. Maksimālais biezums - 7,5 m - konstatēts Dūkstiņa purvā.

Mūsdienās turpinās kūdras un sapropeļa uzkrāšanās. Ik gadu kūdras slānis palielinās par 1 - 2 mm, bet ezeru aizaugšana norit ļoti strauji. Praktiski visos ezeros sapropeļa slāņa biezums ir 3 - 5 m, bet Klinču un Moveša ezerā pat 6,0 - 6,2 m. Līdz ar to ūdens slāņa biezums vairumā ezeru ir stipri sarucis. Tā Mustera, Ādmiņu, Klinču, Bomīša un Moveša ezerā tas ir tikai 1,3 - 1,8 m, Vaguļu ezerā - mazāks par metru. Vecās kartēs redzamo ezeru - Lāčezera, Pārkaru ezera un Pīļaviņa - vietā šobrīd ir staignājs ar peldošas kūdras pārsegu.

Visus minētos iežus, kas veidojušies leduslaikmetā, pēcdeduslaikmetā un mūsdienās, ģeologi sauc par kvartāra nogulumiem. To kopējais biezums pagasta teritorijā vidēji ir 10 - 15 m. Gaujas, Tīrzas un Sudaliņas upe vietām ir pārgrauzusi visu slāņkopu, un tur mēs varam savām acīm aplūkot un rokām aptaustīt vairāk nekā 300 miljonus gadus vecos pamatiežus.

Kvartāra nogulumi ir nozīmīgi cilvēka dzīvē, jo tie veido mūsdienu zemes virsmu, dod viegli pieejamus derīgos izrakteņus un kalpo par augsnes cilmiežiem, tādējādi tie ir mūsu dzīves telpas un apkārtējās ainavas pamatu pamats.

Zemes dzīles un to resursi

Zem mums jau pazīstamajiem kvartāra nogulumiem iegulst pamatieži. Tie ir nogulumieži, kas radušies no dažādiem nosēdumiem senajās jūrās pirms 360 - 570 miljoniem gadu un laika gaitā ieguvuši klinšu iežu īpašības. Slāņi guļ viens virs otra nogulsnēšanās secībā gandrīz horizontāli, un to kopējais biezums mūsu apvidū ir aptuveni 1100 m. Savukārt pamatieži balstās uz pamatklintāju.

Paideru dzirnavu slēgums 1999.gadā

Gauja pie Robežkalna 2002.gada pavasari

Ziedu aka Lejasciemā 2001.gada vasarā

Sudala ezers 2001 .gada vasarā

Gaujas ieleja pie Salakiem 2002.gada pavasari

Par pamatklintāju ziņas ir visai pieticīgas. Tas ir veidojies vissenākajās zemes ģeoloģiskās attīstības ērās pirms 1,5 - 2,0 miljardiem gadu. Toreiz bijuši vētraini kalnu veidošanās procesi, kurus pavadīja iežu krokošanās, tektoniskie lūzumi un karstas magmas izplūdumi, kā arī seno nogulumiežu pārkristalizēšanās (metamorfizācija). Vēlāk ilgstošos sauszemes apstākļos kalni tika pilnīgi noārdīti. Tā nu šodien zem mums iegulst samērā līdzena noārdīto kalnu pamatne, kas sastāv no kristāliskiem magmatiskajiem (granīti, gabro) un metamorfizētajiem (gneisi, migmatīti, kristāliskie slānekļi) iežiem. Interesanti, ka senie kalni tomēr nav nolīdzināti pilnīgi. Tepat, netālajos kaimiņu pagastos (Gaujienā un Apes lauku teritorijā), pamatklintāja virsma vietām ir vairāk nekā par 700 m augstāka. Tātad var teikt, ka mēs dzīvojam, lai gan apraktu, tomēr īstu kalnu piekāpē. Tas ir labi, jo pētījumos ir pierādīts, ka cilvēks labāk jūtas tur, kur pamatklintājs ar savām spēcīgajām ģeofizikālo lauku anomālijām atrodas dziļāk.

Sākot ar kembrija periodu (pirms 570 milj. gadu), mūsu reģionu pārklāja jūra, process turpinājās visu kembrija, ordovoka un silūra periodu un vēl arī devona perioda lielākajā daļā, kopumā aptuveni 210 miljonus gadu. Šajā laikā jūrā uzkrājās nogulumi, no kuriem veidojās pamatieži. Laika gaitā jūra te uzplūda, te atkāpās, mainījās tās dziļums un ūdeņu ķīmiskais sastāvs, līdz ar to arī nogulsņējumu raksturs. Rezultātā pamatieži sastāv no sarežģīta slāņojuma, kurā mijas dažāda biezuma smilšakmeņu, aleirolitu, mālu, dolomītu, kaļķakmeņu, domerītu, merģeļu, ģipšakmeņu u. c. iežu slāņi. Ūdens necaurīdīgu slāņu sērijas (sprostslāņi) mijas ar ūdens piesātinātiem porainiem un plaisainiem iežiem, kas veido pazemes ūdens horizontus.

Kembrija, ordovika un silūra slāņu sistēma, tāpat arī devona sistēmas apakšējā daļa, praktisku interesi neizraisa. Te vienīgi varētu piezīmēt, ka kembrija sistēmas augšdaļā iegulst 30 - 35 m biezs baltā kvarca smilšakmeņu slānis, kas satur sālsūdeņus (sāļu saturs 110 - 125 g/l) ar augstu bromīdu koncentrāciju. Samērā sāļi (10 - 15 g/l) ūdeņi sastopami arī devona sistēmas apakšējā daļā.

Minerālūdeņu izpēte un to praktiskās pielietojamības izvērtējums ir nākotnes ziņa.

Virš minētā sāļūdeņu horizonta iegulst 114 m biezs domerītu sprosts-lānis - tā sauktā Narvas svīta, kuras virsma mūsu apvidū atrodas aptuveni 360 m dziļumā no zemes virsmas.

Virš Narvas svītas iegulošajām slāņkopām var būt un zināmā mērā arī jau ir praktiska nozīme mūsu ikdienas dzīvē, tāpēc par tām ir vērts runāt sīkāk.

Narvas svītu pārklāj vairāk nekā 220 m biezs dažādu smilšakmeņu slāņojums ar aleirolītu un mālu starpslāņiem. Šie slāņi Ziemeļvidzemē un Igaunijā iznāk zemes virspusē, kur tie ir labi izpētīti, tādēļ ģeologi tos ir sadalījuši četrās svītās, kurām devuši Arukilas, Burtnieku, Gaujas un Amatas nosaukumu. Smiltis tik biezu un plašu smilšakmens lauku radīšanai nāca no Skandināvijas, noārdoties tolaik tur esošajiem augstajiem kalniem. Gaujas un Burtnieku horizonti raksturojas ar lielu pazemes ūdens bagātību. Ūdens ir kvalitatīvs, droši lietojams ūdens apgādē. Tā mineralizācija ir tikai 0,2 - 0,45 g/l. Dominē hidrokarbonātu magnija un kalcija sāļi. Pagaidām gan Lejasciema pagastā šo horizontu sasniedz tikai viens artēziskais urbums - tas ir 220 m dziļais urbums Dūrē. No tā var izsūknēt 14,2 litrus ūdens sekundē, un tas ir jaudīgākais urbums visā pagastā.

Virš Amatas svītas iegulst 53 - 65 m biezi dolomītu slāņi ar domerītu, aleirolītu un mālu starpslāņiem. Dolomīti veido divas svītas - Pļaviņu un Daugavas svītu, kuras vienu no otras atdala pārsvarā no mergēļiem izveidojusies Salaspils svīta. Visu trīs svītu ieži ir labi apskatāmi mūsu ziemeļu kaimiņa - Virešu pagasta - teritorijā Gaujas stāvkrastu atsegumos. Ziemeļos no mums ir vesela zona ar bagātīgām dolomīta atradnēm. Taču pie mums šie slāņi sākas tikai 40 - 60 m (pagasta ziemeļu daļā - 20 m) dziļumā no zemes virsmas, un dolomīta ieguvei diez vai kādreiz izmantos. Toties svarīgi ir tas, ka Pļaviņu un Daugavas horizonts satur lielus saldūdens resursus, kuru kvalitāte ir līdzvērtīga Gaujas un Burtnieku smilšakmeņu horizonta ūdeņiem. Lejasciema pagastā ūdensapgādes vajadzībām ir izurbti 25 artēziskie urbumi, un no tiem divdesmit četrus ūdeni sūknē no Daugavas svītas dolomītiem. Par ūdens krājumiem var spriest pēc tā, ka 46 - 83 m dziļajos urbumos ūdens stabs vairumā gadījumu paceļas līdz 1 - 10 m dziļumam no zemes virsmas, bet reljefa zemākās vietās (pie Lejasciema vidusskolas, pie pieno-

tavas un Mālmuižā) urbumi fontanē. Atsevišķo urbumu debīti ir 0,8 - 5,0 l/sekundē. Var teikt, ka praktiski mums labu pazemes ūdeņu krājumi ir neierobežoti.

Pamatiežu kompleksu noslēdz Katlešu un Ogres svītas smilšakmeņu, aleirolītu, mālu u. c. iežu slāņojums. Abas svītas ir ļoti līdzīgas, un to kopējais biežums - 60 m. Taču pilns vai gandrīz pilns šo svītu griezumā ir saglabājies tikai pagasta teritorijas dienvidu daļā. Virzienā uz ziemeļiem Ogres svītas augšējie slāņi pamazām izkīlējas un pagasta ziemeļu daļā pilnīgi izzūd. Šeit saglabājušies tikai Katlešu svītas slāņi 20 - 30 m biežumā. Tas lielā mērā ir ledāja ārdošās darbības nopelns. Tādējādi zem kvartāra slāņkopas iegulošo pamatiežu virsmu pagasta lielākajā daļā veido Ogres svītas ieži, bet pagasta ziemeļos - Katlešu svītas augšējie slāņi.

Abu svītu ieži pārsvarā ir ūdens vāji caurlaidīgi, kādēļ ūdensapgādei maz piemēroti. Ūdeni nelielos apjomos ir iespējams iegūt no vietumis sastopamajiem smilšakmeņu starpslāņiem.

Gauja augšpus Lejasciema, Tirzas lejtece un Sudaliņa pie Jānužiem ir iegrauzusies pamatiežos vietām pat līdz 5 - 6 m dziļumam, un šo upju gultnē, kā arī ielejas nogāzēs tie parādās zemes virspusē. No atsegtajiem pamatiežiem nereti izplūst avoti. Ogres svītas iežos

Tirza pie Lejasciema

Arvīds Burka pie Ķemeru Sēravota

Tirza 2002.gada pavasari

Lejasciema "Zvārtavos" 2002.gada rudeni

Ledus sastrēgumi Gaujā pie "Gaujmalniekiem" 2002. gada februārī

Lejasciema meži 2001. gada vasarā

vietumis sastopamas ģipšus saturošas starpkārtas, tāpēc vairākos avotos izplūstošie ūdeņi ir bagātināti ar sērūdeņraža savienojumiem, un šie ūdeņi izsenis ir lietoti tautas dziedniecībā. Pazīstamākie avoti ir Gaujas kreisajā krastā posmā no Sinoles līdz Lejasciemam: Palatas avots Velna pagāzē, Cincu Acu avots un Ķemeru sēravots. Pēdējais joprojām ir bieži apmeklēts. Dzidrs un garšīgs ūdens no smilšakmeņu slāņa izplūst Sudaliņas labajā krastā pie Lejas dzirnavām.

Pēc tam, kad bija nogulsņējušies Ogres svītas slāņi, t. i., aptuveni pirms 360 - 370 miljoniem gadu, jūra no mūsu apvidus atkāpās, un kopš tā laika reģionā valda sauszemes apstākļi. Var tikai minēt, kāda šajā laikā izskatījās zeme, jo visas liecības par to ir nodzēsis ledājs, kas iezīmēja jaunas ēras un jauna perioda - kvartāra - sākumu. Par kvartāra periodu jau runājām iepriekšējā nodaļā, tāpēc šeit aplūkosim tikai tos derīgos izrakteņus, kurus šis periods ir "sarūpējis".

Visizplatītākie un saimnieciski nozīmīgākie kvartāra derīgie izrakteņi pie mums ir celtniecības "dienišķā maize" - smiltis un māls, kā arī kūdra un sapropelis.

Smiltis

Ģeoloģiskā izpēte pagasta teritorijā veikta četrās atradnēs. Kvalitatīvākais materiāls ar lielākajiem krājumiem atrodams pagasta dienvidrietumu stūrī, kur smilšu iegulas veidojušās ledāja kušanas ūdens straumju darbības rezultātā. Šeit detāli izpētīta Zvejnieku-Kupiņu atradne 131,2 ha platībā. Derīgā slāņa biezums 1 - 16 m, krājumi 9,7 miljoni kubikmetru. Krājumi ir pietiekami iespaidīgi pat tad, ja ņem vērā, ka 2/3 no derīgās platības atrodas aiz pagasta robežas - Lizuma pagastā. Šī ir vienīgā atradne pagastā, kurā konstatēti starpslāņi ar ievērojamu (līdz 35%) grants piejaukumu. Ziemeļaustrumos no detāli izpētītās atradnes apzināts plašs (167,2 ha) perspektīvs smilšu lauks ar derīgā slāņa biezumu 1,6 - 8,9 m un perspektīviem krājumiem ap 10 milj. kubikmetru. Smiltis ir piemērota ceļu būvei, betonam un būvniecībai.

Uz ziemeļiem no Zvejnieku - Kupiņu atradnes nokonturēta 326 ha lielā Rugāju smilts atradne, kas aptver praktiski visus Sarkanos kalnus. Derīgā slāņa biezums šeit 6 - 25 m, bet perspektīvie krājumi varētu pārsniegt 33 milj. kubikmetru. Smilti var izmantot celtniecības javu gatavošanai. Turpat Sarkanajos kalnos uz ziemeļiem no Lāčežera ir ceļu būves vajadzībām detāli izpētīts 21,1 ha liels iecirknis - Lāčupes atradne, kurā derīgā slāņa biezums ir 1,5 - 20,4 m, smilšu krājumi - 2,2 milj. kubikmetru.

Visām minētajām atradnēm ir tāds trūkums, ka tās atrodas samērā tālu no satiksmes ceļiem.

Pagasta vidusdaļā starp Galgauskas ezeru un Cinciem apzināts aptuveni 290 ha liels perspektīvs smilšu lauks - Viģubu atradne ar derīgā slāņa biezumu 3,6 - 4,8 m. Perspektīvie krājumi lēšami ap 12 milj. kubikmetru. Materiāls ir derīgs būvniecībā un celtniecības javu gatavošanai.

Kā izriet no iepriekš teiktā, labas kvalitātes smilšu krājumi mums ir milzīgi. Nevienā aprakstītajā atradnē smilšu ieguve nav uzsākta.

Pagasta teritorijā ļoti lielas smilšu iegulas atrodas arī ārpus izpētītajām un apzinātajām atradnēm, sevišķi iekšzemes kāpu masīvos. Taču kāpu smiltīm ir raksturīgs liels ļoti smalkas smilts frakciju īpatsvars un palielināta putekļainība, tādēļ to kondīcija ir zema un praktiskās izmantošanas iespējas ierobežotas.

Māli

Arī ar māliem Lejasciema pagasts ir bagāts - šeit ir lielākie mālu krājumi Gulbenes rajonā. Tās saistīts ar ledāja kušanas ūdens baseinu izveidošanos leduslaikmeta beigās. Pagasta teritorijā sākotnējā ģeoloģiskā izpēte veikta četrās atradnēs, kurās apzināti perspektīvie krājumi vairāk nekā 64 milj. kubikmetru apmērā.

Plašākā no pētītajām atradnēm ir Trapenes atradne, kas izvietojas pagasta ziemeļu daļā uz robežas ar Trapenes pagastu Krieviņu māju apkārtnē. Pie tam atradne turpinās aiz pagasta robežām, kur tās platība ir vēl lielāka. Derīgā slāņa biezums atradnē nav liels - tikai 2 m, taču, ņemot vērā tās lielo platību, mālu krājumi pārsniedz 7,2 milj. kubikmetru.

Nedaudz uz dienvidiem no Trapenes atradnes Pilupītes lejtecē abos tās krastos izvietojas 350 ha lielā Pilupītes atradne, kurā derīgā slāņa biezums sasniedz deviņus metrus. Līdz ar to mālu krājumi ir ļoti lieli - 31,5 milj. kubikmetru.

Visai plaša (156 ha) un ar lielu (9,2 - 17,6 m) derīgā slāņa biezumu ir Palatas atradne, kas izvietojas teritorijā starp Gauju un Roznieku ezeru. Šeit perspektīvie mālu krājumi ir vairāk nekā 21 milj. kubikmetru.

Mazāka (44 ha), bet ar lielu (10,6 m) derīgā slāņa biezumu mālu atradne apzināta Gaujas labajā krastā pie Alļiem. Perspektīvie krājumi šeit 4,7 milj. kubikmetru.

Visās minētajās atradnēs māli ir piemēroti ķieģeļu ražošanai, daļēji arī drenu cauruļu izgatavošanai, taču nevienā no tām mālu ieguve nav uzsākta.

Bez aprakstītajām perspektīvajām atradnēm pagasta teritorijā ir ne viena vien mazāka mālu iegula, un māli gan kolhozu laikā, gan arī daudz senāk ir visai plaši izmantoti kā ķieģeļu, tā keramikas izstrādājumu ražošanai. Par to liecina gan cilvēku atmiņas, gan māju nosaukumi: Ceplis, Ķieģelceplis, Ķieģelnīca, Podnieki, gan līdz šodienai saglabājusies podnieku darbnīcas ēka Lejasciemā, Kalēju ielā 6.

Kūdra

Pagasta teritorijā ģeoloģiskā izpēte veikta 26 kūdras atradnēs. Arī detāla izpēte - vienīgi Cepla purvā un Klajā purvā. Pārējās atradnēs apzināti tikai prognozētie krājumi. Pēc kūdras krājumiem lielākās atradnes pagastā ir Cepla purvs (3.2 milj. kubikmetru), Klajais, Targupes, Lēļa, Lazdukalna, Grimnaužu un Dūkstiņa purvs. Pēc Kūdras fonda datiem kopējie kūdras krājumi visās 26 atradnēs kopā ir 21,2 miljonus kubikmetru. Šīs aplēses, protams, ir ļoti aptuvenas. Izdarot detālu izpēti, skaitlis var ievērojami mainīties, var tikt apzinātas arī jaunas atradnes.

Pēc savas kvalitātes kūdra lielāko tiesu ir piemērota lauku mēslošanai. Dūkstiņa un Targupes augstā purva kūdru var izmantot arī pakaišu ražošanai, bet Cepla purva kūdru - kā kurināmo.

Šobrīd kūdras ieguve nenotiek nevienā atradnē. Padomju laikā uzsāka frēzkūdras ražošanu Cepļa purvā, kur ierīkoti kūdras ieguves lauki 69 ha platībā, taču darbus drīz vien pārtrauca, jo kūdras sagatavošņu apgrūtināja lielā siekstainība. Tagad šeit daļēji ierīkotas dzērveņu plantācijas.

Sapropelis

1999.gadā pagasta teritorijā sistemātiski apzinātas deviņas sapropeļa atradnes ar kopējo platību 56,3 ha. Aprēķināti perspektīvie krājumi 1,9 milj. kubikmetru apmērā. Lielākie krājumi konstatēti Ādmiņu (0,4 milj. kubikmetri), Mustera, Roznieku, Moveša, Klinču un Vaguļa ezerā. Sapropeļa kvalitāte samērā zema, un tas

Ādmiņu ezers 1935.g.

vairumā gadījumu ir piemērots tikai lauku mēslošanai. Augstvērtīgāks materiāls ir Klinču, Roznieku, Sudalu, Bomīša un Vaguļa ezerā, it sevišķi pēdējos divos. Minēto ezeru sapropeli var lietot kā lopbarības piedevas, bet analīzes rāda, ka tas varētu būt izmantojams arī kā dziedniecības dūņas.

Var droši prognozēt, ka patiesie sapropeļa krājumi pagastā ir ievērojami lielāki, jo pētījumā nav ietverti visi ezeri. Turklāt sapropeļa iegulas iespējams atklāt arī purvos zem kūdras.

Sapropelis pagaidām netiek izmantots. Tā ieguve varētu dot divkāršu labumu: pirmkārt, tiktu likts lietā vērtīgs derīgais izraktenis un, otrkārt, attīrot ūdenstilpi no dūņām, palielinātos ūdens slāņa biežums, kas uzlabotu ezeru ekoloģisko stāvokli.

Bez aplūkotajiem derīgajiem izrakteniem kvartāra slāņkopa vēl ir nozīmīga ar gruntsūdeņiem, kas galvenokārt uzkrājas slāņkopus augšdaļas smilšainajos slāņos. Šiem ūdeņiem ir nelieli eksploatacijas krājumi un vāja aizsargātība pret piesārņošanu, kādēļ tie netiek izmantoti centralizētai ūdensapgādei. Tomēr lauku sētās tie izsenis ir galvenais ūdensapgādes avots.

Lejasciema pagasta teritorijā ģeoloģiskās izpētes darbos nav konstatētas lielākas grants iegulas. Nelielas ligzdveida iegulas praktiski jau ir izmantotas, un perspektīvu grants atradņu nav.

Gaujas ieleja

Gaujai un tās ielejai ar savām ainaviskajām vērtībām un spēcīgo kultūrvēsturisko auru ir īpaša nozīme pagasta dzīvē, un šis dabas veidojums ir pelnījis, lai pie tā pakavētos ilgāk.

Gaujas ieleja šķērso pagasta teritoriju slaidā lokā, sadalot pagastu aptuveni vienādās daļās. Ielejas garums pagasta robežās ir 27 km, bet pašas upes garums, ja ņem vērā visus tās likločus, ir krietni lielāks - 35 km. Mūsu pagastā Gauja savā tecējumā sasniedz vistālāko austrumu punktu un pamazām uzņem "pareizo" virzienu uz jūru. Folklorā var atrast šī fakta savdabīgu izskaidrojumu. Teika stāsta, ka abas māsas - Gauja un Tirza - sastrīdējušās, kura no viņām ir pārāka. Lai jautājumu izšķirtu, abas vienojušās, ka par uzvarētāju atzīs to, kura pirmā aizskries līdz jūrai. Jaunākā māsa - aušīgā Tirza - piecēlusies un ceļu uzsākusi jau naktī, bet, virzienu īsti nezinādama, turklāt vēl tumsā, apmaldījusies. No rīta pamodusies Gauja un drīz vien sapratusi, ka māsa ir uzņēmusi nepareizu ceļu un var pazust pavisam. Nu metusies māsu meklēt un to arī pie Lejasciema panākusi. Te jau aplam pagurusī Tirza labprāt atļāvusi vecākajai un stiprākajai mātai paņemt sevi klēpī un tālāk abas kopā pagriezušās uz jūru.

Satekas - Tirzas ieteka Gaujā pie Lejasciema

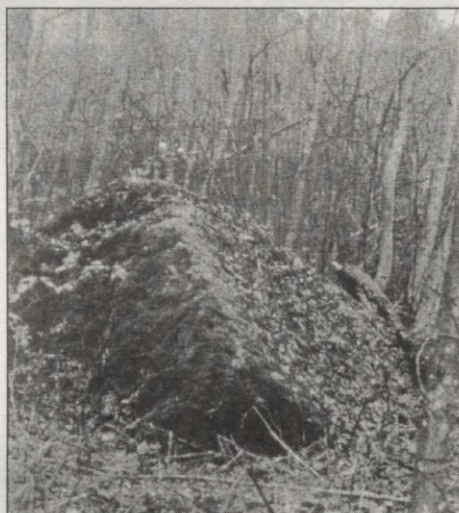
Kaut arī Gaujas ielejas garums pagastā ir relatīvi neliels un visā garumā tā šķērso tikai vienu dabas apvidu - Trapenes līdzenumu - ieleja pēc savas morfoloģijas un vizuālās ainavas ir stipri vien atšķirīga. Posmā no Krācēm, kur Gauja ienāk mūsu teritorijā, līdz Lejasciema upe laužas caur lokālu pamatiežu pacēlumu, ielejas nogāžu lejasdaļā un gultnē atsedzot klinšu iežus. Tāpēc upes kritums šeit ir liels (1,0 - 2,0 m/km, posmā starp Krācēm un Robežkalnu pat 2,52 m/km), veidojas straujteses un krāces. Ieleja ir šaura (tikai 150-200 m, paplašinājumos - līdz 600 m), bet samērā dziļa - līdz 20 m. Upes gultne ir it kā iespīlēta starp pamatkrastiem, paliene ir šaura, tādēļ nav vecupju. Upes loku ārmalās straume nereti piespiežas pamatkrastam, kur veidojas stāvkrasti. Tur bieži vien vērojamas dažāda vecuma noslīdeņu pēdas. Laiku pa laikam noslīdeņu procesi aktivizējas, apdraudot krastā esošās būves. 2001.gadā iespaidīgs grunts noslīdējums notika pie Robežkalna, daļēji skarot automaģistrāles Alūksne - Robežkalns ceļa klātni. Tuvākajā laikā nāksies ceļa trasi pārcelt tālāk no Gaujas. Tas ir lielākais noslīdenis ne tikai Gulbenes rajonā, bet daudz plašākā reģionā. Ļoti bīstama situācija izveidojusies arī pie Cinciem un Gaujmaliešiem, kur reāli ir apdraudētas kā dzīvojamās, tā saimniecības ēkas.

Izmantojot lielo upes kritumu, šajā ielejas posmā jau 19. gs. beigās ir uzceltas ūdensdzirnavas Sinolē, 20. gs. sākumā - arī Paideros. Šobrīd Paideru dzirnavas ir rekonstruētas un tur darbojas mazā HES. Ar tādu pašu mērķi pārbūvē Sinoles dzirnavas. Uzsākta jaunas HES būvniecība pie Robežkalna. Līdz ar to upes energoresursi mūsu pagasta robežās praktiski būs izmantoti.

Ielejai iegrauzoties kvartāra morēnas slāņos, pie Robežkalna un Paideriem ir atsegti lieli (attieciņi 12 un 27 kubikmetri) no Skandināvijas atnestie granīta klinšu gabali - Robežkalna un Paideru dižakmens. Abiem milzeņiem ir vienāds mineralogiskais sastāvs

Robežkalna akmens

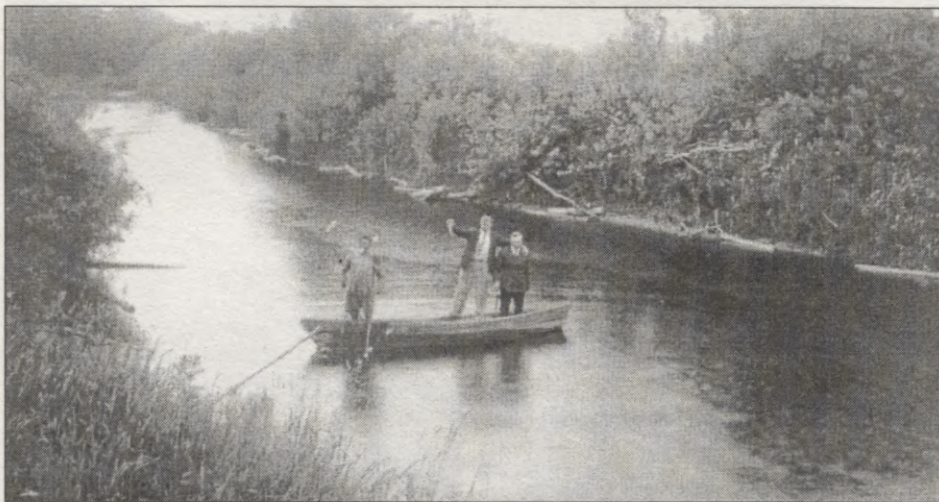

Paideru akmens

un īpatnēja porfīrveida struktūra. Granīta paveidu ar šādu minerālu sastāvu un sakārtojumu geologi pazīst kā rapakivi granītu.

Pie Lejasciema Gaujas ielejas raksturs stipri izmainās: tā kļūst līdz 1,5 km plata, upes kritums samazinās līdz 0,1 - 0,2 m/km, abos tās krastos izteikta plaša akumulācijas paliene ar dabīgajām pļavām, pa kurām brīvi meandrē upes gultne, veidojot neskaitāmas vecupes. Tas ir izskaidrojams ar to, ka leduslaikmeta beigās šeit kādu laiku pastāvēja ledāja kušanas ūdeņu baseins - Dūres sprostezers.

Laikā, kad pastāvēja šis baseins, posmā starp Krācēm un Lejasciema jau tecēja upe, pa kuru noplūda gan ūdeņi no Vidzemes augstienes, gan no cita ledāja kušanas ūdeņu baseina, kas bija izveidojies pie Velēnas. Pie Lejasciema šī upe ieplūda Dūres sprostezērā, veidojot smilšainu deltu. Vēlāk, baseinam noplūstot, atklājās limnoglaciāls līdzenums, kurā savu ieleju iedziļināja Gauja. Tātad Gaujas ieleja augšpus Lejasciema ir vecāka par tās posmu lejpus ciema.

Gauja pie Majaniem

Gaujas palienē nogulsņējušās upes sanesas - aluvijs. Upei meandrējot, vecie krasti nemitīgi tiek noārdīti, un tikpat nerimstoši radīti jauni, kā rezultātā upes paliene sastāv no dažāda vecuma ģenerācijām. Senākie palienes segmenti parasti nav vecāki par 5 - 7 tūkstošiem gadu. Taču kādā atsegumā pie Lembu mājām mūsu ievērojamā novadpētnieka Jāņa Kučera vērīgā acs bija pamanījusi neparastas augu atliekas. Vēlāk laboratorijas analīzes apstiprināja, ka šie augi tik tiešām ir saglabājušies no subarktiskā laika. Augāja raksturs, ko var restaurēt pēc sporu un putekšņu atliekām, liecina par bargiem klimata apstākļiem. Tātad tie ir auguši pirms 9 000 - 10 000 gadiem, drīz vien pēc ledāja nokušanas. Šim atsegumam joprojām ir zinātniska vērtība.

Noteikta zinātniska vērtība ir arī avotam, kas izplūst ielejas kreisajā krastā iepreti Majaniem kādas vecupes malā. Avots ir neparasts ar to, ka vecupes dūņās izgulsnē melnu dzelzs sulfīdu.

Grunts noslīdējums, atsedzot zemes slāņus Gaujas labajā krastā pie Tiltalejām, sagādājis zinātnei vēl vienu visai nozīmīgu atklājumu. Kā zināms, kvartāra periodā mūsu zemi pārklāja ledājs, un parasti mēs domājam, ka šis apledojums ir vienreizējs notikums, kas bez pārtraukuma iildzis gandrīz miljons gadu. Taču tas nebūt tā nav! Ledājs ir vairākkārt izkusis un atkal veidojies no jauna. Pie tam starplaiki dažkārt bija pietiekami silti, lai izveidotos augājs un dzīvnieku valsts. Zinātniekus ļoti interesē, kādi augi toreiz auga un kādi dzīvnieki dzīvoja. Diemžēl šo augu un dzīvnieku atliekas no zemes virsas noslaucīja nākamais apledojums. Taču vietumis, kaut arī ļoti reti, iegrauzumos zemes virsmā zem jaunā apledojuma morēnas ir paglābušies senie nogulumu ar organisko vielu atliekām. Un viena no šīm retajām vietām ir minētais atsegums pie Tiltalejām.

*Gauja pie Tiltalejām.
Vieta, kur atrasti interglaciālie nogulumu. Foto J.Kučers*

Piecdesmito gadu beigās to atklāja nenogurdināmais Jānis Kučers. Nekavējoties šo t. s. interglaciālo nogulumu izpēti uzsāka ģeologi. Laboratorijā rūpīgi pētot kārtiņu pēc kārtiņas, atklājās toreiz augušo augu sporas un putekšņi, kas zemē netraucēti bija gulējuši daudzus tūkstošus gadu. Pēc tiem varēja restaurēt tā laika augāju, tāpat arī laika gaitā notikušās izmaiņas tajā. 1959.gadā ģeologs V.Pērkons šajā slānī atrada mamuta zobu. Tātad starpledus laikmetā bija izveidojusies pietiekami bagāta augu valsts, lai te varētu uzturēties pat tik lieli dzīvnieki. Taču izrādījās, ka Tiltalejas nogulumu analīzēs iegūtais sporu un putekšņu spektrs īsti neatbilda nevienam no agrāk citviet izpētītajiem starpmorēnu slāņiem, tāpēc radās grūtības noteikt šo nogulumu piederību tam vai citam jau pazīstamajam starpledus laikmetam. Tikai astoņdesmito gadu sākumā, pilnveidojoties pētniecības metodēm, kad parādījās iespēja noteikt iežu absolūto vecumu pēc oglekļa - 14 satura, noskaidrojās, ka Tiltalejas atsegumā redzamais slānis ir veidojies pirms 32250 - 34500 gadiem. Bet šāda vecuma interglaciālie nogulumu līdz tam nekur Latvijā nebija konstatēti. Līdz ar to pierādījās, ka Latvijā ir bijis vēl viens līdz tam nezināms starpleduslaikmets, un kvartāra sistēmas stratigrāfiskajā shēmā nācās ieviest būtiskas izmaiņas.

Gauja

1959.gadā atrastais mamuta zobs.

Foto J.Kučers

Klimats

Klimatiskās īpatnības apvidū nosaka teritorijas atrašanās Augšgaujas pazeminājumā, kuru no visām pusēm ieskauj hipsometriski paaugstināti dabas rajoni: Vidzemes augstiene, Gulbenes paugurvalnis, Alūksnes augstiene, Aumeisteru paugurvalnis, Karulas un Hānjas augstiene. Tā iespaidā klimats apvidū ir sausāks un skarbāks. Vidējais nokrišņu daudzums gadā ir viens no zemākajiem Latvijā (nesasniedz 650 mm). Veģetācijas periodā atgadās ilgstoši sausuma periodi, kas sevišķi postoši izpaužas plašos areālos ar smilšainajiem augsnes cilmiežiem.

Bez sala periods apvidū ilgst 130 - 140 dienas. Īsāks tas ir tikai Vidzemes un Alūksnes augstienē. Janvāra vidējā temperatūra ir zemākā Latvijā (zemāka par -7°).

Skaidrās bezvēja naktīs, kad aukstais gaiss saplūst reljefa pazeminājumos, Lejasciema apkārtnē gaisa temperatūra nokrītas par vairākiem grādiem zemāk nekā apkārtējās augstienēs. Šādos meteoroloģiskajos apstākļos bieži vien Lejasciemā novērotās gaisa temperatūras atšķiras no tām, kādas fiksētas Gulbenes meteorostacijā, kas atrodas uz Gulbenes paugurvalņa muguras, un tiek ziņotas pa radio. Kā liecina LU Ģeogrāfijas fakultātes klimatologu pētījumi analogos apstākļos Vidzemes augstienē, temperatūru starpība bieži vien sasniedz 4 - 5 grādus, bet atsevišķās reizēs novērota pat 8 - 9 grādu starpība. Līdz ar to pēdējās pavasara salnas ieplakā atgadās veselu mēnesi ilgāk nekā reljefa pacēlumā, bet pirmās rudens salnas sākas aptuveni mēnesi agrāk. Tādējādi bezsala periods samazinās par 53 dienām. Šis faktors nereti izraisa postošas vēlinās pavasara un agrinās rudens salnas arī Lejasciema pagastā. Tas atrodas vienā no dārzkopībai visnelabvēlīgākajiem apgabaliem Latvijā. Taču tas nenozīmē, ka šī nozare pagastā ir atstāta novārtā. Tā tikai prasa lielāku rūpību un mīlestību. Cilvēki, kam šo īpašību netrūkst, gūst itin labus panākumus gan puķkopībā, gan dārzkopībā, bet centīgākie cienājas pat ar pašaudzētām vīnogām.

Ūdeņi

Visa pagasta teritorija ietilpst Gaujas baseinā. Lielākās upes - Gauja un Tirza senāk kalpojušas kā ievērojamas kokmateriālu transporta maģistrāles, tāpēc Lejasciems piedzīvojis lielāko uzplaukumu savā vēsturē. Ūdeņu bagātības ziņā Tirza ir gandrīz tikpat liela kā Gauja augšpus satekas. Tirzas vidējā gada caurtece ir 4,06 m³/s, Gaujai augšpus satekas tikai nedaudz lielāka (5,5 m³/s).

Tirza pie Lejasciema. Foto Ed.Zariņš

Tomēr abu upju hidroloģiskais režīms ir atšķirīgs. Tirza jutīgāk reaģē uz nokrišņu daudzuma izmaiņām. Līmeņu starpība starp novēroto viszemāko (12.09.1959.) un visaugstāko (20.08.1962.) līmeni ir 4,37 m. Arī caurtece mainās ļoti plašās robežās no 0,3 kubikmetriem/sekundē līdz 116,0 kubikmetriem/sekundē. Gaujas tecējums ir izlīdzinātāks, jo tās baseinā ir daudz ezeru, purvu un mežu. Mazūdens periodos abās upēs, sevišķi Tirzā, dominē gruntsūdeņu barošana, kas stipri pazemina ūdens temperatūru vasarā. Gaujas ūdens temperatūra ir zemāka nekā pārējās lielākajās upēs Latvijā. Vēl vairāk tas sakāms par Tirzu. Turpretī ziemā ūdens ir siltāks, kas samazina ledus segas biezumu.

Tīnes pakalne pie Tirzas

Pārējas upes pagastā galvenokārt ir Gaujas pirmās un augstākas pakāpes pietekas. Pieteku skaits ir liels, taču to garums nepārsniedz 10 km. Starp tām ievērojamākās ir Sudaliņa ar pieteku Mudažu un Iežupīte. Pagasta rietumdaļā plūst Niedrupe, Baltupe un Vidaga, kas savus ūdeņus ieplūdina Gaujā jau lejpus Lejasciema

Sudaliņa. Foto E.Vasiļjevs

pagasta robežām. Niedrupe daļēji ir mākslīgi radīta Mustera ezera notece un savā laikā izmantota koku pludināšanai.

Praktiski visu ezeru izcelsme ir glaciāla - tie veidojušies ledāja atstātās iedobēs. Lielākais un dziļākais pagastā ir Sudala ezers, no kura Lejasciema teritorijā ietilpst tikai daļa (72 ha), pārējā - Zeltiņu pagastā. Arī Galgauskas ezers tiek dalīts starp Lejasciema un Galgauskas pagastu. Lejasciemā ietilpst 18 ha no šā ezera. Trešais lielākais ezers pagastā ir Ādminis. Vēl jāmin Roznieku, Mustera, Grimnaužu, Klinču, Cepļa (Bomīša), Kugres, Dūkstiņa, Vaguļu (Lēļa), Silamiķeļu, Sila, Umbīša un Moveša ezeri.

Silezeriņš 1933.g. Foto E.Vasiļjevs

Vecās kartēs vēl atrodam Lāču, Pīļaviņa (Pitova) un Pārķara ezeru. Šobrīd tie ir tā aizauguši, ka brīvas spoguļa virsmas tiem nav. Lielākais dziļums Sudala ezerā ir 10,2 m. Otrs dziļākais ezers ir nelielais Umbītis.

No mākslīgajām ūdens krātuvēm nozīmīgākās ir Sinoles dzirnavu ezers, kā arī trīs ūdenskrātuvju kaskāde uz Iežupītes un divas ūdenskrātuves uz Sudaliņas.

Umbītis

Augsnes

Lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība pēc VZD 2001.gada bilances pagastā ir 7976 hektāri, t.i., 24% no kopplatības. Valdošie augšņu tipi šeit ir velēnu podzola un velēnu gleja augsnes, kas veidojušās uz mainīga mehāniskā sastāva cilmiežiem. Dūres un Mālmuižas apkārtnē, atsevišķās vietās arī Sinolē un Prēdulienā, kur izplatīti mālu, smilšmālu un mālsmilts cilmieži, dominē velēnu gleja augsnes. Taču pagasta lielākajā daļā izplatīti smilšaini cilmieži ar velēnu podzola augsnēm, kurās ir izteikts organisko vielu deficīts.

Plašajās Gaujas un Tirzas palienēs pārplūstošajās dabīgajās pļavās izplatītas auglīgas palieņu augsnes.

Vairāk nekā puse no lauksaimniecībā izmantojamajām zemēm ir meliorētas, vienlaikus veicot arī kultūrtehniskos pasākumus, arī augsnes kalpošņu. Rezultātā augšņu skābums platību lielākajā daļā ir normāls (pH 6 - 7), un tikai atsevišķās vietās augsnes ir vāji vai vidēji skābas.

Zemes novērtējums ir samērā zems. 1940.gadā vidēji pagastā tas bija 28 balles. Salīdzinājumam - dažos pagastos Zemgalē tas sasniedza 64 balles.

*Lejasgaujas
pļavas*

Arī mūsdienās zemes novērtējums pagastā nav augsts. Saskaņā ar Ministru kabineta 1999.gada 6. jūlija noteikumiem Nr.244 zemes vidējā kadastrālā vērtība Lejasciema pagastā ir noteikta 88 lati par hektāru, kas ir zemākais rādītājs Gulbenes rajonā.

Augājs

Foto A.Burka 1935.g.

Pagasta teriterija ir reti apdzīvota, šeit lielā mērā ir saglabājusies dabīgā veģetācija - meži, kas aizņem 67% no pagasta kopplatības, t.i., 22,3 tūkstošus hektāru. Aptuveni 1/5 no šīm platībām ir damaksnis. No pārējiem meža tipiem visvairāk izplatīts ir mētrājs un lāns. Plašie mētrāji saimnieciskajā dzīvē ir nozīmīgi ne tikai kā vērtīgas priežu audzes, bet arī ar meža ogu - brūkleņu un melleņu - "plantācijām". Labākajās ogu sezonās ik dienu savākšanas punktos nodod vairākas tonnas, un ogu lasīšana daudziem cilvēkiem ir kļuvusi par nozīmīgu peļņas avotu.

*Priede pie Priednieku mājām.
Foto A.Burka*

Zemākās vietās simtiem hektāru aizņem niedrāji. Kaut gan pagastā lielas platības aizņem smiltāji, tipisku priežu silu nav vairāk par 5% no visiem mežiem.

Pagastā ir cilvēka darbības rezultātā mazpārveidotas platības, tāpēc šeit ir saglabājušās vairākas īpaši aizsargājamo augu atradnes, kurās aug pundurbērzs, dzeltenā dzegužkurpīte, laksis un smaržīgā naktsvijole.

Dzīvnieku valsts

Plašajos mežu masīvos pagasta teritorijā pastāvīgi dzīvo pilns Latvijas medijamās zīdītāju klases faunas spektrs: aļņi, staltbrieži, stirnas, meža cūkas, zaķi, āpši, jenoti, lapsas, vilki, lūši, caunas un ūdri. Pa retam iekļūst lāči. Pēdējos gadu desmitos strauji palielinājies bebru skaits, kuru darbība jau sagādā zināmus zaudējumus mežsaimniecībai.

Mežu darbinieks un aizrautīgais ornitologs Aldis Freibergs pagasta teritorijā saskaitījis 100 ligzdojošo putnu sugas, starp tām arī īpaši aizsargājamo melno stārķi un par retumu kļuvušo medni. Kopš 1986.gada viņš arī veic masveidīgu putnu gredzenošanu, katru gadu apgredzenojot 1500 - 2000 putnu, kuri atrasti daudzās Eiropas valstīs, tajā skaitā tālajā Spānijā un Portugālē (dziedātājstrazds).

2001.gadā veicot apsekošanu, mežu masīvā uz ziemeļrietumiem no Dūres biologi atklāja ļoti reti sastopamu gliemežu sugas.

Vides aizsardzība

No senčiem mantotā zeme mums agri vai vēlū būs jānodod nākamajām paaudzēm. Kopš tā laika, kad šeit ieradās pirmie cilvēki, zemes ainava nepārtraukti ir mainījusies, un arī mēs to esam pārveidojuši gan labā, gan diemžēl arī sliktā nozīmē. Mēs esam piesārņojuši Gauju ar slikti attīrītiem notekūdeņiem, Jāņukalnā, kur agrāk cilvēki svinēja Ligosvētkos, šodien ir atkritumu bedre, daudzviet pārāk nesaudzīgi esam izcirtuši mežus. Apkārtnes ainavu degradē nekoptās lauksaimniecības zemes ar kolhoza laiku fermu graustiem, aizaugot Gaujas un Tirzas palieņu pļavām, samazinās vides ekoloģiskā un ainaviskā daudzveidība utt. Problēmu ir daudz, bet, par laimi, netrūkst arī pozitīvu piemēru. Gadu no gada palielinās sakopto lauku un sētu skaits. Lejasciems ir viens no sakoptākajiem pagastiem ne tikai Gulbenes rajonā, bet visā Vidzemes novadā. Mēs esam atbildīgi par to, lai pozitīvais vairotos, pārinodarījumi dabai maksimāli tiktu mīkstināti, un zeme pēc iespējas vairāk saglabātu tās daudzveidīgo krāšņumu mums pašiem un pēcnācējiem par prieku.

Atbilstoši jaunajiem 1999.gada 15.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr.212 Lejasciema pagasta teritorijā nav izveidots neviens dabas liegums. Vēl vairāk - neviens ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais objekts nav iekļauts valsts aizsargājamo sarakstā, kaut gan no 1977. līdz 2000. gadam Paideru un Robežkalna dižakmens šajā sarakstā bija! Vienīgais dabas objekts, kas atrodas valsts aizsardzībā, šobrīd Lejasciema pagastā ir Robežnieku dižozols Dūrē. Taču būtu aplam domāt, ka mums bez tā vairāk nav nekā aizsargāšanas vērtā. Acīmredzot te jārikojas pašvaldībai. 2002.gada sākumā pagasta padomē izveidoja darba grupu, kas jau ir uzsākusi darbu pie pagasta teritorijas plānojuma. Šajā plānā tad arī jāiestrādā priekšlikumi par vietējās nozīmes īpaši aizsargājamā dabas pieminekļa statusa noteikšanu dažādiem objektiem un teritorijām. Ir izveidots iespējamo aizsargājamo dabas pieminekļu saraksts. Vienlaikus aicinām visus lasītājus ar saviem priekšlikumiem un vērtējumiem piedalīties šā saraksta pilnveidošanā.

Iespējamo īpaši aizsargājamo dabas pieminekļu saraksts Lejasciema pagastā

Ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie:

1. Paideru dižakmens.
2. Robežkalna dižakmens.
3. Ģeomorfoloģiski un ainaviski interesantākā Sarkano kalnu daļa.
4. Izcilākie iekšzemes kāpu masīvi - Kamanu kalni, Smilgu kalni, Brūveļa kalns u. c.
5. Subarktisko alūvija nogulumu atsegums Gaujas labajā krastā pie Lembiem.
6. Blīvas, klinšveidīgas morēnas atsegumi Gaujas kreisajā krastā pie Sinoles.
7. Avots Velna pagāzē pie Palatas.
8. Cincu acu avots (ir arī kultūras pieminekļu sarakstā).
9. Ķemeru sēravots un ap to augošā 142 gadus vecā priežu mežaudze (143.kv. 9. nog) 3,9 ha.
10. Majanu avots.
11. Avots Sudaliņas labajā krastā pie Lejas dzirnavām.
12. Interglaciālo nogulumu atsegums Gaujas labajā krastā pie Tiltalejas.

Piezīme: 5.,6.,10. un 12. objektam ir zinātniska nozīme.

Botāniskie:

1. Četri dižozoli Dūres apkārtņē.
2. Pundurbērza audze Lejasciema mežniecībā.
3. Dzeltenās dzegužkurpītes atradne Gaujas ielejā.
4. Lakša atradne Lejasciema mežniecībā.
5. Smaržīgās naktsvijoles atradne pie Sudala ezera.
6. 166 gadus veca priežu mežaudze (447. kv.² nog.) 7,1 ha platība Tirzas labajā krastā iepretī Šķilteriem.

Bioloģiskie:

1. Melnā stārķa ligzdošanas vieta Lejasciema mežniecībā.
2. Reti sastopamo gliemežu sugu dzīves vieta Lejasciema mežniecībā.
3. Medņu rieta vietas Lejasciema mežniecībā.

Aldis Doropoļskis

LEJASCIEMA NOVADA VĒSTURE

Alakūla - "ciems lejā", somugru izcelsmes Lejasciema
nosaukums
Aahof - "muiža pie Gaujā", Lejasciema nosaukums Livonijas
laikā
Leisk - Lejasciema nosaukums krievu valodā

17.gs. vidus - dibināta Lejasmuiža
1429. - senākās ziņas par Sinoli un Mālmuižu
1826. - dibināts Lejasciema pagasts kā "Kroņa Lejasmuižas
valsts valde"
1873. - Lejasciems iegūst miesta tiesības
1928. - 1939. - Lejasciendam pilsētas tiesības

Lejasciems. Kā jau pats nosaukums liecina, tas ir ciems lejā. Un tiešām, lai no kuras puses netuvotos Lejasciendam, ceļš pirms tā ved lejup. Šeit Tīrza ietek Gaujā, atdodot tai savus ūdeņus tālākam kopējam ceļam uz jūru. Šīm upēm, it sevišķi Gaujai, bijusi liela nozīme Lejasciema kā apdzīvotas vietas attīstībā. Upes devušas

darbu apkārtnes mežcirtējiem un plostniekiem, jo kokmateriāli pludināti lejup pa Gauju. Zilā svītra Lejasciema pilsētas ģerbonī atgādina par upes ūdeņu nozīmi šejeniešu dzīvē gadsimtu gaitā. Lejasciema vēsture interesanta arī ar to, ka šejienes iedzīvotāju saknes meklējamas ne tikai baltos, bet arī somugru tautās. Šīs apdzīvotās vietas somugru izcelsmes nosaukums - "Alakūla" (latv. "ciems lejā") - varētu būt tas, no kā radies vietas latviskais nosaukums - Lejasciems.

Jau akmens laikmetā Lejasciema apkārtnē bija apdzīvota. Par to liecina arheoloģiskie atradumi, piemēram, akmens cirvji un citas senlietas. Par šejienes senatni vēsta arī pie "Ceļmalnieku" mājām uzietais somugriem raksturīgais ugunskauss. Šī nav vienīgā zināmā apbedījumu vieta. Tāda uzietā arī pie "Alļiem", kur atrastas rotaslietas. "Viģubu" senkapos bijušas rotas, cirvji, naži, šķēpi; senkapi atklāti arī Svārbes kreisajā krastā pie "Melderiem". Savukārt Sinoles "Krācēs", Gaujas upes kreisajā krastā, šķiet, bijis pilskalns. Tur uziets ap 70 cm dziļš mītņu slānis, kurā atrastas keramikas atliekas, kauli, akmens cirvju fragmenti. Ir bijuši arī vēl citi atradumi, par kuriem ziņas var iegūt Lejasciema pagasta muzejā (tagad - kultūrvēsturiskā mantojuma centrā).

Senlietas - galvas rota, ādas siksnas un sakta. Atrastas pie Pinteļa ezera. Foto J. Kučers

Novadpētnieks, lejasciemietis Jānis Kučers savācis faktus par somugru tautības ļaužu ciemiem tuvākajā apkārtnē. Tādi atradās no Lejasciema uz ziemeļiem, un to nosaukumi bija, piemēram, Līves, Ķibas, Majani, Salaki, Pauri, Aļļi, Kēriki, Lembi, Umari, Suži, Lapati. Nav precīzi zināma somugru cilvēku tautība, jo domas dalās par to, vai tie bijuši līvi (leivi) vai arī dienvidigauņi. Par šiem iedzīvotājiem un to ienākšanu vēsta arī teikas. Viena no tām stāsta par igauņu puisīti, kas, cirvi pār plecu uzmetis, pārbridis Gauju un apmeties vēlākā Līvu ciema vietā. Viņš uzcēlis būdu - riju, kur dzīvot. Kādu dienu ieraudzījis, ka uz būdas pusi jā sīrotājs. Nepaguvis aizbēgt uz mežu, puisis noslēpies aiz krāsns. Sīrotājs ienācis būdā, puisis tam uzbrucis, ievainojis to. Tad atklājies, ka sīrotājs ir jauna sieviete. Kad viņa atveseļojusies no ievainojuma, palikusi pie puisīša par sievu. Tā izcēlies Līvu ciems. Cita teika stāsta par nosaukuma "Līves" rašanos. Ciemā ieradusies vācieši un gribējuši uzzināt, kā šo vietu sauc. Vietējie iedzīvotāji nav sapratuši, ko vācieši vēlas. Tad vācieši paņēmuši rokās smiltis un, ejot visapkārt ciemam ar rokām rādīdami, vēlreiz centušies uzzināt ciema nosaukumu. Vietējie teikuši: "Līv" (latv. "smiltis"). No tā laika ciemu sauķuši par Līvēm. Kāda cita teika skaidro Lapatu ciema iedzīvotāju ienākšanu. Teikā stāstīts, ka senākie Lapatu iedzīvotāji devušies dzīvot uz Valmieras apkārtni, bet viņu pamestajās mājās ieradusies un uz dzīvi apmetušies igauņi. Vēl 19.gs. Lejasciema apkārtnē dzīvojuši somugru izcelsmes cilvēki - dienvidigauņi vai arī "leivi" (līvi), kā viņus dēvējuši apkārtējie iedzīvotāji.

13.gs. Lejasciems atradās latgaļu Tālavas zemē. Tālava maksāja meslus (nodevas) Pleskavas un Novgorodas kņaziem. No Krievzemes uz rietumiem garām Alūksnei veda sens tirdzniecības ceļš. Tolaik šādi ceļi parasti bija gar lielākajām upēm, tāpēc tāds gāja arī gar Gauju pa Lejasciema apkārtni. Pēc vācu veiktās Tālavas teritorijas sadales Lejasciema novads tika iekļauts arhibīskapa zemju sastāvā. Vēsturiski no rakstītiem avotiem pirmais zināmais Lejasciema nosaukums Livonijas laikos bijis "Aahof" (latv. "muiža pie Gaujas"), jo vācieši Gauju sauķuši par "Livlandische Aa". Ap

1561.gadu mūsu novads nonāca Polijas pakļautībā. Bija sākušies laiki, ka pēc Latvijas zemēm tikoja gan poļi, gan krievi, gan zviedri. Zviedru valdīšanas sākumā Vidzeme atradās bēdīgā stāvoklī, ko bija izraisījis karš. Vidzemes muižniecības un zviedru valdības starpā sākotnēji bija labas attiecības. Tās pasliktinājās, kad pašā Zviedrijā un arī Vidzemē sākās muižu redukcija. Tas bija zviedru valdības mēģinājums uzlabot valsts finansiālo stāvokli un nostiprināt zviedru karaļa absolūto varu. Zviedru valdība, izdarot muižnieku tiesību pārbaudi un redukciju, Lejas muižu pieskaitīja kroņa jeb valsts muižām. Par tādu Lejas muiža palika līdz pat 1907.gadam, kad tika sadalīta atsevišķās saimniecībās. Lejasciema pagasta muzejā ir ziņas gan par šo, gan citām Lejas pagasta muižām. Līdz 1738.gadam

Lejasmuiža 19.gs. beigās

Lejas muiža skaitījusies kā Gulbenes muižas sastāvdaļa, bet tad nošķirta, un muižu pārvaldījuši tā sauktie arendatori (pārvaldnieki). Kad 20.gs. sākumā muižas īpašumi tika sadalīti, tās centrs nonāca K.Bikiņa īpašumā. Toreiz vēl bija saglabājušās muižas centra ēkas - vienstāva koka dzīvojamā māja lieliem logiem un balkonu - siltumnīcu dienvidu galā, muižas kūts, stalli, klēts ar pagrabu, alus brūzis, no ķieģeļiem celta kalpu māja. Uz Gaujas pusi piesaulē bija augļu dārzs, bet aiz tā - muižas krodziņš. Par Sinoles muižu (vāc. "Sinohlen") senākās ziņas ir kopš 1429.gada, kad Rīgas arhibīskaps

Leģionāriem veltitajā pasākumā. 2002.gada 16.martā.

Māja Skolas ielā 3, kurā dzīvojuši dzejniece Tīrzmaliete. 2002.gada pavasarī.

Lejasciema pagasta politiski represēto atceres pasākumā
Sinoles kultūras namā 1998.gada 14.jūnijā

Māja Rīgas ielā 18, kurā dzimusi rakstniece Zenta Mauriņa, tagad Lejasciema pagasta bibliotēka.
2002.gada pavasārī.

Sinoles barona pils 19.gs.

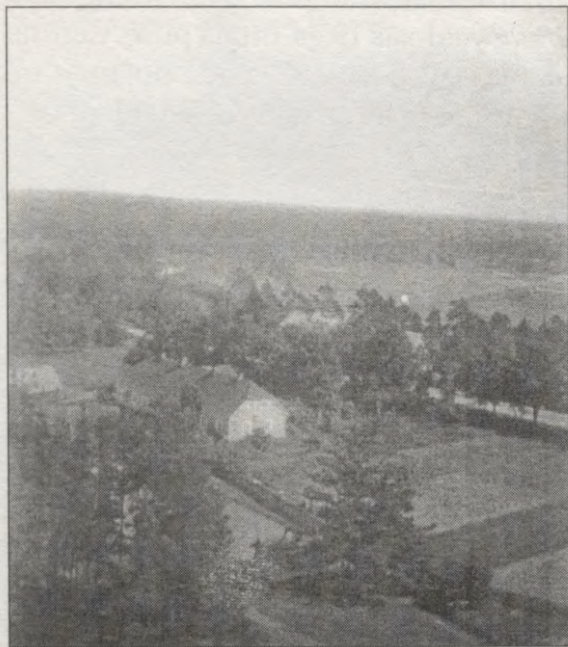
to izlēvoja Tīzenhauzēram. Ap 1510.gadu muiža piederēja Rozenam, bet no 1627.gada - Brinkenam. Kopš 1631.gada līdz pat Latvijas Republikas agrārreformai muižā saimniekoja fon Mengdenudzimta. Muižas galvenā apbūve veidojās 19.gs. otrajā pusē. Centrālā ēka - pils - bijusi koka nams, ko barons 1922.gadā nojaucis un materiālus pārdevis uz Gulbeni. Arī Mālmuižu (vāc. "Mahlenhof")

Mālmuiža 19. gs.

tajā pašā 1429.gadā kā lēni saņēma Tizenhauzers, Sinoles muižas īpašnieks. Tāpat kā Sinoles muiža, arī Mālmuiža 1631.gadā nonāca fon Mengdeni īpašumā. 1818.gadā Mālmuiža ieķīlāšanas rezultātā pārgāja fon Berga īpašumā. 1863.gadā muižu nopirka fon Ceimeri, un tā viņiem piederēja līdz Latvijas Republikas agrārreformai. Mālmuižas pils tikusi būvēta kā divjomu celtne, kuras fasāde rotāta ar dekoratīviem kokgriezumiem.

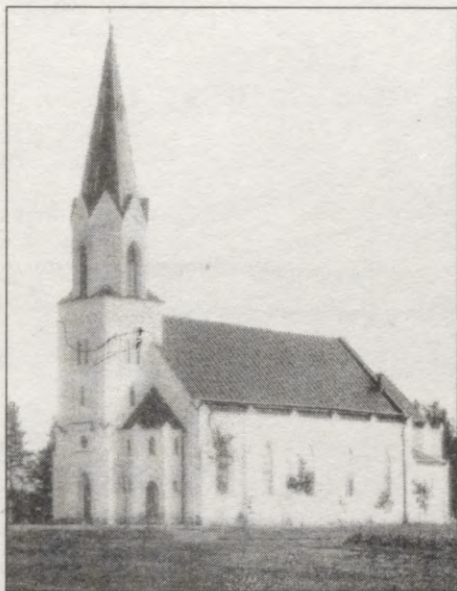
Lejasciema pagasts dibināts 1826.gadā ar pirmnosaukumu "Kroņa Lejasmuižas valsts valde". 1873.gadā Lejasciems kā apdzīvota vieta ieguva miesta tiesības. Tolaik daudzi cilvēki pelnījās ar mežu ciršanu un koku pludināšanu. Lejasciema atrašanās mežainajā apvidū pie Gaujas un Tirzas veicināja cilvēku apmešanos šeit. 1874.gadā Lejasciemā uzcēla jaunu mūra pagastnamu. Pirmais skrīveris (rakstvedis) bijis Jānis Grīntāls. Lejas pagasts uzturējis arī pagasta nespējniekus, kuriem uzcelta nespējnieku māja pie baznīcas uz Dūres pusi. Šis nams izrādījies par mazu. Tāpēc uzbūvēta cita lielāka ēka turpat, baznīcas tuvumā. 1905.gadā pagasts cieta no

Skats uz Lejasciema pagastmāju

soda ekspedīcijas nežēlības. Pie Lejas draudzes baznīcas priedēm tika šauti revolūcijas atbalstītāji. Cilvēkus sodīja arī ar pēršanu, spaidu darbu piespriešanu, izsūtīšanu. Lejasciemiešiem nācās ciest arī no lielinieku varas 1919.gadā. No šīs varas pārstāvjiem Lejasciemu atbrīvoja 1919.gada 1.jūnijā. Jaunā pagasta valde sāka darbu 1919.gada 15.jūnijā. Kaut lēnu, tomēr Lejasciems attīstījās, un tam bija savas apkārtnes centra nozīme.

1895.gadā Lejasciemā iesvētīja jauno baznīcu, kas bija uzcelta pēc ievērojamā latviešu arhitekta K.Pēkšēna projekta. Šī nebija pirmā baznīca Lejasciemā, bet atšķirībā no tās visas iepriekšējās bijušas koka būves. Vecākās ziņas par baznīcas esamību Lejasciemā saglabājušās 16.gs. kartēs, kurās redzams, ka jau toreiz pie Tirzas ietekas Gaujā bijusi apdzīvota vieta un arī baznīca. 18.gs. sākumā Lejas draudze apvienojās ar Zeltiņu draudzi. Pēc Lielā Ziemeļu kara, ap 1748.gadu, draudzei uzcelta jauna koka baznīca. 1881.gada 3.oktobrī Lejas draudzi atdalīja no Gulbenes draudzes. 1895.gadā Lejasciemā darbu uzsāk jaunā, skaistā un gaišā mūra baznīca. Tai līdzinieces (tikai no sarkaniem ķieģeļiem būvētas) tika uzceltas Gaujienā un Velēnā. Jaunuzceltā baznīca Lejasciemā saņēma arī dāvinājumus - ērģeles no Gaujienas kungiem fon Vulfiem un altārglezni no Dūres barona fon Meiera mantiniekiem. 1944.gadā vācu armija, atkāpjoties un bēgot no Sarkanās armijas, uzspridzināja Lejasciema baznīcu, un bijušā skaistuma vietā tagad rēgojas tikai drupu kaudze.

Lejasciema baznīca

Lejasciema baznīcā Labdarības
biedrības 50 gadu svētkos
1935.gada 5.oktobrī

19.gs. otrajā pusē Latvijā aizvien lielāku nozīmi par ūdensceļiem un sauszemes ceļiem ieguva dzelzceļš. Kad 1902. - 1903.gadā arī tagadējā Gulbenes rajona teritorijā būvēja pirmo dzelzceļu, tā maršruts Lejascienu neskāra, jo bija noteikts gar Vecgulbeni. Kopš dzelzceļa izbūves daudz straujāk sāka attīstīties Vecgulbene, bet Lejasciema attīstība kļuva gausāka. Tas izrādījās atrauts no galvenajiem ceļiem un tirdzniecības vietām.

Viens no lejasciemiņu nodarbošanās veidiem bijusi plostniecība. Plostu ceļš Gaujā ledus un straumes dēļ katru gadu nedaudz mainījās. Plostnieku darbu apgrūtināja straumes radītie šķēršļi - noskalojumi, sanesumi, taču tie nebija nepārvarami. Ja ceļā negadījās aizķeršanās, tad pa pavasara ūdeni dienas laikā varēja nobraukt apmēram 50 km. Plostnieku sarunvalodā bija daudzi specifiski

Plostnieku Gaujā pie Lejasciema

termini, saistīti ar darbu. Tādi bija, piemēram, "brāķeris" - darba vadītājs jeb starpnieks starp uzņēmēju un strādniekiem, "rigalka" - airis, "dzintales" - cemma, "karvanščiks" - atsevišķas plostu grupas vadītājs, "kanats" - darvots striķis plostā piestiprināšanai, "korņiks" - airētājs, "privaļš, urpis" - āķis plostā piestiprināšanai pie krasta, "vilnics" - vaļēji pludināts balķis un citi vārdi. Plostniekiem bija savi ticējumi. Braucot garām Ilzes akmenim pie Paidieriem, centu-

Māja Rožu ielā 4, kur atradusies ebreju sinagoga. 2002.gada pavasari

Koka arhitektūras piemineklis - P.Andersones celtā māja Rīgas ielā 3. 2002.gada pavasari

Piemiņas akmens Lejasciema skolai

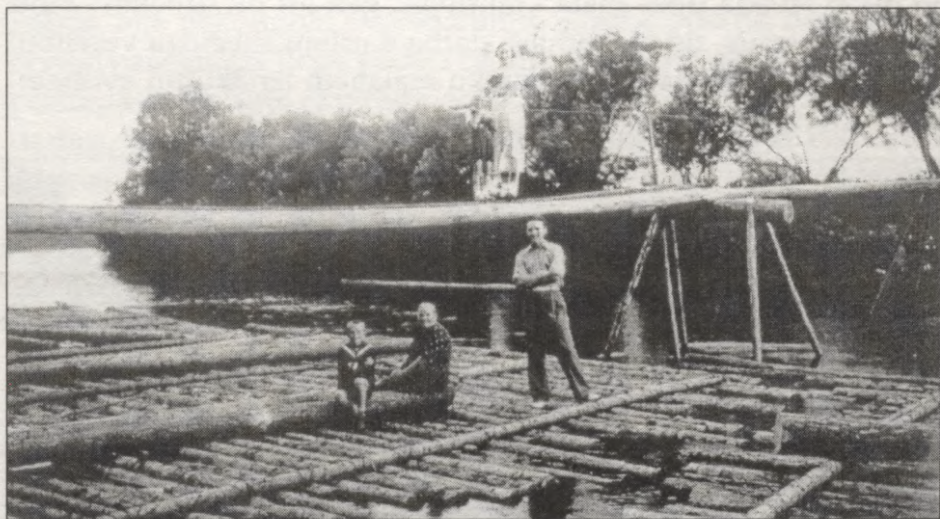

Lejasciema novada tautas tērps

Lejasciema aptieka, bijusi Maulvurfa māja 2002.gada pavasarī

šies uz akmeņiem uzmet kādu žagariņu vai sprungulīti, cerot uz laimi. Kokmateriālus upes krastā vilka ar zirgiem. Vieglāk plostot bija lietainā laikā, kad ūdens lielāks un straume ātrāka. Vienīgi apģērbs un apavi samirka, un ne vienmēr pa nakti bija iespējams tos pilnībā izžāvēt. Ceļamaizē plostniekiem parasti bija gabals žāvētas gaļas, maize un kartupeļi. Azaida gatavošanai bieži vajadzēja iztikt ar to pašu Gaujas pavasarīgi brūno ūdeni. Korņiki (airētāji) bija atbildīgi par plostā iesieto balķu skaitu, kam bija jāsakā ar krautuves pavadzīmē uzrādīto. Uz plostiem bija arī tā sauktās guļambūdiņas, veidotas no jumta skaidām un salmiem, kā arī velēnu klājums ugunsкура vietai. Ja Gaujas augštecē dažreiz bija vērojams ūdens trūkums, kas kavēja plostu ātrāku gaitu, tad ap Gaujienu upē ūdens bija jau pietiekami, lai plosti straujāk peldētu uz galamērķi Baltezerā. Lielākā un straujākā Gaujas ūdenī plostnieki varēja vairāk atpūsties, vienīgi bija jāraugās, lai plostā priekšgals tiktu noturēts upes vidū. Ja to neievēroja, gadījās iedurties krastā vai

Lejasciema "Lembos" 1935.g.

citos plostos, ko vēl sēja tālajam ceļam. Pavasara naktis bija aukstas, un, ja nācās pārgulēt guļambūdiņā uz plostā, no rīta bija redzams, ka plostā balķu starpās ūdens pārvērties ledū. Plostnieki nakšņoja

arī upes krastā pie ugunskura. Uguns deva siltumu tai ķermeņa pusei, kas vērsta pret ugunskuru, bet otra tikmēr sala. Naktīs vairākkārt meklēja kurināmo, lai uzturētu ugunskuru. Sākot no Rateniekiem, kokmateriālus pludināja arī pa Tirzu, bet, tikai sasniedzot Tirzas ieteku Gaujā, varēja sasiet pilnvērtīgu plosta sastāvu. Tāpēc Satekās (pie Tirzas ietekas Gaujā) katru gadu varēja redzēt rosību. Tur stāvēja plosts pie plostas, sagatavoti lejupceļam pa Gauju. Pie Sikšņu krācēm plosts sadalīja mazākās vienībās, lai sekmīgi pārvarētu šo šķērslī. Pēc tam plostu sastāvus atkal atjaunoja tālākam ceļam. Plostniecība visciešāk bija saistīta ar mežizstrādi. To organizēja vai nu tādi lieli kokrūpnieki kā Milmans no Rīgas, vai arī vietējie turīgākie saimnieki, piemēram, Sinoles "Krāču" Balodis. Viņš savus kokus pa Gauju pludināja līdz Cēsīm, kur tos varēja izdevīgi pārdot, jo Cēsis tolaik aktīvi būvējās. Rīgas Mīlmanim savukārt bija brāķeri (starpnieki), piemēram, Lejasciema tirgotājs Bergis. Brāķeri nolīga gan koku cirtējus, gan vedējus, kas baļķus no meža izveda upes malā krautuvēs, gan arī plostniekus. Viņu darbs bija grūts, ne mazums šī darba darītāju sabeidza veselību. Tomēr tas bija viens no laucinieku reālajiem ienākumu avotiem, lai uzturētu ģimeni.

1936.gada martā

19.gs. otrajā pusē un 20.gs. sākumā Lejasciems bija izveidojies par Vidzemē pazīstamu podniecības centru. Šīs amatniecības nozares attīstība bija saistīta ar blīvi apdzīvotas vietas rašanos. Lejasciema "Čipatos" darbojās vecākā no zināmajām podnieku darbnīcām Vidzemē. Te strādāja podnieks Sīmanis Ozoliņš un viņa dēls Gustavs. G. Ozoliņš darināja dažādā lieluma bļodas, piena podus, kafijas krūzītes, vāzes un citus māla traukus. Lejasciemā darbojušies šādi podnieki: Sīmanis Ozoliņš, Gustavs Ozoliņš, Jēkabs Ābels, Jānis Baltiņš, Rozālija Baltiņa, Kārlis Mazkalniņš un citi. Mācekļus un algotus darbiniekus izmantoja divi podnieki - J. Ābels un J. Baltiņš. Lielākā daļa podnieku mācekļu nāca no vaļiniekiem, kalpiem, sīkzemniekiem vai rentniekiem. Mācekļi bija arī no saimnieku ģimenēm, parasti tie bija jaunākie dēli. G. Ozoliņš un K. Mazkalniņš strādāja tikai ar savu un ģimenes darbaspēku. Lejasciema podnieku darinājumu sortiments dalāms divās lielās grupās, proti, trauki un krāsns podiņi. Lielākā daļa veidojumu bija saimniecības trauki, mazāk bija dekoratīvu izstrādājumu. Krāsns podiņu darināšana sevišķi palielinājās 19.gs. pēdējā ceturksnī. Toreiz Lejasciemā vērsās pļāšumā dzīvojamo ēku celtniecība. Podnieki darīja arī mūrnieka darbus. Vasarās un rudenos viņi mūrēja un laboja krāsni. Podnieku darinājumu realizēšana notika trīs veidos - pārdošana uz vietas darbnīcā, pārdošana tirgos un uzpircējiem. Podnieku darbnīcā tirgoja galvenokārt krāsns podiņus. Traukus podnieki realizēja tirgos. Vairāk brauca uz gadatirgiem, mazāk - uz nedēļas tirgiem. Lejasciema podnieki ar ražojumiem apgādāja plašu apkārtni: Gulbeni, Alūksni, Balvus, Lubānu, Madonu, Smilteni, Gaujienu un citas vietas. Uzpircējiem darinājumus pārdeva trūcīgie podnieki, kam nebija zirga braukšanai uz tirgu. Par uzpircējiem darbojās apkārtbraukājoši tirgotāji. Lejasciema podnieki atšķirībā no dažu citu novadu amatbrāļiem nekad traukus nedarināja dzīvojamajās telpās. Viņi iekārtoja darbnīcu atsevišķā ēkā vai arī piemēroja darbnīcas vajadzībām kādu no dzīvojamās ēkas telpām, parasti priekštelpu. Mālus centās sagādāt vasarā vai rudenī tik daudz, lai pietiktu visai ziemei, kas bija podnieku intensīvākais darba laiks. Saraktos mālus

atveda mājās un novietoja darbnīcās speciāli ierīkotās bedrēs vai pagrabos. Podnieka galveno darbarīku - trauku veidojamo ripu jeb virpu - Lejasciema podnieki sauca par "dreiju" vai arī "trauku dreiju". Šo ierīci parasti novietoja darbnīcā pie loga, jo darba veikšanai bija nepieciešams labs apgaismojums. Lejasciema podnieki bija labi amatnieki, kuru darinājumi bija izturīgi un piemēroti ikdienas dzīvei. Mazākā mērā viņi bija mākslinieki, kas meklēja jaunas trauku formas. No visiem Lejasciema podnieku darinājumiem visbagātāk izrotātās bija bļodas. Lielās krūzes, atšķirībā no citos Latvijas novados darinātajām, bija rotātas maz. Iecienītākas bija vienkāršas: zaļas vai brūnas. Īpašu vietu lejasciemiešu darinājumos ieņēma rotallietas - pīlītes, sunīši un lakstīgalas. Tās parasti darināja podnieka bērni vai mācekļi. Podniecība savu nozīmi sāka zaudēt, kad tās izstrādājumus no tirgus izspieda fabrikās ražotie fajansa un stikla trauki. Arī pēc krāsns podiņiem pieprasījums pakāpeniski samazi-

Podnieka Baltiņa darbnīca Skolas ielā.
Priekšplānā māla sagatavojamā mašīna

nājās. Tādēļ podnieku darbnīcās 20.gs. trīsdesmitajos gados nebija, kas turpina šo amatu. Vienīgi pēc podnieka Jāņa Baltiņa nāves viņa bijušais māceklis Arvīds Saliņš nomāja J. Baltiņa darbnīcu un turpināja strādāt. Pēc padomju varas nodibināšanas A. Saliņš savu darbību saistīja ar kolhozu "Darba cilts". Šeit uz vecās podnieka Jāņa Baltiņa darbnīcas bāzes tika izveidota jauna ražotne. Sākumā darbnīcā strādāja Arvīds Saliņš viens pats. Kopš 1958.gada ražotnē strādāja jau trīs cilvēki. Podnieku darba tehnoloģija bija tā pati vecā, bet izmainījās darba organizācija. Nepieciešamo izejvielu sagādes jautājumus palīdzēja risināt kopsaimniecības vadība. Kolhoza laikā podnieku produkcija bija saimniecības trauki. Tos pārdeva gan vietējā veikalā, gan arī podnieku darbnīcā.

1928.gada 7.februārī Lejasciemam piešķīra pilsētas tiesības. Vecgulbenei, piemēram, tās piešķīra nedaudz vēlāk. Lejasciems tolaik bija Latvijas mazākā pilsēta ar aptuveni 500 iedzīvotājiem. 1939.gada decembrī Latvijas valdība Lejasciemam pilsētas tiesības atņēma, kaut šī bija vienīgā Latvijas pilsēta bez parādiem un prata saimniekot sava budžeta robežās. Vēl smagāku triecienu Lejasciems saņēma Otrā pasaules kara noslēgumā. Toreiz, 1944.gadā, vācu armija sagrāva pilsētas centru: skaisto baznīcu, jauno akmens tiltu pār Tirzu un vairākas ēkas.

Bet katrai pilsētai, lielai vai mazai, esošai vai bijušai, ir sava burvība, savs noslēpums un neatkārtojamība. Šis, šķietami netveramais, veidojies gadu desmitos un simtos un iemiesojies gan cilvēkos un viņu attiecībās, gan ielās un šķērsielās, gan mājās un kvartālos. Arī Lejasciemā katrai ēkai, katrai ielai, var teikt, katrai vietai ir gan sava vēsture, gan neatkārtojamība. Viena no skaistākajām pilsētas mājām atradās Smilšu un Rīgas ielas stūrī. Tās īpašniece - Paulīne Andersone, Sinoles muižas pārvaldnieka Andersona atraitne. Māja celta par Sinoles barona Mengdena piešķirtajiem līdzekļiem. Ēkas fasādē atradās plaša stikla veranda. Tajā P. Andersones meita Nellija Andersone vadīja mācību stundas ābečniekiem, pilsētiņas mazajiem bērniem. Smilšu ielā Paulīnei Andersonei piederēja vēl viena māja, un tajā dzīvoja īrnieki. Ejot pa Smilšu ielu Tirza virzienā, pa

kreisi ielejā atradās plašais pilsētiņas kopganību laukums. Tas bērniem vasarās kalpoja par sportošanas vietu. Turpat atradās tā sauktais Ragaviņu kalniņš - piemērota vieta ziemas izklaidēm. Vasarās pa Smilšu ielu veda mālus no Mālu pakalnes, kas atradās aiz pēdējās Smilšu ielas mājas. Tirzas kreisais krasts bija nozīmīga pastaigu vieta, it īpaši pilsētiņas jaunākajai paaudzei. Netālu no upes, priekšā apaugušā paugurā, atradās tā sauktā "žīdu kapsēta". Tur bija apglabāti vietējie ebreju tautības cilvēki, un bija redzami kapakmeņi ar ebreju rakstu zīmēm. Iecienīta pastaigu vieta bija Tīnes pakalne Tirzas krastā. Tā bija stāva nogāze ceļa malā, kurā, pēc nostāsta, pūra vedējiem apgāzušās kamanas. Pūra tīne novēlusies lejā līdz pat piekrastes pļaviņai, un tā radies nosaukums Tīnes pakalne. Rīgas ielā, tirgus laukuma stūrī, atradās Maulvurfa uzceltā sarkanu ķieģeļu ēka. Tajā bija doktorāts, bet vēlāk - aptieka. Otrā pusē ielai atradās māja, kas kādu laiku piederējusi Dr. Mauriņam un kurā dzimusi vēlāk pasaules slavu ieguvusi Zenta Mauriņa.

Lejasciems. Rīgas iela. Foto Ed.Gavrilkā

Paralēli Rīgas ielai bija puķaina nosaukuma iela - Rožu iela. Pa to, ejot dienvidu virzienā, varēja nonākt pie diķa, kas vasarās neizsīka, bet ziemās derēja slidošanai. Šajā apkārtnē tirgus dienās notika

zirgu andele. Tur čigāni demonstrēja pārdodamo zirgu labās īpašības. No šīs tirdzniecības vietas uz Rīgas ielas pusi atradās ebreju sinagoga, kuru saviem tautas brāļiem bija uzcēlis kāds tirgotājs. Turpinot iet pa Rožu ielu, varēja nonākt jau iepriekš pieminētajos "žīdu kapos". Skolas ielas un Rīgas ielas stūrī atradās Ministrijas skola. Vienā no Skolas ielas mājām dzīvoja dzejniece Tīrzmaliete, bet pašā Skolas ielas galā bija nams, kuru apdzīvoja čigāni. Viņi šo mitekli īrēja, bet paši tajā uzturējās reti, jo vairāk piekopa klejotāju dzīvesveidu. Šo māju tāpēc arī sauca par "čigānu māju". Šis, protams, ir tikai neliels ieskats kādreizējās Lejasciema pilsētas ielu un māju mozaikā. Tā bija interesanta ne tikai kādreiz, bet, kaut arī daļēji, ir saliekama vēl arī šodien. Katras būves vēsturē ierakstīti arī celtnieki un īpašnieki. Tā, piemēram, ķieģeļu ēku Rīgas ielā, kur atradās aptieka (arī tagad tajā ir aptieka) cēlis Lizumā dzīvojušais spirta destilators Johans Maulvurfs. Pretī, otrā pusē ielai, koka māju ar skārda jumtu būvējis Jānis Sevelis. Viņš cerējis mājā ierīkot tirgotavu, tāpēc izbūvēts arī kārtīgs pagrabs, kurā varētu uzglabāt preces. Šo māju no Seveļa nopircis ārsts Roberts Mauriņš, Zentas Mauriņas tēvs. Kad Mauriņš devās prom no Lejasciema,

Lejasciema Rīgas iela

viņš māju pārdeva Galgauskas dzirnavu īpašniekam Kārlim Lībantam. Iepriekš minētais Sevelis iegādājies māju pretim baznīcai un ierīkojis tajā pienotavu. Vairākas ēkas būvējis valmierietis Pilenders. Viņam sākotnēji piederējusi māja Skolas ielā, kur vēlāk apmetās uz dzīvi Tirzmaliete. Podnieka Baltiņa māju cēlis Pintels no Beļavas. Pintels nomiris, viņam palikusi sieva un meita. To apprecējis Silamiķeļu Baltiņa jaunākais dēls, kas pārnāca dzīvot uz Lejasciemu un uzcēla podnieka darbnīcu.

Lejasciema cilvēki izcēlušies ar sabiedrisko aktivitāti. 1824.gadā nodibināja Gulbenes - Lejas draudzes Bībeļu biedrību. Savukārt 1860.gadā radusies organizācija ar interesantu nosaukumu Kustoņu un visas dzīvās Dieva radības aizsardzības biedrība. Lejasciemā darbojusies arī Labdarišanas biedrība, Pilsētas namīpašnieku biedrība, Brīvprātīgā ugunsdzēsēju biedrība, koppienotavas sabiedrība un citas organizācijas. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā aktīvi darbojās Lejasciema aizsargu nodaļa un Daugavas Vanagu (vadītājs Arvīds Burka) nodaļa, kas rosināja kultūras, sabiedrisko un sporta dzīvi. Domājot par cilvēkiem, kas dzimuši vai darbojušies Lejasciemā, nedrīkst aizmirst arī komponistu Helmeru Pavasari, 1919.gadā lielnieku nomocīto mācītāju Konstantīnu Ūderu, rakstnieci Annu Saksi, rakstnieku, dzejnieku un sabiedrisko darbinieku Robertu Eidemani, novadpētnieku un pedagogu Zelmāru Lancmani, mikrobiologu Otto Kalniņu, vēsturnieku Jāni Tālivaldi Zemzari, valodnieci Dainu Zemzari, bibliogrāfu Jāni Misiņu un rakstnieku Jāni Kārstenu (Šmitu).

Taču, kā zināms, vēsturi neveido zinātnieki, mākslinieki vai sabiedriskie darbinieki vieni paši. Graša vērti ir viņu atklājumi, mākslas darbi vai idejas, ja tās nerod atbalsi tautā, ja tās nav vajadzīgas arī citiem cilvēkiem. Atgriežoties tālajā 1919.gadā, Brīvības cīņu laikā, uzzinām, ka arī 14 lejasciemieši piedalījušies kaujās pret Latvijas valstiskuma apdraudētājiem. Ideja par Latvijas valsti tolaik vēl bija jauna, vēl jaunāka bija pati valsts - Latvijas Republika. Tomēr šiem 14 cīnītājiem pietika spēka un drosmes stāties savas jaunās valsts aizstāvju rindās, lai cīnītos pret šķietami daudz stiprāko

ienaidnieku. Vēstures griežos liktenis latviešiem būt par karavīriem licis ne vienu reizi vien. Izņēmums nebija arī Otrais pasaules karš, kad lielvaru sašķeltās latviešu tautas dēli karoja abās frontes pusēs. No Lejasciema 21 cīnītājs karoja Sarkanās armijas rindās pret latviešu mūžsenajiem naidniekiem vāciešiem. Savukārt otrā frontes pusē leģionā vai darba dienestā iesaukti no Lejasciema pagasta bija 185 karavīri. Un ne vienam vien no šiem vairāk nekā 200 abu armiju karotājiem kaut kur sirds tālākajā stūrī zaigoja kāds cerību stariņš. Tas izgaismoja sapni, ka, karam beidzoties, Latvija atkal būs brīva. Ticība padarīja gaišākus tumšos brīžus, deva cerību bezcerības mirkļos un spēku nepadoties vājumam grūtā stundā. Tomēr izrādījās, ka šī cerība bijusi vien skaists sapnis. Pēckara realitāti jo skaudri izgaismoja jaunas represijas un izsūtīšanas. Jau pirms kara, 1941.gada 14.jūnijā Lejasciemā iepazīna jaunās varas īpašo paņēmienu cilvēku pazemošanā un sodīšanā par izdomātiem noziegumiem. Par to savās atmiņās daudz stāstījusi lejasciemiete Dzidra Dambrova. Viņas ģimene tika izsūtīta 1941.gada 14.jūnijā par to, ka tēvs Oskars Dambrovs bija bijis Lejasciema pilsētas galva. Apsūdzībā gan bija teikts, ka O. Dambrovs sodīts saskaņā ar KPFSR kriminālkodeksa 58 - 4 un 58 - 3 pantu par piedalīšanos kontrrevolucionārā partijā. Pēdējo reizi Dzidra tēvu redzējusi 1941.gada 15.jūnijā caur restoto vagona logu Gulbenes stacijā. Un tikai 1991.gadā uzzinājusi konkrētāk par tēva likteni. Viņš miris 1943.gada 9.februārī Vjatkas labošanas darbu nometnē. Dz. Dambrova kopā ar māti Annu un abiem jaunākajiem brāļiem Zigmundu un Laimonu nonāca Krasnojarskas novadā Berezovskas rajona Skripaču sādžā. Pēc gada izsūtījumā nomira māte. Dzidrai kā vecākajai no bērniem bija jāuzņemas rūpes par brāļiem. Ikdienas maizes deva (200 gramu) izsalikumu neremdināja. Tika ēsta zāle, meža ogas, linsēklas, pussaluši kartupeļi. Atpakaļ uz Dzimteni varēja doties 1946.gada jūnijā, jo bija izdots rīkojums par bāreņiem, kurus drīkstēja sūtīt mājup pēc pieprasījuma no Latvijas. Pieprasītājs bija tēva brālis Kārlis, kurš visus trīs, Dzidru un abus brāļus, arī sagaidīja Tirzas dzelzceļa

stacijā. Bija iziets Golgatas ceļš, zaudēti vecāki, un sirdī palicis neizdzēšams rūgtums par nodarītajām pārestībām. Daudziem šķita, ka šādām netaisnībām pēckara pasaulē vairs nebūs vietas. Taču 1949.gada marts pierādīja pretējo. Tas lika zaudēt pēdējās ilūzijas par pastāvošo varu tiem, kam tādas vēl bija saglabājušās. No Lejasciema pagasta dzimtās mājas nācās pamest 226 iedzīvotājiem vai 61 ģimenei. Viņus piespiedu kārtā aizveda Austrumu virzienā. Par padomju varas nelabvēļiem bija atzīti gan 54 bērni vecumā līdz 16 gadiem, gan 40 sirmgalvji vecāki pār 60 gadiem. Visjaunākā Golgatas ceļotāja Maija Rozīte nebija sagaidījusi savu pirmo dzimšanas dienu, bet visvecākā izsūtītā bija 86 gadus nodzīvojusī Līze Sebre. Lieļākā daļa represēto lejasciemiešu nonāca Amūras un Tomskas apgabalā. Visilgāk Sibīrijā - 15 gadus - pavadīja sinolietis Jānis Kamarūts un dūrenietis Eduards Jakobs. Viņi Latvijā atgriezās tikai 1964.gadā. 1949.gada martā pēdējo reizi savu Dzimteni vēroja 31 no izsūtītajiem lejasciemiešiem, kuriem liktenis bija lēmis kapa vietu svešumā - Sibīrijas plašumos.

Ozoliņa Rita izsūtījuma laikā
Amūras apgabalā Tigdā

Cilvēku ilgas pēc labā un skaistā ir bezgalīgas, un nekādiem Sibīrijas plašumiem nav pa spēkam sacensties ar šīm jūtām. Tās var būt apslāpētas, paslēptas gadu gadiem, bet tad izlauzties brīvībā un likt pārveidot dzīvi un izmainīt pasauli. 20 gs. 80.gadu otrajā

ciema pagasta dzimtās mājas nācās pamest 226 iedzīvotājiem vai 61 ģimenei. Viņus piespiedu kārtā aizveda Austrumu virzienā. Par padomju varas nelabvēļiem bija atzīti gan 54 bērni vecumā līdz 16 gadiem, gan 40 sirmgalvji vecāki pār 60 gadiem. Visjaunākā Golgatas ceļotāja Maija Rozīte nebija sagaidījusi savu pirmo dzimšanas dienu, bet visvecākā izsūtītā bija 86 gadus nodzīvojusī Līze Sebre. Lieļākā daļa represēto lejasciemiešu nonāca Amūras un Tomskas apgabalā. Visilgāk Sibīrijā - 15 gadus - pavadīja sinolietis Jānis Ka-

pusē Padomju Savienībā sākās jaunas vēsmas. Tā bija Gorbačova aizsāktā "perestroika". Bija atļauta lielāka izteikšanās brīvība, un atklātībā nāca vēstures fakti, par kuriem nedrīkstēja iepriekš runāt vai kuri nebija zināmi. Ļaudis ātri saprata, ka vēsture ne tikai jāpēta, bet arī pašiem jāveido ar aktīvu darbību. Bija sākusies latviešu tautas trešā atmoda. Cilvēki aizvien vairāk apzinājās savu spēku, savu nozīmi apkārtējās realitātes pārveidošanā. Latvijā sāka dibināties dažādas jaunas sabiedriskās organizācijas. Tika nodibināta Latvijas Tautas fronte (LTF), kurai vēlāk izrādījās īpaša nozīme Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanā. Arī Lejasciemā 1988.gada 14.oktobrī nodibināja LTF grupu. Tās kodolu veidoja kopsaimniecībā "Komunārs" strādājošie, bet organizators un pirmais priekšsēdētājs bija Sarmis Mednis. Viņš LTF "Komunāra" grupu vadīja līdz 1990.gadam, kad viņu ievēlēja par LPSR Augstākās Padomes deputātu. Par tādu kļuva arī otrs lejasciemietis, kopsaimniecības "Rainis" priekšsēdētājs Pēteris Gabranovs. Viņi abi bija to AP deputātu skaitā, kuri 1990.gada 4.maijā balsoja par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas deklarāciju. Tautfrontieši no Lejasciema aktīvi piedalījās vai atbalstīja dažādas atmodas laika aktivitātes. Viņi bija starp tiem, kas 1991.gada ziemā uz barikādēm Rīgā aizstāvēja Latvijas Republiku. Viņi finansiāli atbalstīja akciju sabiedrību "Preses nams", kuras pilnvērtīgu darbību bija pārtraukuši Latvijas neatkarības pretinieki. Tautfrontieši atbalstīja arī zemessardzes izveidi un darīja visu, lai veicinātu Latvijas valstiskuma atjaunošanu. Laikam ritot, palielinājās LTF popularitāte un biedru skaits. Ja, piemēram, Lejasciemā LTF "Komunāra" grupā dibināšanas dienā bija 25 cilvēki, tad 1990.gadā biedru skaits bija jau 62. Ar jaunajiem politiskajiem spēkiem ļaudis saistīja lielas cerības. Šķita, ka, atgūstot valstisko neatkarību, zudībā aizies viss sliktais, izbeigsies netaisnības un ātri atgriezīsies "vecie labie Ulmaņlaiki". Tomēr šodien varam sevi vien mierināt ar domu, ko izteikuši jau grieķu gudrie, ka "divreiz vienā upē iekāpt nav iespējams". Tāpat kā aiztek uz jūru Gaujas un Tirzas ūdeņi, aizskrien arī laiks. Tas maina gan cilvēkus,

gan pasauli, arī vērtības un attieksmes. Un tomēr, kas tad ir tas pastāvīgais un nemainīgais, tas stūrakmens, kas apsūno, bet paliek stiprs savā spēkā un noteiktībā? Kur lai meklē to? Šķiet, ka arī vēsture ir tā joma, kurā šo nemainīgo var meklēt. Ikdienā visapkārt virmo vēsture. Tajā var atrast gan viedas pamācības un bagātu pieredzi, gan arī daudz saistoša un interesanta. Atliek vienīgi paspert solīti pretī vēstures patiesībai, pašķirt to plīvuru, kas, gadiem ejot, pārklājies pagātnei. Protams, šis "solītis" var būt ļoti garš un ļoti grūts. Tomēr gribētos aicināt uzdrošināties un nebaidīties paskatīties atpakaļ vēsturē, pirms ejam uz priekšu.

Vietas - vēstures liecinieces Lejasciema apkārtnē

1. Senkapi Sinolē pie Briciem (pēc nostāstiem tur atrastas bronzas rotas un cilvēku kauli).
2. Sinolē uz Grimnaužu Klaugas kalna ap 1912.gadu atrasts abos galos asināts, rupji apstrādāts akmens cirvis, kas nodots skolotājam Z. Lancmanim.
3. Pie Majaniem Lejasciemā bijis akmens, kam vidū liels, cilvēku darināts iedobums. Domājams, ka tas bijis upuru akmens.
4. Apbedījumu vieta Lejasciema Ceļmalniekos. Arot zemi, uzieti akmeņi, sakrauti cieši viens pie otra iegarenā formā kā šķirsts. Starp akmeņiem bijuši apdeguši cilvēku kauli.
5. Mālmuižā pie Kļaviņu mājām, kultivējot tīrumu, 1962.gadā atrasts senlaiku platasmens cirvis, kādi lietoti ap 13. - 15.gs. karagājienos.
6. Senkapi pie Melderiem Svārbes upītes kreisajā krastā, kur atrastas apbedījumu pēdas un bronzas saktas.
7. Senkapi Lejasciemā pie Sudalas upes ietekas Tīrzā, kur stāvajā krastā bijuši kapakmeņi.

Inta Balode

IZGLĪTĪBA LEJASCIEMĀ

- 1689. - skolas dibināšanas gads Lejasciemā
- 1727. - Lejasciemā pastāvējusi skola ar 17 skolēniem, kurus mācījis skolotājs Pauls Roze
- 19.gs. 20-tie gadi - Lejasciema pagastā pastāvējušas 3 pamatskolas - Kalna, Grabažskola, Pirtsmuižas pareizticīgo skola
- 1836. - Lejasciema draudzesskolas sākums
- 1911. - progimnāzijas atvēršana Lejasciemā Z.Lancmaņa vadībā
- 1913. - uzsāk darbu Ministrijas skola
- 1919. - Ministrijas skolu pārveido par darba skolu
- 1920. - atver Lejasmiesta vidusskolu
- 1923. - Lejaspagastā atver II pakāpes pamatskolu
- 1925. - likvidē Lejasmiesta vidusskolu
- 1950. - Lejasciema 7-gadīgā skola sāk veidoties par vidusskolu
- 1954. - Lejasciema vidusskolas 1.izlaidums ar 19 absolventiem
- 1954. - vidusskolā aizsākas tradīcija iestudēt teātra izrādes
- 1958. - 1960. - Lejasciema vidusskolas ēkas celtniecība
- 1960.g. 18.janvāris - atklāj jauno skolas ēku
- 1965. - uzsāk darbu Lejasciema bērnudārzs
- 1986. - atklāj jauno Lejasciema bērnudārza ēku

Lejasciema senākie iedzīvotāji nodarbojušies galvenokārt ar mežu ciršanu, plostniecību un amatniecību, jo Lejas un apkārtējo pagastu smilšainie tīrumi pārticību dot nevarēja. Varbūt viņus ietekmēja pirmās skolas Lejasciemam tuvās apdzīvotās vietās - Zeltiņos un Alūksnē, kuras dibinājis Alūksnes mācītājs Ernsts Gliks (1683.-1684.g.), varbūt ar izglītības palīdzību cerēja izbēgt no nabadzības, bet Lejasciema novada ļaudis vienmēr tiekušies pēc izglītības. Tāpēc Lejasciema pagastam ir bagāta skolu vēsture.

Par skolas dibināšanas gadu Lejasciemā uzskatāms 1689. Apliecinājums tam ir Ernsta Glika ziņojums virskonsistorijai 1690.gada 30. jūnijā par vairāku skolu atvēršanu Vidzemē iepriekšējā ziemā, tas ir, 1689. gada beigās, kad skolas uzsāka mācību gadu. Līdz šim citas ziņas par skolu pirmsākumiem mūsu novadā nav.

Plašāku informāciju par skolu tālāko attīstību 18.gadsimtā sniedz A. Viča sastādītā grāmata "Skolu lietas Vidzemē 1700.-1750.g.". Pēc Ziemeļu kara Lejas draudzē skolas nav bijis. Domājams, tā nodedzināta kara laikā un pēc tam sakarā ar mēra epidēmiju nav atjaunota. 1727.gadā, kad Vidzemes draudzēs izdarīta baznīcas vizitācija, Lejasciemā bijusi skola ar 17 skolēniem, kurus mācījis skolotājs Pauls Roze. 1736.gada pāvesta Vurma vizitācijas laikā Lejasciemā skolas nav bijis, jo iepriekšējā nodedzusi pirms dažiem gadiem, bet jauna ēka vēl neesot celta. Skolmeistara Danijeļa Dannenfelda mācībā esot viens bērns, un neesot cerību vairāk sagaidīt, jo nav taču skolas mājas. Līdzīgs stāvoklis arī citur. Kaut gan skolai vajadzēja būt pie katras draudzes, no 77 Vidzemes baznīcām skolu nav pie 21, un lielākajā daļā esošo skolu skolēnu skaits tikai 2 līdz 5. Mācību saturs skolās bija lasīšana un katķisms, kā arī lūgšanas. Lasītmācīšana notikusi pēc burtošanas metodes, lasāmviela - katķisms, dziesmu grāmata, reizēm ābece. Lejas draudzes grāmatās ir ieraksts, ka jaunas skolas mājas celšana iesākta 1733.gadā, un viena puse arī drīz tikusi gatava, bet otra puse nepabeigta vēl 1748.gadā.

19.gadsimta sākumā pēc zemnieku brīvlatīšanas (Vidzemē 1819.g.) ar likumu noteica, ka katrā pagastā, kur ir ne vairāk par 500 vīriešu kārtas iedzīvotāju, atver un uztur vienu pagastskolu. Tagadējā Lejasciema pagasta teritorijā tādas bijušas vairākas: Lejasciema - Dūres lielceļa malā no 19.gs. II puses - 1932./33.m. g. - atradusies Kalnaskola. Tajā strādājuši 1 - 2 skolotāji, pastāvējušas 4 klases (apvienotas 1.-2.kl. un 3.-4.kl). Viens no pirmajiem skolas pārziniem

Kalna skola

bijis skolotājs Kalniņš. Nākamais skolas pārzinis, pie kura mācījušās vairākas lejasciemiešu paaudzes, ir Dāvis Roze - Rozītis. Saglabājies vispusīgs un interesants šī cilvēka raksturojums - labs mednieks, labs zvejnieks, koku tirgotājs, biškopis, visās pagasta biedrībās valdes loceklis un vēl bargs un nežēlīgs skolotājs. Tomēr panācis, ka skolēni labi zinājuši krievu valodu, par ko saņēmis pat valdības apbalvojumu - medaļu. Turpmākie Kalna pagastskolas vadītāji Pēteris Namatēvs (1922.g.1.I. - 1926.g.1.IX), Kārlis Knape, Jānis Baltmanis. Kad 1933.gada skolu pievieno Lejasciema II pakāpes pamatskolai, uz šo skolu darbā pārceļ Kalna pagastskolas pēdējo pārzini J.Baltmani. Skolas ēku pārdeva, bet 1944.gadā, vācu armijai atkāpjoties, to nodedzināja.

Kalna skola. Skolotājs J. Baltmanis ar skolēniem

Otra pagastskola - Grabažskola atradusies Lejasciema - Velēnas lielceļa malā. Tā dibināta 1859.gadā. Pirmā ēka bijusi no koka un drīz nodegusi. Vietā 1865.gadā uzcelta mūra ēka, kas saglabājusies

Grabažskola 1938.g.

līdz mūsu dienām. Par skolotājiem strādājuši Eduards Grīntāls, Brūniņš, Augusts Sams, Voldemārs Sams, Krustiņš Francis, Elza Viksne, Otto Zariņš un Pētersone. Ievēribu pelna Augusts Sams kā talantīgs garīgo dziesmu autors un pazīstamais kora diriģents Otto Zariņš. 1939.gadā skolā mācījušies 50 skolēni. Skola beidza

Grabažskola. Skolotājs O.Ozoliņš ar skolēniem

pastāvēt 1943./44.m.g. II pasaules kara rezultātā iedzīvotāju skaits ievērojami samazinājās, tāpēc pēckara posmā mācības skolā netika atsāktas. Inventāru nodeva Lejasciema septiņgadīgajai skolai, skolas ēkā iekārtoti dzīvokļi.

Pirtsmuižas pareizticīgo skola atradusies Lejasciema - Gulbenes lielceļa malā. Tur no 19.gadsimta 60-tajiem gadiem bijusi pareizticīgo mācītāja mītne un skola. Tajā pastiprinātā veidā mācīta krievu valoda, tāpēc daudzi vecāki vēlējušies bērnus sūtīt šajā skolā. Viens no pēdējiem skolotājiem bijis Pēteris Namatēvs (1902.g.1.XII - 1922.g.1.I). Tuvāku ziņu par skolas darbības izbeigšanos trūkst, zināms tikai, ka skola likvidēta Latvijas pirmās brīvvalsts laikā.

Pirtsmuižas pareizticīgo skolas ēka

Pirmā skola toreizējā Dūres pagastā atradusies "Pukstu" mājās. Skola sastāvējusi tikai no viena kambara rijas galā. Par skolotāju te bijis Ādams Kazainis. Šīs skolas atliekas nojauktas 1925.gadā. No "Pukstiem" skola pārcelta uz Dūres muižas cepļa ēku, vēlāk tautā iesaukta par "Cepļa skolu". Par skolotāju strādājusi kāda sieviete, kuru iecēlis muižkungs fon Meiers. Nākamais skolotājs bijis Fricis Žīgurs, viņš 1870.gadā pārgājis strādāt uz jaunuzcelto skolas ēku.

1870.gadā Dūres pagasts uz muižkunga fon Meiera dāvinātās

Dūres skola. Skolotājs A.Viksna ar skolēniem

zemes uzceļ jaunu skolas ēku, ko dēvē par Dūres veco skolu (iesvētīta 29.jūnijā). Tā bija sešklasīga pamatskola, skolotājs Fricis Žīgurs te nostrādājis līdz 1878.gadam. No 1918.gada par Dūres skolas pārzini strādājis Aleksandrs Viksna. Skola darbojusies līdz 1926.gadam Saglabājies sīks skolas mājas apraksts ar telpu izmēriem un raksturojumu.

1926.gada 16.oktobrī iesvētīta jauna skola - Dūres sešklasīgā pamatskola. Tā izvietota muižkunga bijušajā dzīvojamā mājā. Protais, tur izdarīti nepieciešamie pārkārtojumi un uzlabojumi. Plānoja arī lielāku pārbūvi, bet kara laikā pili sagrāva. Šajā skolā darbu

Dūres sešklasīgā pamatskola 1930.gadā

turpināja skolotājs A.Viksna, līdz 1941.gadā vācieši skolotāju un viņa ģimeni iznīcina. 1998.gadā Lejasciema kapos skolotāja Viksnas atdusas vietā atklāts piemiņas akmens. Skolotājs P.Namatēvs te strādājis no 1942. - 1944.gadam.

Pēc kara skola sāk darboties tālu no Dūres centra - "Pokanos". Skolas direktors Jānis Liepiņš. Telpu nedaudz, klases apvienotas. Bērniem no plašākas apkārtnes grūti nācās nokļūt skolā, tāpēc 1951.gadā šo skolu likvidēja. Ēka saglabājusies, padomju varas gados bijuši dzīvokļi, tad mednieku nams, tomēr tik nomaļā vietā tā vairāk bijusi neapdzīvota, tagad privatizēta.

Skola "Pokanos" 1950.gadā

1951.gadā Dūres centrā uzceļ pagaidu skolas ēku. Tā ir vienkārša guļbaļķu ceitne, būvēta no kāda vecsaimnieka nojauktās mājas materiāliem. Četras telpas, maza istabiņa arī trim skolotājām. Par direktoru ilgstoši strādājis Kārlis Būmanis, no 1951.- 1971.gadam skolotāja Hedviga Uiska.

Dūres septiņgadīgā skola

Ap 1960.gadu Dūres centrā 100 m no pils drupām uzceļ jaunu skolas ēku - tā ir Dūres septiņgadīgā skola, no 1962.gadā jau astoņgadīgā skola. Pēc Kārļa Būmaņa par direktori strādā Rita Lorence, tad Arija Bērziņa. 1963.gadā skolēnu skaits samazinās, un skolu pārveido par četrklasīgo pamatskolu ar diviem skolotājiem. 1971.gadā skola beidz pastāvēt. Skolotāja H. Uiska pārnāk darbā uz Lejasciema vidusskolu.

Bijušajā Sinoles pagastā darbojusies Rīdūžu I pakāpes pamatskola. Tā pastāvējusi pirms I Pasaules kara, skolā - 4 klases. 30-tajos gados tās pārzinis - Lāčplēša ordeņa kavalieris Arvīds Knape (1888.g.14.okt.-1972.g.18.aug.). Viņš bijis ļoti vispusīgs skolotājs, vadījis kori, dramatisko kolektīvu. Pēc nāves apglabāts Lejasciema kapos, 1994.gada 10.jūlijā atklāta piemiņas plāksne. Šajā skolā skolotājas mūžs aizsācies Vijai Doropoļskai. Skola likvidēta 1948.gadā.

Sinoles pagasta Rīdūžu skola. Skolotājs Jēgers ar skolniekiem

Mālmuižā pirmā skola dibināta 19.gadsimta 60-tajos gados. Tā atradusies aiz "Bajāriem" pie kaltēm, kur agrāk baronam bijuši zirgu stalli. 1868.gadā skola tika celta pie tagadējām "Zellenēm" "Ausekļos". To nosauca par veco skoliņu. Tajā tikai 3 nelielas klases, bet namu pagarina. Skolnieku skaits - ap 30. Skolas pārzinis un

Mālu skolas skolotājs
Otto Krievāns ar ģimeni

skolotājs pazīstamās valodnieces Maigas Putniņas tēvs - Otto Krievāns. Mājas otrā galā atradusies pagastvalde. Pēc Sinoles un Mālmuižas pagastu apvienošanas 1893.g. ēka sāka kalpot tikai skolas vajadzībām. 1907./1908.m.g. skolā mācās 52 skolēni, strādā 2 skolotājas - Gromulsone un Grava. 1920.gadā skola atzīmē 50 gadu jubileju. Drīz rodas iespēja paplašināt skolas telpas, jo pēc pēdējā Mālmuižas barona Zīverta aizbēgšanas 1917.gadā ir gandrīz brīvas muižas telpas. Lai pārbūvētu istabas par klasēm, daudz palīdzējis Kārlis Ginds. Tā 1929.gada oktobrī pils, uzposta un greznota, sagaida skolēnus. Sākotnēji tā bija Mālu 4-klasīgā

pamatskola, skolēnu skaitam pieaugot, kļuva par Mālu 6-klasīgo pamatskolu. 1951./52.m.g. jau mācījās 183 skolēni, pastāvēja internāts, bibliotēka ar 800 grāmatām. Ieviešot obligāto izglītību, skola paspēja pabūt gan 7-gadīgās, gan 8-gadīgās skolas statusā, līdz 60-tajos gados pāriet uz 4 klasēm ar 2 skolotājiem. Skolas pēdējā pārzine Ausma Zaķe te strādājusi no 1954.-1976.gadam. 1976.gadā skolu kā neperspektīvu likvidē, skolēni un skolotāja A.Zaķe pārnāk uz Lejasciema vidusskolu.

Kamēr šīs skolas darbojās kā I pakāpes pamatskolas, tām bija trīsgadīgs apmācības kurss, kuru apguva īsos mācību gados (parasti no Mārtiņiem līdz Jurgiēm). Šīs skolas deva lasīt, rakstīt un rēķināt mācēšanas pašus pamatus.

Tas pats 1919.gada likums noteica draudzes skolu uzturēšanas kārtību. Tas paredzēja draudzesskolu atvēršanu katrā draudzē, kur skaitās 2000 vīriešu. Draudzes skolu uzdevums bija gatavot skolotājus pagastskolām, kā arī pagasta skrīverus. Šajās skolās mācīja

Mālu I pakāpes pamatskola

lasīt, rakstīt, dziedāt baznīcas dziesmas, katķismu Lejasciema draudzes skola celta 1835.gadā, tā bijusi prāva koka ēka, atradusies uz Gaujas krasta. Pirmais draudzes skolotājs, par kuru ir plašākas

Lejasciema draudzes skola

ziņas, ir vecais Harders - Spricis Kārlis Reinholds Harders, dzimis Cēsīs (1878.g.-1848.). Pēc viņa vietā nāk dēls Johans Leonhards Harders (1812.g. 4.aug.-1857.g. 3.marts). Nākamais skolotājs ir Kārlis Bindemanis (1833.g. 1.febr.-1865.g. 5.aug.). Viņa laikā Lejas baznīcā iegādātas ērģeles, kas atvestas no Tērbatas. Skolotāja Šmita darbī-

bas laikā tiek celta jauna skolas ēka. Tā pastāvējusi līdz 1944.gadam, kad kara laikā nodedzināta. Pēc J.Misiņa ziņām, skolotājs Šmits pārcēlies uz Pēterburgu. Ap 1878.gadu draudzes skolā ienāk Dāvids Tomsons. Dzimis 1852.gadā Valmiermuižas "Mazķīšos". 1871.gadā beidzis Cimzes skolotāju semināru. Lejas draudzē strādājis no 1875.-1886.gadam. No 1886.gada uz Lejas draudzi atnāk skolotājs un ērģelnieks, arī kora vadītājs jaunajā Labdarības biedrības namā Pēteris Eidemanis. Viņa dzimtā puse ir Dzērbenes "Odkari". Miris 44 gadu vecumā 1907.gada 15.oktobrī. Pēc viņa nāves no Gaujienas uz Lejas draudzes skolu pārnāk dēls Hermanis Eidemanis. Viņš 1904.gadā beidzis Pleskavas Skolotāju semināru. Pēc 3 gadiem 1910.gadā aiziet uz Salacgrīvu par skolotāju. 1910.gada rudenī par skolotāju ievēl Eduardu Vosu. 10 Lejasciemā pavadītie darba gadi

Lejasciema draudzes skola. Skolotājs Ed.Voss ar skolēniem

ir ļoti aktīvi. Darbs klasē, kapsētā mirušo izvadīšana, kora un teātra mēģinājumi Labdarības biedrības namā, grāmatu izdošana lasītājiem, svētdienās un svētkos baznīcā jāsēstas pie klavierēm. Viņa palīdzē no 1913.gada un vēlākā dzīves biedre ir Pleskavas ģimnāziju beigusi Marta Ozoliņa. Par palīgskolotāju neilgi (1889.-1890.g.) pabijis Kārlis Dēķens. Ir ziņas arī par dažiem citiem palīgskolotājiem.

Atmiņas par E.Vosu saglabājuši bijušie skolnieki Jānis Kučers, Jūlijs Leitis, Paulis Mednis u.c. Pēdējais skolas pārzinis skolotājs Skarnelis (1920. - 1922.g.). No 1922.gada skolas ēku izmantojusi tikai draudze, jo mācības tajā izbeigtas, ēka 1944.gadā nodedzināta.

PRIVĀTSKOLAS

Bez draudzes skolām muižās ir bijušas privātās skolas muižās dzīvojošiem vācu tautības bērniem - Lejasmuižā un Amšu pusmuižā. 1826.gadā Lejasmuižā darbojies skolotājs Kersters, 1830.gadā minēta skolotāja Šarlote Elizabete Kampe. No 1836.gada privātskolotājs ir Vilhelms Veidemans, kas strādājis vēl 1861.gadā. Kurā vietā bijušas minēto skolu ēkas, tuvāku ziņu nav. Par skolas ēku Amšos saglabājušās atmiņas, ka tā bijusi liela koka ēka ceļa malā ar lieliem logiem. Skolotāji bijuši vācu tautības. Ir ziņas, ka šādās skolās mācījušies arī daži vietējo iedzīvotāju bērni, piemēram, pērminderis Krišs Bička sūtījis savu dēlu Jāni Lejasmuižā vācu skolā, kur viņš ieguvis labas vācu valodas zināšanas. Pēc tam Jānis sūtīts uz Smilteni pie prāvesta likt skolotāja eksāmenus. Prāvests atšķīris vācu pusbībeli un, nicīgi smīnēdams, līcis lasīt. Bička tekoši un bez kļūdām izlasījis uzdoto, pēc tam sarunājušies vācu valodā. Tā J.Bička dabūjis skolotāja tiesības. 70-tajos gados "Kērikos" vēl bijusi saziņējama mājas vieta, kur 19.gadsimta 40-tajos gados atradusies J.Bičkas skola.

Pērminderi un reizē skolotāji Lejas draudzē bijuši vairāki: ap 1834.gadu "Kērikos" Šķērsts Galejs, "Cincos" - Sīmanis Markvarts un Jēkabs Ramss, "Kurmos" - Aizupietis. "Pauros" ir dzīvojis Mārtiņš Freimanis, kurš "Pauru" saimnieka Ploka mājā turējis skolu. Augulienas pusē tāds ir bijis Bričku Ābers.

Pirms draudzes skolas Lejas pagastā pastāvējusi arī meitu skola, jo 1831.gada baznīcas grāmatās ir minēts Frauschulmeister Harder. Tāda bijusi arī Velēnas draudzē. Par finansējumu ziņu nav.

20.gadsimta sākumā Lejasciems jeb kā to vēl sauca Lejasmiests jau bija blīvi apdzīvots un tik bagāts ar bērniem, ka radās miestīņa

bērnu izglītošanas problēma. Iesācējiem bija domātas pagastskolas, bet tās atradās patālu. Draudzes skola gan atradās pie miestīņa robežām, bet tā bija paredzēta lielākiem bērniem, kā turpinājums pagastskolai. Šie apstākļi sekmēja privātskolu rašanos. Viena no tām bija Nellijas Andersones privātskola, kur mācības apguva līdzīgi kā privātstundas. Skolas mītne - pašu Andersonu māja Rīgas ielā 3. Dokumentālu liecību par to nav, saglabājušās tikai atmiņas.

Līdzīgi darbojās trīsgadīgā Annas Vītolas privātā meiteņu skola. Mācības tajā notika vācu valodā. Skolas nauda - 11 rubļu un 2 vezumi malkas gadā. Skolā pieņēma meitenes vecumā no 15 līdz 20 gadiem. Skola no 1901.-1909.gadam atradusies Lūkina celtajā mājā, līdz to nopirka skolotājs Dzelzkalns no Tirzas. Lejasciemiešiem šī māja Skolas ielā 3 pazīstama kā Tirzmalietes māja, kur dzejniece (īstajā vārdā Minna Dzelzkalne) nodzīvoja 30 gadus. No 1909.gadā Anna Vītola ar ģimeni un skolu pārcēlusies uz Maulvurfa māju Rīgas ielā 23 (tagad aptieka).

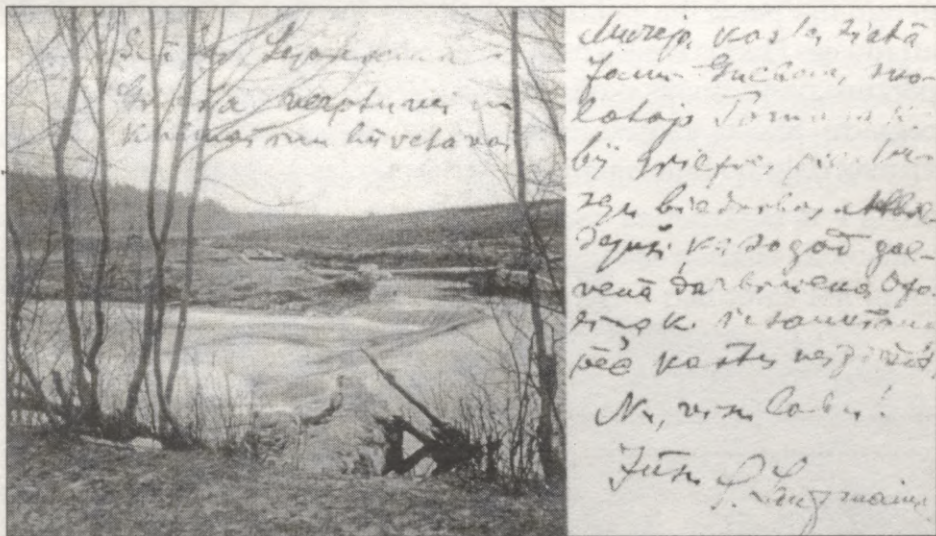
Tagadējā Rīgas ielā 8 pirms kara atradās liela ķieģeļu ēka, kur darbojās Abeļu madāmas vadītā privātskola meitenēm.

Daudz jauna un interesanta skolu un sabiedriskajā dzīvē ieviesa skolotājs Zelmars Lancmanis, kurš 1911./12.m.g. Lejasciema centrā nodibina privātu (kaut gan par aizņemtiem līdzekļiem) progimnāziju. Skola pastāvējusi piecus gadus, tās mājvieta - Jēkaba Ābela

Z.Lancmaņa progimnāzija

divstāvu ēka. Skolas vadītājs - izcils pedagogs, pētnieks un meklētājs, kura plašās intereses bagātināja ne vien audzēkņus, bet arī pārējos pagasta iedzīvotājus. Z.Lancmanis nodarbojies ar novadpētniecību, bieži rīkojis ekskursijas, jautājumu izskaidrošanas vakarus, bezmaksas vakara kursus un seminārus dažāda vecuma ļaudīm par ģeoloģiju, topogrāfiju un grāmatu iesiešanu. Viņa vadībā skolēni izpētījuši saldūdens kaļķu atradnes, vākuši iežu kolekcijas, folkloras un etnogrāfijas materiālus. Lejasciemiēši Z.Lancmani ļoti iecienījuši, un, kaut gan bērnu sūtīšana šajā skolā bija saistīta ar izdevumiem, skolēnu tajā nav trūcis. Tomēr materiālais nodrošinājums nebija mazsvarīgs, un progimnāziju izkonkurēja 1913./14.m.g. atvērta ministrijas skola. Šī skola pievērsa vecāku uzmanību ar to,

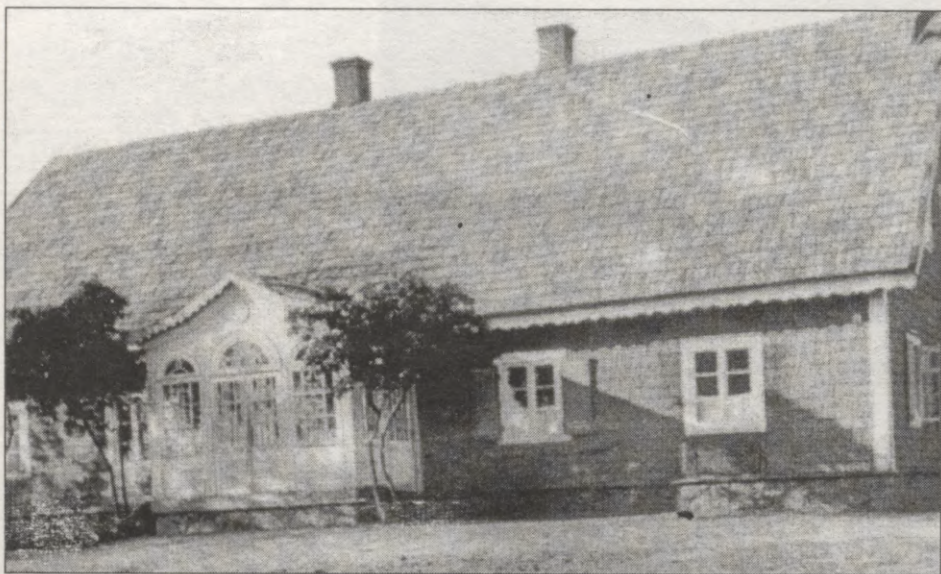

Zeimara Lancmaņa rokraksts
(Vēstule Mālu skolas skolotājam O.Krievānam

ka nebija jāmaksā skolas nauda. Uz ministrijas skolu pakāpeniski pārgāja Lancmaņa skolas skolēni, kā arī daļa no draudzes skolas audzēkņiem. (Sīkāks pētījums par Z.Lancmaņa dzīvi un darbību G.Rudzīša un A.Aizsilas brošūrā "Latvijas pirmās brīvvalsts raženie pedagogi" - Jelgava, 1999.).

MINISTRIJAS SKOLA

Ministrijas skola ir divgadīga valsts finansēta skola, kas pieļāva mācības tikai krievu valodā. Nesen aizsaulē aizgājuši šīs skolas pēdējie absolventi, kuri atstājuši savas atmiņas par skolas laiku. Kā kolorītu personību daudzi piemin skolas pārzini Jāni Maršanu (pats parakstījies kā Ivans Maršans). Vidēja auguma, kuplām rudām ūsām, kroņa cepurē ar kokardi pierē - ārējai formai atbilstošs cariskās Krievijas kalps ar iesauku "Ivans Bargais". Krievu valoda mācīta ar visai drakoniskām metodēm - sodiem un bardzību, tomēr skolēni tālākajā dzīvē atzinīgi novērtējuši solidās zināšanas, kuras pavēra ceļu krievu klasiskās literatūras apguvei. Par noturīgām zināšanām ģeogrāfijā pateicību pelnījusi skolotāja Zupāne. Ministrijas skola atradusies Hertas Freitas mājā Rīgas ielā 11. 1917.gada rudenī skolas pārzinis pasludinājis skolu par likvidētu, un pats aizbraucis uz Petrogradu. Skolas vadību turpinājis skolotājs Cīrulis, pulcinādams vismaz daļu no bijušajiem ministrijas skolas audzēkņiem.

Ministrijas skola

Par Lejasmiestā atvestajiem Kurzemes bēgļu bērniem un viņu izglītošanu maz ziņu. Zināmais ir savdabīgs laikmeta liecinieks par I pasaules kara posta atblāzmu klusajā miestīnā. Mācību stundas bēgļu bērniem notikušas pēcpusdienās ministrijas skolas telpās. Par šiem likteņa pabērniem un palikušajiem ministrijas skolas bērniem apzinīgi rūpējies skolotājs Cīrulis, pārņemot bijušās skolas telpas un inventāru. Jaunas izmaiņas skolas dzīvē sākās 1918.gada sākumā līdz ar vācu okupāciju. Krievu un latviešu mācību valodas atkal nomainīja vācu, un par labāko atbildi varēja saņemt vieniņieku ar nozīmi "teicami".

PADOMJU VARAS PERIODS

Ar 1919.gada janvāri, kad gandrīz visā Latvijā nodibina padomju varu, visas Latvijā pastāvošās pagasta, draudzes, ministrijas, tirdzniecības un citas skolas pāriet Izglītības komisariāta pārziņā, pārvēršot par vienotu darba skolu. Jaunajā skolu sistēmā ietilpa I pakāpes pamatskola ar 6 gadu un II pakāpes pamatskola ar 4 gadu apmācības kursu. Pagastos nodibināja izglītības nodaļas skolu darba kontrolei un vadīšanai. Ar Lejas pagasta padomes lēmumu 1919.gada 24.aprīlī šajā sistēmā iekļāva arī Lejasciema skolas.

Par darba skolu pārdēvētajā ministrijas skolā padomju varas centienus pārstāvēja skolotājs Pučiņš. Pēc padomju varas krišanas 1920.gadā skolotājs Pučiņš aizbraucis uz Padomju Krieviju.

VIDUSSKOLAS PIRMSĀKUMI

Jauns posms Lejasciema skolu dzīvē sākās ar 1920.gada 15.septembrī, kad pēc Lejasmiesta pašvaldības un skolēnu vecāku ierosinājuma atvēra Lejasmiesta vidusskolu ar 3 klasēm - I un II sagatavošanas klasi un vidusskolas pirmo klasi. Skolēnu skaits tajās attiecīgi 37, 25 un 10. Lielais skolēnu skaits sagatavošanas klasē liecina par vidusskolas nepieciešamību un tieksmi paplašināties. Vidusskola tomēr pastāvēja tikai 5 gadus, izauga līdz pilnai vidusskolai un deva 2 izlaidumus - 1924. un 1925.gadā. Sākumā skola darbojusies Ābeļa mājā, bet pēdējos gados pārcēlās uz mācītāja māju, kur no 1923.gada darbojās II pakāpes pamatskola.

Skolā par direktoru un vēstures skolotāju strādāja Roberts Cīrulis, latviešu valodu mācīja skolotājs Avens (viņš piedalījās arī 1974.gada organizētajā salidojumā un bija mērojis tālo ceļu no Bulduriem uz Lejasciemi 90 gadu vecumā). Tas liecina, cik nozīmīgi viņa dzīvē bijuši Lejasciemā aizvadītie gadi.

Liels ieguvums skolai un skolēniem bija sava darba entuziasti - zīmēšanas skolotājs Krastiņš, dziedāšanas skolotājs Jurgītis un citi.

Lejasciema vidusskolas skolēni un skolotāji 1920.gadā

Mācību priekšmeti - ticības mācība, matemātika, fizika, ķīmija, vēsture, ģeogrāfija, valodas - latviešu, vācu, krievu, latīņu, arī psiholoģija, filozofijas vēsture, kosmogrāfija. Vidusskola deva skolēniem iespējas izkopt savas spējas zīmēšanā, dziedāšanā, literatūrā, rīkojot gleznu un zīmējumu izstādes, dziedot kori un izdodot literāro žurnālu "Pirmie stari". Tömēr līdzekļu un atbilstošu telpu trūkuma dēļ Lejasciema valde ar 1925.gada 1.augusta lēmumu atteicās no skolas tālākas uzturēšanas un atzina to par likvidētu. Šai skolai ir gaiša un paliekoša vieta Lejasciema skolu vēsturē, tās beidzēji - Anna Sakse, Arvīds Burka, Roberts Galejs u.c. - savā mūžā augstu turējuši garīgās vērtības un palikuši uzticīgi skolas garam.

Kopā ar vidusskolu darbojās Lejasciema II pakāpes pamatskola, tās pārziņi no 1924. - 1926.gadam - Konrāds Vijups, 1926./27.m.g. - Dailonis Zālītis. Pēc vidusskolas slēgšanas apkārtnes jauniešu izglītošanu turpināja tikai pamatskola.

LEJASCIEMA PAMATSKOLAS 20.-30. GADOS

Lejasciema I pakāpes pamatskola darbojās Rīgas ielā - 18 (tagad bibliotēka un muzejs). Šīs skolas pārziņi: 1921./22.m.g. - Arvīds Avots, 1922./23.m.g. - Antons Vasulis, no 1923.- 1926.gadam - Pēteris

Lejasciema I pakāpes pamatskolas skolotāji un skolēni

Skušķis. 1926.gadā no Kalna I pakāpes pamatskolas uz Lejasciemu pārnāca Pēteris Namatēvs. Ar skolotāju ģimenes, Annas un Pētera Namatēvu, vārdu cieši saistīta Lejasciema skolu vēsture. 1926./27.m.g. viņš kļūst par šīs skolas pārzini. Lejasciemā viņš strādā par skolotāju līdz savai nāvei 1950.gadā.

1928.gadā, kad Lejasmiestam piešķīra pilsētas tiesības, skolu pārdēvēja par Lejasciema pilsētas pamatskolu, tās pārzinis - P.Namatēvs (līdz 1937.g.1.I), skolotājas: Anna Austere - Namatēva, sāk strādāt Vilhelmīne Grāvīte - Ploka. Pagasta un pilsētas skolu uzturēšana prasīja lielus izdevumus, tāpēc no 1936.gada beigās visas pamatskolas palika pagasta uzturēšanā, un pastāvēja tikai viena sešklasīgā pamatskola, t. i., I un II pakāpes pamatskolas kopā J.Ābeļa mājā. Tās pārzinis pirmskara periodā bija Kārlis Krieviņš, uz šo skolu pārnāk pilsētas pamatskolas pārzinis P.Namatēvs (1937.g.1.I- 1941.g.1.X).

Skolotājs Pēteris Namatēvs ar skolniekiem

IZMAIŅAS SKOLU SISTĒMĀ 40-TAJOS GADOS

Pēc Latvijas Republikas okupācijas un padomju varas atjaunošanas arī izglītības sistēmā ieviesa izmaiņas. No 1940. - 1941.gadam Lejasciemā darbojās nepilnās vidusskolas 1. klase. Dibinājās pionieru organizācija, par pionieru vadītāju strādāja Anna Ceple. Skolēnu

Pirmie pionieri un Anna Ceple 1940./41.m.g.

ļoti iemīļoto un cienīto skolotāju Maiju Ploku 1941.gadā deportēja uz Sibīriju. Šīs pārmaiņas nebija ilgstošas, tās pārtrauca karš. Tomēr mācības Lejasciema 6 - klasīgajā pamatskolā turpinājās arī vācu okupācijas laikā līdz 1944.gadam.

Tuvojoties Sarkanajai armijai, augusta beigās vācieši vietējos iedzīvotājus izdzina bēgļu gaitās, un mācības tika pārtrauktas. Jēkaba Ābeļa lielo divstāvu māju, kas bija devusi mājvietu dažādām Lejasciema skolām, 1944.gada rudenī nodedzināja. Mācības atjaunojās pēc aktīvās kara darbības beigām un iedzīvotāju atgriešanās stipri mīnētajā un daļēji nopostītajā Lejasciemā 1944.gada 1. novembrī.

Par skolas direktoru atjaunotajā pamatskolā strādāja A.Indriksons, ar skolotājām - M. Ķince, V.Lapkaša (tagad Skrodele), Ā. Lamas (Galēja) P. Namatēvs un O. Ozoliņa, kopā gan tikai 6 skolotāji. Skolas direktors A. Indriksons - bijušais Lestenes mācītājs, beidzis LVU Teoloģijas fakultāti, padomju varas gados kļuva par marksisma propagandētāju. Par pionieru vadītāju iecēla H. Drubiņu, kaut gan skolā nebija neviena pioniera. Visvairāk traucēja mācību grāmatu un mācību līdzekļu trūkums. Arī lielākā daļa bērnu nāca no nabadzīgām daudz bērnu ģimenēm, kur vienīgais apgādnieks bija māte. Trūcīgo skolēnu ēdināšanai izpildkomiteja piešķīra ap 200 kg miltu. Nolēma tos izcept maizē un tad izdalīt skolēniem. Arī rakstāmpiederumus un papīru nevarēja iegādāties pietiekamā daudzumā. Tos nedaudz iedalīja Izglītības ministrija, un tad skolas kooperatīvs pārdeva skolēniem. Skolotājiem pie viņu nelielā atalgojuma piešķīra arī kādu metru auduma, to sadalīja lozējot. Kā līdzvērtīga manta šādās izlozēs bija ietverta spolīte diegu. Tomēr skolēni mācījās ļoti uzcītīgi. 1945.gada pavasarī skolu absolvēja 12 skolēni, viņu vidū nākamā skolotāja V. Rudzīte, bijušais Gulbenes rajona kultūras nodaļas vadītājs V. Pušķis u. c.

No 1945./46.m.g. septembra - novembrim par skolas direktora vietas izpildītāju strādāja Olga Ozoliņa. Apliecības par pamatskolas pilna kursa beigšanu 1946.gadā saņēma 17 skolēni. Skolā darbojās politpulciņš, politinformācijas, pionieri gatavojās I salidojumam, izdeva sienas avīzi "Satekas".

Laikā no 1945.gada novembra - 1948.gada beigām īslaicīgi par direktora vietas izpildītājiem un direktoriem strādāja J.Ķincis, M.Ķince, O.Ozoliņa un A.Namatēva.

No 1949.gada janvāra - 1950.gada aprīlim skolas direktors bija biologs Jānis Būmanis, vēlāk kolhozā "Komunārs" apsardzes daļas priekšnieks. Par skolotājiem strādāja Ā. Galēja, J. Gusārs, Ē. Doropolskis, I.Kazaine (vēlāk Brekte), V. Dambrova (vēlāk Doropolska), L. Trapāne (vēlāk Irbe), E. Bergis, L. Kuģenieks, S. Purviņa, pionieru vadītāja V.Boka. Šajos gados uzcēla skolas siltumnīcu, izvērta darbu

skolas mācību lauciņos, papildināja mācību uzskates līdzekļus. Brīvajā laikā skolēni iestudēja novadnieces Annas Sakses stāsta "Trīs šķūnīši" dramatisējumu.

Skolotāju kolektīvs 1950.gadā

Pirmajos pēckara gados sāka ieviest obligāto 7 - gadīgo izglītību, un 50- tajos gados sāka paplašināt vidusskolu tīklu pakāpeniskai vidējās izglītības ieviešanai. Atvēra vidusskolas ne tikai pilsētās, bet arī laukos:

1944./45.m.g. - 52 vidusskolas, t. sk. laukos - 5,

1949./50.m.g. - 110 vidusskolas, t.sk. laukos - 27,

1954./55.m.g. - 203 vidusskolas, t.sk. laukos - 57.

Arī Lejasciema un apkārtējo septiņgadīgo skolu absolventi vēlējās turpināt mācības, bet tuvākajā apkārtnē vidusskolas nebija. Ar 1950./51.m.g. Lejasciema septiņgadīgā skola sāka veidoties par vidusskolu, tika atvērta 8.klase. Skolas direktores Ausmas Purkalnes vadībā (1950./51.m.g. - 1952./53.m.g.) skolotāju kolektīvs uzsāka gatavošanos pārejai uz darbu vidusskolā. Par galvenajiem uzdevumiem izvirzījās skolotāju kvalifikācijas celšana, galvenokārt neklātienes ceļā, metodiskā darba uzlabošana.

LEJASCIEMA VIDUSSKOLA

1953./54. un 1954./55.m.g. par skolas direktoru strādā Gunārs Rudzītis. Skolā nostiprinās vidusskolai atbilstoši skolotāju kadri, un **1954.gada pavasarī vidusskola dod pirmo izlaidumu ar 19 absolventiem**. Absolventu vidū ir nākamās speciālistes - Lejasciema vidusskolas mācību pārzine Ausma Zaķe (toreiz Irbe), kolhoza "Komunārs" dispečere Dzidra Dambova, ārste Rūta Treja u.c. Skolas

Lejasciema vidusskolas pirmais izlaidums 1954.gadā

kolektīvs rosīgi gatavojās 1955. gada dziesmu svētkiem. Dramatiskā kopa iestudēja V.Sauleskalna lugu "Jūras vējos". Angļu valodas pulciņš gatavoja vienu cēlienu no lugas "Dziļās saknes". Pionieru darba aktivizēšanai nolēma iekārtot pionieru istabu, skolēni sāka GDA normu kārtošanu.

1955./56.m.g. skolas direktores Dzidras Smilginas vadībā skolēni izdaiļo skolas apkārtni, iekārto sporta laukumu un kolhoza augļu dārzu. 1956.gada 1.jūnijā skolā notiek tūristu salidojums. 1956.gada 15 vidusskolas absolventu vidū ir pirmais un līdz 80-tajiem gadiem vienīgais zelta medaļas ieguvējs Jānis Dzenītis (klases audzinātāja Zinaīda Sapego).

Ar 1956./57.m.g. skolas direktore ir Olga Ozoliņa. Skolēnu skaits šajā laikā sasniedzis 270, skolā strādā 20 skolotāji, 10 tehniskie darbinieki. Skola izvietota vairākās ēkās: klases divās mājās, internāts

Skolotāja Olga Ozoliņa vidusskolas pedagogu vidū

četrās ciema padomei piederošās mājās, koptgalds iekārtots privātā mājā. Nav telpu mācību kabinetiem un darbnīcām, skolēniem nav kur uzturēties starpbrīžos. Klasēs vājš apgaismojums, vairākas klašu telpas pēc lieluma neatbilst skolēnu skaitam. 1956.gada 29.novembrī pedagogiskās padomes sēdē piedalās Gulbenes rajona TIN vadītāja E.Žīgure un atzīmē, ka speciālajos politehniskajos priekšmetos vāja materiālā bāze un trūkst telpu. Arvien nopietnāk izvirzās jaunas skolas ēkas nepieciešamība. Arī skolēnu vecāki atbalsta

Skolas ēkas celtniecība

sen apspriesto tēmu par jaunas ēkas celtniecību. Jau 1941.gada Valkas apriņķa izpildu komiteja bija nolēmusi, ka 1942.gada plānā un budžetā jāiedala līdzekļi Lejasciema pagasta nepilnās vidusskolas celtniecībai. Šo nodomu izjauca

karš, un problēmas risinājums atsākās 1956.gadā. Pēc Tautas izglītības nodaļas pieprasījuma Izglītības ministrija atvēlēja līdzekļus mācību korpusa rekonstrukcijai. Madonas starprajonu Projektu - tāmju biroja projektā pamatu celtniecība nebija paredzēta, bet gatavu, skolai piemērotu pamatu Lejasciemā nebija, tie bija jārada no jauna pašu spēkiem. Tas deva iespēju izraudzīt celtni piemērotu vietu. Saskaņojot viedokļus, vienojās par vietu starp abām skolas ēkām. Ar 1958.gadu sākās saspringts darba periods. Ar starpkolhozu celtniecības organizāciju noslēgtais līgums paredzēja, ka rekonstrukcijai paredzētos materiālus dod pasūtītājs. Tas nozīmēja, ka lielāko rūpju smagumu nācās uzņemt skolai direktorei O.Ozoliņai, gādājot ne tikai materiālus, bet bieži vien arī darbspēku - skolotājus, skolēnus, vecākus. Par kopīgo darbu, grūtībām un pat kurioziem gadījumiem materiālu sagādē toreizējie skolēni saglabājuši daudz atmiņu. Ir nostāsti par akmeņu lasīšanu pamatu būvei, par braucienu uz Auci pēc ķieģeļiem, kur vispirms nācās remontēt ceļu, lai varētu nokļūt līdz ķieģeļceplim u.c. Ar vislielāko cieņu daudzi piemin nu jau aizsaulē aizgājušo celtniecības darbu vadītāju, skolotāju Robertu Kalniņu. Daži atceras negadījumu zāles celtniecības laikā, kad, lūstot sastatņu kokam, kritusi kāda meitene. Darbu vadītājs no uztraukuma uz vairākām dienām zaudējis valodu. Šis posms Lejasciema vidusskolas vēsturē ir īpašs, jo jaunieši agri apguva iemaņas celtniecībā un tagad pamatoti var teikt saviem bērniem: "Šo skolas ēku uzcēlām mēs paši."

Toties jo lielāks bija sabiedrības un skolas saimes gandarījums par paveikto, kad jaunais skolas nams 1960.gada 18.janvārī pirmo reizi vēra durvis apmeklētājiem.

Atklāšanas mītiņā uzrunu teica skolas direktors Vitālijs Rumaks (1958./59.m.g. - 1968./69.m.g.), bijusī direktore O. Ozoliņa un citi. Visi dalījās atmiņās par grūtību un prieka pārpilno laiku. Bija pagājuši tikai 2 gadi kopš 1958.gada janvāra, kad jaunās skolas vietā vējš vēl dzenāja baltas sniega vērpētes.

Vidusskolas jaunās ēkas atklāšanas svētku gājiens 1960.gada 18.janvārī

Pēc jaunās skolas ēkas atklāšanas pavērās plašas iespējas mācību darba un materiālās bāzes uzlabošanai. Iekārtoja pirmos trīs mācību kabinetus - fizikas, ķīmijas un militārās apmācības. Skolotājas V. Skrodeles vadībā daudz strādāja jaunie naturālisti, veicot izmēģinājumus mācību laukā un kolhozā "Komunārs". Sekmīgam darbam nepieciešama siltumnīca, tai materiālus sagādā ar vecāku komitejas priekšsēdētāja Jāņa Anšmita aktīvu palīdzību. Līdztekus mācībām notiek skolas piebūves celtniecība, kur paredzēta sporta zāle. Ražošanas apmācībā turpina sagatavot jaunus mūrniekus, namdarus, apmetējus, krāsotājus, betonētājus un jumīkus. 1966./67.m.g. ļoti atzinīgi tiek novērtēts skolotāja Roberta Kalniņa veidotais rasēšanas kabinets, to atzīst par labāko republikā. Esošajiem mācību kabinetiem pievienojas bioloģijas kabinets, mācību darbnīcas, Ļeņina istaba. Lai uzlabotu atsevišķu priekšmetu mācīšanu, izveido mācību priekšmetu metodiskās komisijas: vēstures - vadītāja I.Deksne, fizikas - matemātikas - vad. J.Stramkalis. 1.-4.klašu. - vad. L.Irbe, valodu un literatūras - G.Rutkaste. Skolotāja Osvalda Rutkasta vadībā strauji aug rezultāti sportā. 1966./67.m.g. slēpošanas sacensībās skolēni J.Supe un A.Vītoļa iegūst III vietu republikā, 1968./69.m.g. slēpošanas sacensībās "Olimpiskais pavasaris" skolēns Jānis

Gaidelis izcīna I vietu republikā. Būvējot jauno sporta stadionu, visi skolotāji un 9. - 11. klašu skolēni apņēmās šajā darbā nostrādāt 30 stundas. 1967.gadā Lejasciema skolēni pirmo reizi piedalās tūristu aktīva nometnē Karpatos. 1968.gadā izveido skolēnu sabiedrisko tūristu klubu "Ceļotājs".

Skolotājs Osvalds Rutkaste ar audzēkņiem

No 1969.gada marta par skolas direktori kļūst Aija Pavāre - enerģisks un idejām bagāts cilvēks. Daudz enerģijas tiek ieguldīts skolas materiālās bāzes uzlabošanā, pilnveidojot sporta bāzi, pārbūvējot ēkas jumtu, izveidojot skolā novadpētniecības muzeju (atklāts 1972.g.18. maijā). Ar 1974.gada 1.septembri skola pilnībā pārgāja uz kabinetu sistēmu. Sadarbojoties ar LLA un Zinātņu Akadēmiju, mērķtiecīgāks kļuva naturālistu darbs. Par izciliem panākumiem skolēni ieguva tiesības piedalīties jauno naturālistu salidojumā Maskavā, kur skolu pārstāvēja Ligita Kubuliņa (tagad Antīna). Naturālisti bijuši arī PSRS Tautas saimniecības sasniegumu izstādes dalībnieki (Benita Čudarāne, tagad Pilsnibure un Iveta

Dille). No 1970.gada skolēni līdzās vispārizglītojošajiem priekšmetiem sāka apgūt traktormācību. Apmācību ilgstoši vadīja kolhoza galvenais inženieris Zintis Mednis. Apgūto prasmi skolēni izmantoja, vasarās strādājot vietējos kolhozos. Skolēns Dainis Riekstiņš par darbu 1974.gada vasarā saņēma valdības apbalvojumu - medaļu "Par izcilu darbu".

No 1975./76.m.g. par skolas direktoru kļūst skolotājs, tūrisma darba vadītājs Ēriks Doropoļskis. Līdzās iepriekšējiem panākumiem tūrismā un orientēšanās sportā skolēni gūst arvien jaunus panākumus. Skolotāja, tūrisma entuziasta Arkādija Petaško vadībā sākas regulāri treniņi, ikgadējas sacensības skolā Silamiķeļu kausa izcīņā, piedalīšanās republikas un Vissavienības sacensībās Armēnijā, Ukrainā, Tadžikijā, Lietuvā un Igaunijā. Šīs tradīcijas sekmīgi turpina arī skolotājas Aleksandras Birkovas vadībā. Arvien biežāk lejasciemieši ieņem godalgotas vietas, kļūstot par bāzes skolu tūrismā. Ar 1975.gadu 5. - 12.klasēs ieviesa obligāto mācību stundu tūrismā.

Lejasciema vidusskolas tūristi Karpatos 1972.g.

4 reizes gadā skolēni veic paredzētos tūrisma pārgājienus, noformē pārgājienu aprakstus, 1988.gadā 90% skolotāju mācās kājnieku tūrisma instruktoruursos, iegūstot atbilstošu kvalifikāciju. Šajā pašā gadā Vissavienības tūristu salidojumā lejasciemieši ieguva IV vietu. Pienācis laiks skolas atjaunošanai. No jauna ierīko elektroinstalāciju, pārveido apsildīšanas sistēmu, bijušās kurtuves telpās ar skolotāju darbu top mājturības kabinets. Lejasciema vidusskola sekmīgi piedalās novadpētniecības skatēs, pionieru vadītājas Gītas Gargažinas vadībā notiek militarizētās sporta spēles "Kāvi" un "Ērglēns". 1982.gada 14.maijā skolai svinīgi piešķir rakstnieces, novadnieces Annas Sakses vārdu. 1984.gadā absolventu vidū ir otrā zelta medaļas īpašniece skolas vēsturē - Līgīta Bīrkava (klases audz. Vīja Nurža).

Ar 1988./89.m.g. par skolas direktoru kļūst fizikas skolotājs Aīvars Maltavnieks. Viņš kopā ar mūzikas skolotāju Inetu Maltavnieci vai-

TV konkursa "Ko tu proti"
dalībnieki 1991.g.

rāk pievēršas bērnu muzikālo spēju attīstīšanai. 1.-9.klašu skolēniem piedāvā apgūt pamatizglītību ar padziļinātu mūzikas novirzienu. Ar muzikālu priekšnesumu skolēni piedalās televīzijas konkursā "Ko tu proti?" 1991.gadā skolā iekārto datorapmācības klasi bijušās pionieru istabas vietā. Turpinās panākumi tūrisma, sportā, politisko zināšanu konkursos "Planētas pulss". Ar sudraba medaļām skolu beidz Jānis Pūcītis, Jānis Rēderis 1988.gadā (klases audzinātāja Akvelīna Leīte) un Andis Caunītis, Andis

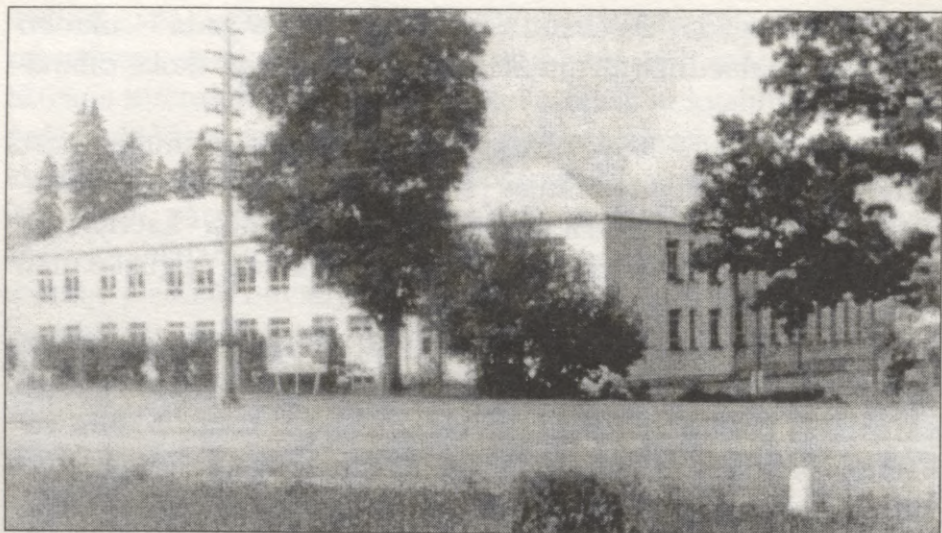
Finartijs 1989.gadā (klases audz. Inta Balode). 1989.gada 14. oktobrī Lejasciema sabiedrība atzīmē 300 gadu jubileju kopš skolas dibināšanas.

No 1993./94.m.g. - 1996./97.m.g. skolas direktors ir Guntars Lācis, atmodas laika un demokrātijas piekritējs. Direktors rosina skolotājus kvalifikācijas celšanai, iesaistoties Sorosa fonda - Latvija programmā "Pārmaiņas izglītībā". Vairāki skolotāji apgūst kursu "Efektīva skola" u.c.

Tiek modernizēts un paplašināts datorapmācības kabinets. 1994.gadā skolas teātrmīļi svin skaistu jubileju - 40 gadus, kopš vidusskolā pastāv tradīcija - katru gadu, gatavojoties žetonu vakaram, iestudēt vairākcēlienu lugu. Šajā pasākumā pulcējas visu vidusskolas izlaidumu pārstāvji, atceras epizodes no iestudējumiem, sumina ilggadīgo režisoru, skolotāju Jāni Kubulnieku. Salidojumam par godu izdod avīzi "Bagātību Sala". Tobrīd vēl nedomājam, ka pēc gada regulāri sāks iznākt skolas avīze ar nosaukumu "Kāpnes".

No 1997./98.m.g. skolas direktores postenī ir bijusī bērnudārza vadītāja Biruta Berkolde. Direktores - sievietes uzmanība tiek veltīta ne tikai mācību un audzināšanas darbam. Skolas saime kopj un pārveido apstādījumus, asfaltē celiņus, mūsdienīgi pārveido vairākas telpas - datormācības kabinetu, tualetes, telpas personālam. Pilnveidojas skolēnu pašpārvalde (darbojas kopš 1995.g.), ļoti plašs ārpusklases darbs. 2000.gada Baltijas valstu tūrisma sacensībās Lejasciema vidusskolas komanda ieguva II vietu (komandā Kristīne Ivanova, Irita Jegure, Laura Zaķīte, Artis Pūcītis un Raitis Vanags). 2001.gada aprīlī skolā notika tūristu salidojums, lai atzīmētu šīs nodarbes četrdesmitgadi Lejasciema vidusskolā. Visus šos gadus kopā ar tūristiem bijis skolotājs Ēriks Doropoļskis. 2003.gadā jau 15.reizi notika gadskārtējās sacensības tūrisma tehnikā telpās, kurās piedalījās skolas no visas valsts.

Kopš 2002.gada oktobra vidusskolas direktores pienākumus veic bijusī Lejasciema vidusskolas absolvente Ineta Stāvavena.

Lejasciema vidusskola

Pašlaik skola piedāvā četras izglītības programmas:

- pamatizglītības programmu 1.-9. kl.,
- pamatizglītības programmu ar padziļinātu mūzikas mācīšanu 1.-9. kl.,
- vispārējā vidējā vispārizglītojošā virziena izglītību 10.-12. kl.,
- vispārējā vidējā profesionālā virziena izglītību ar komercno-virzienu 10.-12.

Skola - gaismas avots - mūs pulcina svētku un darba dienās, apkārtējā sabiedrība seko skolas tūristu panākumiem, mūziķu, sportistu un studentu veiksmei. Šis laiks ir ar mums un skola turpina būt tā vidū - lepna, balta, aicinoša...

ILGGADĒJIE UN APBALVOTIE SKOLOTĀJI
LEJASCIEMA VIDUSSKOLĀ

- ANTIŅA LIGITA konkursa "Gada labākais skolotājs un skolēns ekonomists" laureāte 2000.g. Skolotāja Lejasciema vidusskolā kopš 1997.g.
- BALODE INTA (Liepiņa) 1969.-1974.g. Galgauskas 8-gad. sk., skolotāja, vec. pionieru vad. 1981.- 1996.g. Lejasciema vidusskola, skolotāja. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1989.g., vecākā skolotāja no 1990.g., TV konkursa "Latvijas skolotājs - 89" dalībniece.
- BREKTE INA (Kazaine) 1948. - 1982. Skolotāja.
- DOROPOĻSKA VIJA (Dambrova) 1945.- 1946.g. Rīdūžu pamatskola 1946. - 1990.g. Lejasciema v-sk. Skolotāja, mācību pārzine, bibliotekāre.
- DOROPOĻSKIS ĒRIKS 1948. - 1950.g. Lejasciema 7-gad. skola. 1953. - 2000.g. Lejasciema v - sk. Vecākais pionieru vad., skolotājs, direktors.
- EGLĪTE AUSMA 1955.- 1960.g. Taurupes 7-gad. skola, 1960. - 1986.g. Lejasciema v - sk. Skolotāja.
- GARGAŽINA GITA (Apariņa) 1963.g.- līdz šim laikam Lejasciema v-sk. Skolotāja, vecākā pionieru vad., ārpusklases darba organizatore, bibliotekāre. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1981.g.

- GUSĀRE MODRĪTE (Ginde) 1958.-1961.g. Mālu 7-gad. skola, 1961.- 1967.g.- Lejasciema v-skola, 1967.-1987.g. Lejasciema bērnudārza vad.,1987.- 1998.g. Lejasciema vidusskola, skolotāja. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1982.g.
- IRBE LUCIJA (Trapāne) 1950.- 1983.g. Lejasciema vidusskola, skolotāja.
- KALNIŅA AIŅA (Skopāne) 1946.- 1953.g. Beļavas 7- gad. skola, 1953.-1983.g. Lejasciema v- sk. Mācību pārzine, skolotāja, neklātienes konsultāciju punkta vad.
- KNAPE KĀRLIS Kalna pamatskolas pārzinis no 1926.g. Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, V šķira 1929.g.
- KRIEVĀNS OTTO Lejasciema pag. Mālu skolā • 1903.g.- 1918.g.maijs un 1919.- 1934.g. Triju Zvaigžņu ordeņa Goda zīmes II pakāpes 1929.g.
- KUBULNIEKS JĀNIS 1951.-1994.g. Lejasciema v-sk., darbvedis, skolotājs.
- LEITE AKVELINA (Tāmane) 1962.-1963.g. Rēzeknes raj. Ziedukalna 8-gad.sk., 1963.- 1972.g. Kr. Valdemāra 8-gad. skola, 1972.- 1998.g. Lejasciema v- sk., skolotāja. No 1978.g. Teicamnieks tautas izglītības darbā, No 1983.g. vecākā skolotāja.

- LIEKNIŅA SARMĪTE (Miesniece) 1959.-1962.g. Saldus raj.Sātiņu 8-gad.skola, 1962.- 1970.g. Cieceres 8-gad. skola, 1970.-1992.g. Lejasciema v-sk. skolotāja, mācību pārzine.
- MIESNIECE DZINTRA (Riekstiņa) 1977.-1979.g. Rēveļu 8 - gad. skola, 1979.-1982.g. Ozolkalna 8-gad. skola. Kopš 1982.g. Lejasciema vidusskola - skolotāja, mācību pārzine.
- NAMATĒVS PĒTERIS 1900.-1902.g. Cēsu aprinķī, 1902.-1922.g. Pirtsmuižas pamatskola, 1922.-1926.g. Kalna pamatskola, 1926. - 1942.g. un 1944.-1950.g. Lejasciema pamatskola, 1942.-1944.g. Dūres pamatskola - pārzinis, skolotājs.
- NURŽA EDĪTE (Putniņa) 1980.g. - 2002.g. Lejasciema v- sk., skolotāja.
- NURŽA VIJA (Parule) 1970.-1971.g. Rīgas 45. vidusskola, 1971.g. līdz šim laikam Lejasciema v-sk. skolotāja. Pedagoģijas maģistre kopš 1999.g.
- OZOLIŅA OLGA 1940.-1941.g. Cēsu aprinķa Raunas pamatskola, 1944.-1948.g. Lejasciema 7-gad. skola, 1948.-1956.g. Rīgas Kultūras un Izglītības darbinieku tehn., 1956.-1963.g. Lejasciema v-sk., skolotāja, direktore. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1947.g.

PAVĀRE AIJA

1954.-1966. Beļavas 8-gad. skola, 1966.-1975.g. Lejasciema v-sk., 1977.- 1980.g. Burtnieku internātskola. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1968.g., medaļa "Par darba varonību" 1970.g.

RIEKSTIŅA GUNTA (Jankava)

1969.g. līdz šim laikam Lejasciema v-sk.skolotāja.

RUMAKS VITĀLIJS

1956. - 1959.g. Gulbišu v-sk., 1959. - 1973.g. un 1980.-1987.g. Lejasciema v-sk. Skolotājs, direktors, ārpusklases darba organizators.

RUTKASTE GITA (Beķere)

1948. -1952.g. Adulienas pamatskola, 1952.-1963.g. Dauksutu 7-gad. skola, 1963.- 1965.g. Strautiņu 8-gad. skola, 1965. - 1985.g. Lejasciema v- sk., māc. pārzine, skolotāja. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1977.g.

RUTKASTS OSVALDS

1949. - 1954.g. Ozolkalna pamatskola un Jaungulbenes lauksaimn. skola, 1956.-1963.g. Strautiņu 8- gad. skola, 1965. - 1990.g. Lejasciema v-sk. skolotājs. Teicamnieks tautas izglītības darbā.

SKRODELE VELTA (Lapkaša)

1948.- 1949.g. Lejasciema pamatskola, 1949.-1952.g. Rīgas 23. 7-gad. skola, 1952. - 1959.g. Rīgas 2. v-skola, 1959. - 1980.g. Lejasciema v-skola, skolotāja. Teicamnieks tautas izglītības darbā.

STĪPNIECE MĀRA (Kalāce)

1968. - 1973.g. Palsmanes 8-gad. skola, 1973.- šim laikam Lejasciema vidusskola.

Skolotāja, mācību pārzine.

UIŠKA HEDVIGA (Vilka)

1951. - 1971.g. Dūres pamatskola, 1971. - 1991.g. Lejasciema v- sk., skolotāja. Teicamnieks tautas izglītības darbā no 1984.g.

ZAŅE AUSMA (Irbe)

1954.- 1976.g. Mālu pamatskola, 1976. - 1988. g. Lejasciema v-sk. skolotāja, mācību pārzine. Teicamnieks tautas izglītības darbā.

PIRMSSKOLAS BĒRNU IZGLĪTĪBAS IESTĀDE "KAMENĪTE"

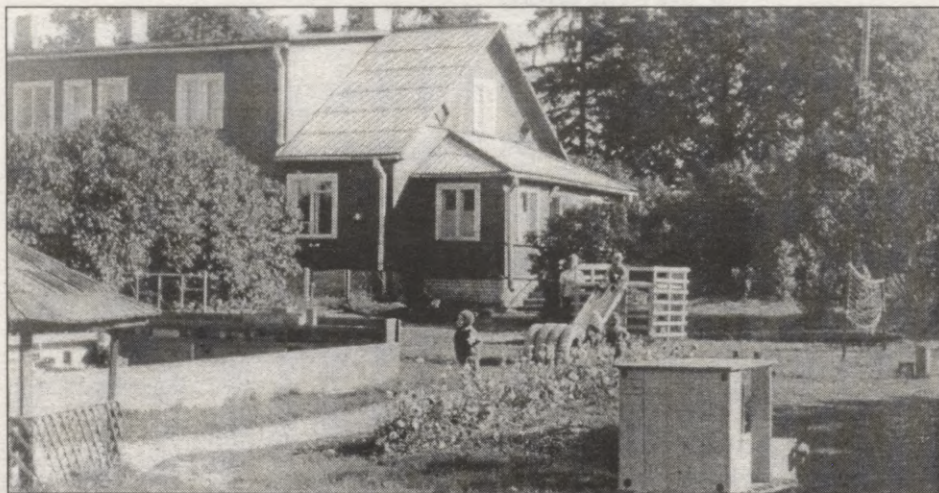
"Bērni ir puķes Dieva pasaules dārzā, kas uz laiku ir uzticēti mūsu mīlestībai un kopšanai, bet kas attīstās un aug pēc viņu pašu nesatricināmiem likumiem."

Z. Mauriņa

Bērnudārzam vienmēr ir bijusi liela nozīme Lejasciema un lejasciemiešu dzīvē kā sava veida kultūras centram. Bērnudārza pirmsākumi datējami ar 1951.gadu. Vairākas lejasciemiešu paaudzes pirmos priekšstatus, pirmās iemaņas un pirmo vērtību orientāciju ir guvušas tieši bērnudārzā.

Pirmā bērnudārza vajadzībām pielāgotā ēka atradās Smilšu ielā, par vadītāju iecēla Āriju Galeju-Lamasu. Lai bērnudārzu atvērtu, tajā bija jābūt vismaz 10 bērniem. Vajadzīgo bērnu skaitu sākumā neizdevās savākt, tāpēc bērnudārza vasaras periodā bija jāiet arī dažiem mazāko klašu skolēniem. Tādi skolas bērni bijuši pieci. Darbinieces bija trīs - vadītāja, saimniece un auklīte. Bērnudārzs toreizējos apstākļos nekļuva populārs, un, nepilnu gadu pastāvējis, tika likvidēts.

No jauna bērnudārza darbība atsākas 1965.gadā. Jau 1964.gadā

Bērnudārza ēka Rīgas ielā 8a

bērnudārzam izvēlētās telpas izremontē un pārkārto atbilstoši medicīniskajām prasībām. Paredz trīs telpas guļamistabām, vienu - ģērbtuvei, vienu - rotaļām un nodarbībām. Par vadītāju strādā Ausma Valdīšana, par audzinātāju Silvija Broliša. Ar 1965.gada 1.janvāri pieņem darbā tehnisko personālu: aukles, pavāri, kurinātāju, rēķinvedi.

1966.gadā bērnu skaits bērnudārzā ievērojami palielinās. Papildina arī inventāru - klavieres, rotaļlietas, galdus, krēsliņus, drēbju skapīšus. Par vadītāju neilgi strādā Marga Berkolde. Ar 1967.gada janvāri par vadītāju sāk strādāt Modrīte Gusāre, kura šajā amatā aizvada 20 gadus. Šajos gados bērnudārzs iegūst jaunu seju. Tiek īstenots kapitālais remonts, sagādāts sporta inventārs, organizēta aktīva sabiedriskā dzīve - ekskursijas, teātra izrāžu apmeklējumi, kopīgi pasākumi bērniem un vecākiem, karnevāli, politinformācijas utt. 70-tajos gados bērnudārzu apmeklē ap 30 bērnu, telpas kļūst par šaurām.

Lejasciema bērnudārza audzēkņi, vadītāja M.Gusāre, audzinātājas J.Dzeguze, A.Zelča un Ī.Puidze 1970-tajos gados

1986.gadā bērnudārzs pārceļas uz jaunajām telpām, kas būvētas tieši bērnudārza vajadzībām. Modrīte Gusāre kļūst par metodiķi,

vadītājas pienākumus uzņemas Ingrīda Vanaga. Jaunajā mājā sāk saimniekot 36 darbinieku liels kolektīvs. Sākums skaistajās telpās ir daudzsološs, taču to apgūšana un iekārtošana prasa no vadītājas un darbiniecēm daudz darba, izdomas un neatlaidības. Pirmajā izlaidumā jaunajā ēkā ir 17 audzēkņu, nākamajā gadā bērnudārzu beidz 14 audzēkņi. Tas liecina par pirmsskolas bērnu iestādes nepieciešamību un augstu novērtējumu. 1987.gadā atver jaunāko grupiņu pašiem mazākajiem bērnudārza apmeklētājiem. Šajā gadā bērnudārzs iegūst papildu nosaukumu "mazbērnu novietne" un pirmo reizi izskan priekšlikums nosaukt bērnudārzu par "Kamenīti". 1988.gadā tiek atvērta logopēdiskā grupa, kurā sāk mācīties bērni ar valodas traucējumiem. Iespēju attīstīt savus bērnus kvalificētās logopēdes Juliannas Dzeguzes vadībā sāk izmantot arī citu pagastu iedzīvotāji. Izvēli par labu Lejasciema bērnudārzam bieži noteica tieši darbinieču personības. Uzturēt estētiski noformētas telpas, augstu muzikālo līmeni, kolektīvisma garu, iestādes prestižu un ar mīlumu, labestību sagaidīt katru mazo

Lejasciema bērnudārza ilggadīgās darbinieces 1980 - tajos gados

Lejasciema vidusskolas skolotāju kolektīvs 2002.gada 1.septembrī

Lejasciema vidusskola 2001.gadā

Lejasciema vidusskolas karoga svētki 2000.gada 1.septembrī

Lejasciema vidusskolas mūzikas novirziena skolēnu ansamblis (vadītāja R.Vēverbrante)
Rīgas koncertzālē "Ave sol" 2002.

cilvēciņu - Lejasciema bērnudārzā to prot. Cilvēki, kuri izvēlējušies šo darbu, parasti tajā nostrādā ilgus gadus. Par ilggadējām darbiniecēm var saukt Juliannu Dzeguzi, Modrīti Gusāri, Irisu Puidzi, Antru Zelču, Andru Pērkoni, Valentīnu Travinu, Ainu Ināru Gobu, Gaidu Riekstiņu u.c.

80. gadu beigās bērnudārza vadītājas v.i. ir Anna Petroviča. Ar 1990.gadu konkursa kārtībā vadītājas darba gaitas turpmāko 7 gadu garumā uzsāk Biruta Berkolde. Šajos gados bērnudārzus skar daudzas izmaiņas pedagogisko metožu, pārvaldības un vispār valsts politikas jomā. Ne katrs jauninājums tiek uzreiz pieņemts un akceptēts, tomēr darbinieku kvalifikācija un atdeve pamazām tiek novērtēta. Pēc muzikālās audzinātājas Antras ierosinājuma 1990.gada pavasarī Lejasciema kultūras namā koncertē mazie "cīruliši" - visi dziedošie bērnudārza bērni. Vēlāk šis koncerts - konkurss kļūst tradicionāls. Mājās dzīvojošajiem bērniem tika radīta rotaļu un apmācību grupa "Piekdienītis", kuras dalībnieki sanāk kopā reizi nedēļā. Mainoties valsts politikai attiecībā pret bērnudārziem (90.g.sākumā pabalsti ģimenēm par bērnu audzināšanu mājās, vēlāk vecāku maksas par bērnu uzturēšanu bērnudārzā), kādus gadus pirmsskolas iestādes telpās izvietoja arī pirmo klašu skolēnus.

Ziemassvētki Lejasciema bērnudārzā

Visu jaunajā ēkā pavadīto laiku vadītājas bija aizņemtas ar siltināšanas problēmām. 1993.gadā radikālu risinājumu atrada darbinieču vīri, dēli un bērnu vecāki, ar pagasta un rajona vadības atbalstu ierīkojot autonomu kurtuvi, kas situāciju krietni uzlaboja, kaut arī pilnīgi neatrisināja.

Bērnudārza darbinieces ir iniciatores daudziem pašapliecināšanās paraugiem pagastā, jo darbinieču vidū ir talanti ne tikai pedagoģiskajā, bet arī citās jomās. Tā ir īstenojušās idejas organizēt kolēģēm savstarpēji izglītojošus kursus: šūšanā - vadītāja audzinātāja Zinta Kalniņa, aušanā - audzinātāja Lucija Bačinska, konditorejas prasme - saimniecības pārzine Irēna Liepiņa. Vairākus gadus pasākumos pagasta ļaudis priecēja bērnudārza darbinieču vokālais ansamblis muzikālās audzinātājas Antras Zelčas vadībā.

1996.gada aprīlī skaisti un emocionāli nosvinēta jaunā bērnudārza 10-gade, un atkal tiek krāti jauni darbi un panākumi. Kopš 1997.gada bērnudārza darbu vada Sandra Brieže. 1998.gada rajona pirmsskolas vecuma bērnu konkursā "Mazputniņš" lejasciemiešu vokālā ansambļa sniegumu atzina par labāko, šajā gadā bērnudārza iemītnieku pulks bijis lielākais - 138 bērni. Pēdējos gados gan bērnu skaits samazinās. Kopā ar savām skolotājām mācās un aug mazie lejasciemieši, svin svētkus, sporto kopā ar vecākiem, ar radošu domu un darbu panākot, ka pirmsskolas bērnu iestādes "Kamenīte" vārdu sabiedrībā min ar cieņu.

Dace Milne

KULTŪRAS UN SABIEDRISKĀ DZĪVE LEJASCIEMĀ

- 1883. - nodibināta Lejasciema Labdarības biedrība
- 1887. - uzcelts Labdarības biedrības tautas nams
- 1892. - Lejasciema bibliotēkas pirmsākumi
- 1904. - pirmais teātra iestudējums Lejasciemā,
brāļu Kaudzišu "Mērnieku laiki"
- 1923. - nodibināts Lejasciema pūtēju orķestris
- 1928. - nodibināts koris "Dziesmu gars"
- 1957. - atklāts pārbūvētais Lejasciema tautas nams
- 1963. - vecākās paaudzes ansambļa pirmsākumi
- 1972. - atklāts Sinoles kultūras nams
- 1972. - izveidots Lejasciema novadpētniecības muzejs
- 1989. - nodibināts koris "Kapriže"
- 1995. - riteņbraukšanas sacensību "Šķūnenieku kauss" sākums
- 1995.gada marts - iznāk pirmais pagasta avīzes "Pagalms"
numurs

Lejasciemieši jau no seniem laikiem ir bijuši darbīgi cilvēki, kuri daudzos sabiedriskos notikumos aktīvi piedalījušies, atbalstot katru progresīvu domu, pasākumu.

19.gadsimta otrajā pusē Lejasciema novadā sākas rosīga sabiedriskā dzīve. 1883.gada 15.maijā tiek dibināta Lejasciema Labdarības biedrība. Dibināšanas sapulcē piedalās 43 biedri. Pirmajos gados biedrības darbība ir klusa un mierīga. Sākot ar 1886.gada 28.oktobri, kad Valkas ķeizariskā tiesa izsniedza Iekšlietu ministra apstiprinātus statūtus, biedrībā sākas jauns aktīvas darbošanās laiks. 1887.gadā šai biedrībā jau ir 196 biedri. Dzīva un atsaucīga darbība Labdarības biedrībā izskaidrojama ar to, ka tuvākajā apkārtnē vēl nav nevienas sabiedriskas organizācijas, izņemot Piebalgu un Vietalvu. 1887.gadā biedrība Lejasciemā Tīrzas krastā uzceļ jaunu namu ar plašu zāli, skatuvi un palīgtelpām. Šis ir vienīgais un plašākais tautas nams visā Vidzemē, kuru biedrība cēlusi par saviem līdzekļiem. Jaunā Labdarības biedrības nama celtniecība izmaksāja 1505 zelta rubļus. To atklāja 1888.gada 3.janvārī. Par aktī-

Lejasciema Labdarības biedrības nams

vu biedrības darbību liecina fakts, ka laikā no 1886.-1896.gadam labdarības mērķiem ziedoti 1899 rubļi. 1899.gadā naktī no 25. uz 26.martu biedrības nams nodeg. 1901.gada pavasarī sāk būvēt jaunu ēku, kuru iesvēta tā paša gada 30.decembrī. Ilgus gadus Labdarības biedrības nams kalpo Lejasciema sabiedrībai. Taču kultūras dzīves norises vērojamas arī ārpus Lejasciema. Kāda muzejā saglabājusies afiša vēsta:

Lejasciema bērnudārza izlaidums 2000.gada pavasarī

Pirmsskolas izglītības iestāde "Kamenite". 2002.

Lejasciema bērnudārza vecākās grupiņas "Gudrā pūce" bērni un audzinātāja Elga Zariņa. 2002.

Lejasciema pirmsskolas iestādes "Kamenite" darbinieku kolektīvs 2001.gadā

Lejasciemā

Jāņu dienā, 24.jūnijā 1918.g. plkst.5 pēc pusd.

ZAĻUMU SVĒTKI

Jaukajā "Jānužu" māju (Voit kunga) parkā
ar deju, rotaļām, Amora pastu, puķu galdu, laimes ratu utt.
Spēlēs krietns ragu un stīgu orķestris

Ieeja kungiem 1rbl.50kap., dāmām 1rbl., bērniem pusceņas (Nikolaja nauda)

Apmeklētāju zirgi tiks uz labāko uzraudzīti

II pasaules kara laikā 1944.gadā, vācu armijai atkāpjoties, Lejasciema Labdarības biedrības ēka tiek nodedzināta.

Pēc kara tautas nama vajadzībām tiek izmantota bijusī mācītāja māja Rīgas ielā 20. Telpas ir šauras un nepiemērotas kultūras pasākumiem. 50-to gadu otrajā pusē Lejasciema ciema padome pieņem lēmumu - uzsākt tautas nama telpu pārbūvi par padomes rīcībā esošajiem līdzekļiem (8000 rbl.), organizējot iedzīvotāju talkas. No valsts budžeta tiek piešķirti 75000 rubļi. Pārbūves darbus uzsāk 1956.gada jūnijā. 1957.gada 2.novembrī ar plašu koncertu

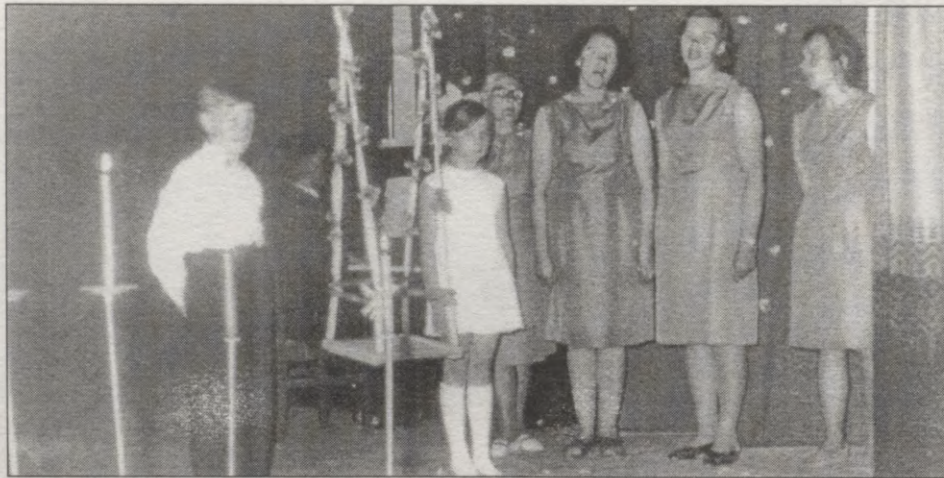
Lejasciema tautas nama pārbūve

un svētku sarīkojumu tiek atklāts pārbūvētais tautas nams. Šajā laikā kultūras darbu vada un organizē Vija Lācīte - Kramiņa, kas lejasciemišu atmiņās palikusi kā ļoti darbīgs, izdomas bagāts cilvēks. Vairāk nekā 20 gadus līdz 1973.gadam V.Kramiņa darbojas kultūras jomā, no 1948. - 1953.gadam kā ciema bibliotekāre, vēlāk kā tautas nama vadītāja, vienlaikus būdama arī deju kolektīva vadītāja un dramatiskā kolektīva režisore.

20.gadsimta 40-tajos un 50-tajos gados Lejasciema pagastā kultūras dzīves aktivitātes vērojamas ne tikai pagasta centrā. Vēl šodien vecākā gadagājuma cilvēki atceras koncertus, teātra izrādes, atpūtas pasākumus un zaļumballes Mālos, Sinolē, Augulienā, Lapatos, Umaros, Dūrē, Niedrupē, Jānužu estrādē, Rateniekos u.c.

1956.gadā Lejasciema tautas namā pat notiek mikrorajonu dramatisko grupu skate. Tajā piedalās vidusskolas kolektīvs (izrāde "Jaunākā brāļa vasara"), Mālu kolektīvs ("Izvēlīgā sieva"), Sinoles dramatiskā kopa ("Bīstamais atradums"), Sudalu teātra grupa ("Līgavainis") un Lejasciema tautas nama teātris ("Dace meklē laimi"). Pasākumu apmeklē apmēram 300 skatītāji.

60-tie gadi kultūras dzīvē ir aktīvi un darbīgi Mālmuižas pusē. Šajā laikā par kultūras centru ir izveidojusies Mālmuižas skola. 1960.gada 1.maijā pirmo reizi koncertu sniedz Mālmuižas lauk-

Vokālais kvartets "Mālu sievas" Sinoles ciema bērnības svētkos 1969.gadā

saimniecības arteļa "Druva" sieviešu ansamblis (vad. Kārlis Lapkašs), vēlāk vokālais kvartets "Mālu sievas", kurā ilgus gadus dzied Laimdota Martinšone, Skaidrīte Vancāne, Rita Sebre un Maija Lūkina. 60-to gadu beigās ansambli vada Anna Ķerzuma.

Īpašs pacēlums mālmuižnieku sabiedriskajā dzīvē ir 1965.gadā, kad 26.jūnijā Dzirnaviņu līcī tiek atklāts kultūras un atpūtas parks ar nelielu estrādi, skatītāju laukumu un strūklaku. Šajā laikā par kultūras dzīves organizatoru l/a "Druva" strādā Ansis Epnors, šodien Latvijā pazīstams kinorežisors.

Dzirnaviņu līcis Mālmuižā

Arī Jānužu pusē l/a "Darba cilts" 60-tajos gados sabiedriskā dzīvē ir aktīva - pašiem savs tautas nams Umaros, estrāde Sudaliņas līcī, darbīgs sieviešu ansamblis un deju kolektīvs.

70-tajos un 80-tajos kultūras dzīves uzplaukums vērojams Sinolē, kur 1972.gadā tiek atklāts jauns kultūras nams. Tagad ir piemērotas telpas un galvenais - aktīvi pašdarbnieki. Šajā laikā par kultūras nama vadītāju strādā Mārīte Zvejniece, vēlāk Ārija Māliņa, Tātjana Ļapere, Mētra Kalniņa, Daiga Sliņķe u.c. Darbojas dramatiskais

Sinoles kultūras nams

kolektīvs un bērnu dramatiskā grupa. 1972.gadā tiek iestudēta I.Indrānes luga "Tilts" (režisore M.Garibaldjeva). Ilgus gadus sino-

Sinoles kultūras nama vokālais ansamblis (vad.I.Maltavniece)
Cesvaines pilī 1999.gada martā

liešiem ir gan jauniešu, gan bērnu deju kolektīvs (vad. Kārlis un Iva Venti). Bērnu vokālo ansambli vada Andra Pērkone. Sinoles dziedošie vīri apvienojušies vokālajā ansambli. Aktīvi rosās rokdarbnieces, darbojas aušanas pulciņš, tiek rīkotas izstādes. Sinolietei Ainai Vanagai tiek piešķirts Tautas daiļamata meistares nosaukums. Kultūras namā Egila Upīša vadībā darbojas jauniešu diskotēka. Visgodalgotākais un visilgāk pasatāv Sinoles sieviešu vokālais ansamblis, kas izveidots 1979.gadā un darbojas 23 sezonas. Pirmā ansambļa vadītāja ir Mētra Kalniņa. Ilgus gadus ansambli vada Donāts Veikšāns, vēlāk Raimonds Lapkašs, Antra Zelča un Ineta Maltavniece. Dziedātāju sastāvs gadu gaitā mainās, bet ansambļa kodols paliek nemainīgs - Tamāra Kubuliņa un Tatjana Ļapere ansambli dzied visus tā pastāvēšanas gadus. Pēdējos darbības gados ansambli tiek iesaistīti arī vīri un klausītājus priecē jauktais vokālais ansamblis.

Lejasciema kultūras namā pasākumu norisi un pašdarbības kolektīvu darbošanos sekmē kultūras nama vadītāju darbs. Ilgu laiku līdz 1989.gadam kultūras namā strādā Gunta Bērziņa, no 1980.gada - Rita Gargažina. Īsāku laiku Lejasciema kultūras dzīvi vada Valija Siliņa, Dzintars Vēverbrants, Normunds Šmits, Ilgonis Švika u.c.

Daudzus gadus Lejasciema kultūras dzīve ir saistīta ar Ligītas Krastas vārdu. Gan strādājot par ciema padomes sekretāri, gan darbojoties Lejasciema kultūras namā, gan vadot Sinoles kultūras namu, L.Krasta organizē daudzus pasākumus - teātra dienas, dziedošo ģimeņu saietu, horoskopu balles u.c.

DZIEDOŠIE KOLEKTĪVI

Lejasciemieši arvien bijuši lieli dziesmas mīļotāji. Novadpētnieka J.Kučera pierakstos saglabājušies fakti, ka pagājušā gadsimta sākumā vokālās mākslas cienītāji pulcējušies ap bijušo jūras braucēju, pasaules kara dalībnieku, Plēķu māju saimnieku Bērziņu Otto, kas labprāt ļāvis vijoles skaņām, pratis lasīt notis un saliedēt balsis.

Plēķu mājās, reizēm arī Nikliņu Vītolu mājā sapulcējušies dziesmu mīļotāji. To sanācis krietns pulks, visi ar labām balsīm, skanīgu dziedājumu. Lejasciemiešiem piebiedrojušies arī tuvumā dzīvojošie galgausnieši.

Kora mākslas uzplaukums Lejasciemā saistās ar Albertu Mucenieku. A.Mucenieks dzimis 1904.gada 26.augustā Rīgā drēbniekmeistara Jūlija Mucenieka ģimenē. Tuvojoties I Pasaules karam, Mucenieku ģimene pārceļas uz dzīvi Lejasciema pagasta Niedrupju mājām. Skolas gadi A.Muceniekam pāriet Lejasciemā. Mūzikas skolotājs Jurgītis atklāj, ka Albertam ir absolūtā muzikālā dzirde. 1924.gadā viņš beidz vidusskolu. Nelaime, kas piemeklē Mucenieku ģimeni, svētku uguņošanas laikā nodeg māja un Alberts zaudē kreisās rokas pirkstus, liedz mācīties mūzikas augstskolā. Taču bez mūzikas un dziesmas dzīvot nevar. A.Mucenieks atrod draugus (Rūdolfu Ruku, Oskaru Dziedātāju), tikpat apsēstus ar mūzikas burvību, un 1928.gadā noorganizē kori "Dziesmu gars". Korī piedalās daudzi skolotāji, dažādu iestāžu dalībnieki - cilvēki ar skanīgām balsīm. 1930.gadā Mucenieks pārceļas uz Gulbeni un sāk ērgelnieka gaitas Gulbenes baznīcā, bet joprojām turpina vadīt Lejasciema kori. Vēlāk strādājot Gulbenes valsts komercskolā, nodibina kori "Dziesmu vara". Turpmākie darba gadi saistās ar Alūksni. Pēc atgriešanās no izsūtījuma 1956.gadā A.Mucenieks dzīvo un strādā Madonā, vēlāk Jelgavā, Bauskā. Viņa dzīve vienmēr bijusi saistīta ar mūziku.

Pagājušā gadsimta 20-tajos gados, kad darbojas A.Mucenieks, kultūras dzīve Lejasciemā ir ļoti aktīva. Viņa nodibinātajā korī "Dziesmu gars" 1930.gadā ir vairāk nekā 60 dziedātāju. Kora repertuārā ir sarežģītas dziesmas, jo diriģents ir prasīgs un enerģisks, koristi disciplinēti. Koris rīko koncertus gan Lejasciemā, gan ārpus tā. Gandrīz katrā koncertā ir jauna programma. Koris piedalās apkārtnē rīkotajos novadu dziesmu svētkos, 1932.gadā - 7.Vispārējos dziesmu svētkos Rīgā. "Dziesmu gars" koncertē kopā ar Lejasciema pūtēju orķestri, piedalās režisora J.Jansona teātra iestudējumos Labdarības biedrības namā. 1934.gadā kori likvidē kā pretvalstisku organizāciju.

Koris "Dziesmu gars" un diriģents A.Mucenieks 1935.g.

20.gadsimta 30-tie gadi Lejasciema koru dzīvē saistās ar Grabažskolas skolotāja Otto Zariņa vārdu. Viņa vadībā tiek noorganizēts

Aizsargu nodaļas koris un diriģents O.Zariņš. 1936.g.

liels dziedātāju kolektīvs, vēlāk saukts par Lejasciema aizsargu nodaļas kori. O.Zariņš ne tikai vada kori, bet arī komponē dziesmas, kas tiek atskaņotas gan Grabažskolas 75 gadu, dzejnieces Tirzmaletes 60 gadu, Lejasciema aizsargu nodaļas 20 gadu jubilejas pasākumos, baznīcas svētkos. 1939.gadā O.Zariņam un viņa vadītajam korim daudz darba, jo tiek organizēti 1.novada dziesmu svētki Lejasciemā. Tie notiek 13.augustā Tirzas līcī iepretim Labdarības biedrības namam un izvēršas par lielu notikumu. Svētkos piedalās 31 koris no daudziem Latvijas novadiem. Svētku virsdiriģents ir Teodors Kalniņš. O.Zariņš prot ilgus gadus saglabāt savu kori un iesaistīt tajā arvien jaunus dziedātājus. 1941.gada 14.jūnijā diriģenta ģimene represiju laikā tiek izsūtīta. O.Zariņš no izsūtījuma vietas Sibīrijā dzimtenē neatgriežas.

30-to gadu otrajā pusē dziesmas mīļotāji pulcējas uz kopīgu dziedāšanu arī Dūrē, noorganizējot Dūres lauksaimniecības biedrības kori. Diriģenta P.Plēģera vadībā koris piedalās 1.Lejasciema novada dziesmu svētkos 1939.gadā.

II Pasaules kara un pirmajos pēckara gados ziņu par koru darbību Lejasciemā nav.

I Lejasciema dziesmu svētki 1939.gada 13.augustā

1945./46.gadā Lejasciema skolā par mūzikas skolotāju sāk strādāt Kuģenieks. Viņš vada skolas un arī tautas nama kori, kas 1948.gadā

piedalās dziesmu svētkos Rīgā. Arī turpmākie gadi koru dzīvē ir saistīti ar skolas mūzikas skolotājiem.

1948.gadā kora vadību uzņemas skolotājs Pēteris Bergs. Viņš darbojas ne tikai kā diriģents, bet arī kā teātra dziesmu komponists, deju kolektīva muzikants un orķestra dalībnieks.

1952.gadā kora un vokālo ansambļu vadību uzņemas skolotājs Žanis Pakalns. Viņa vadībā koris piedalās 1955.gada dziesmu svētkos Rīgā. 50-tajos gados Ž.Pakalnam par palīgu darbā ar kori strādā Jānis Pinka, kas darbojas korī arī 60-tajos gados.

50-to gadu beigās tautas nama kori vada skolotāja Elga Ozola. 1961.gadā līdz ar dziedāšanas skolotāja Viļņa Beitika darbību atsākas spēcīgs vokālās mākslas darbs tautas namā. Šajā laikā aktīvi darbojas vīru dubultkvartets.

60-to gadu beigas iezīmējas ar biežām muzikālās audzināšanas skolotāju maiņām. Skolotājs Pinka ir noslogots skolas darbā, līdz ar to ciema tautas namā kora darbība it kā paliek otrā plāksnē. Vēlāk izlīdzas ar mūzikas skolotājiem no "centra" - pārmaiņus darbojas J.Rudzītis, G.Brūveris, P.Galejs, E.Martinsons u.c. Šie skolotāji

Lejasciems jauktais koris un diriģents P.Galejs

vairāk vai mazāk saistīti arī ar tautas nama kora darbību, īpaši skolotājs Pauls Galejs, kas kori vada ilgāku laiku. Kaut arī vairākus gadus ne skolā, ne ciemā nav patstāvīga kora vadītāja, vokālās mākslas pašdarbība neapsīkst. Kora dalībnieki labi sagatavojas dziesmu svētku koncertiem gan rajonā, gan republikā.

80-to gadu otrajā pusē par mūzikas skolotāju sāk strādāt Ineta Maltavniece. Viņa uzņemas Lejasciema kultūras nama kora vadību, organizējot arī vīru vokālo ansambli. I.Maltavnieces vadībā koris veiksmīgi piedalās 1990.gada dziesmu svētkos.

1989.gadā Lejasciema kultūras namā Ritas Vēverbrantes vadībā tiek noorganizēts jauniešu kamerkoris. Turpmākos 3 gadus Lejasciemā ir divi kori un neviens dziedātājs šajos kolektīvos nedublējas. Jauniešu korim 1996.gadā tiek dots vārds "Kapriže". Par kora un diriģentes veiksmīgo darbību liecina daudzie panākumi - piedalīšanās 2.Baltijas un Ziemeļvalstu dziesmu svētkos Gotlandē (1997.), I vieta Latvijas koru novada skatē Cēsainē (1997.), iekļūšana 10 labāko pagastu koru vidū 21.Vispārējos dziesmu svētkos.

Pensionāru ansamblis 1993.gadā

Darbīgs muzikālais kolektīvs, kas pastāv jau 40 sezonas, ir vecākās paaudzes ansamblis "Satekas". Kolektīva pirmsākumi rodami 1963.gadā, kad mūzikas skolotājs Vilnis Beitiks nodibina pensionāru kori. Daudzus gadu desmitus kolektīvā dzied sievas, kas sasniegušas pensijas vecumu. Mainoties ansambļa sastāvam, 90-tajos gados dziedošajām sievietēm pievienojas vīru balsis. Ilgus gadus ansambli vada Vija Nurža. Šodien kolektīvs izveidojies par darbīgu klubu ar gadiem izkoptām tradīcijām.

Pirmsskolas vecuma bērnu muzikālais konkurss "Cīrulītis".
Dzied Ilva, Ilze, Jānis Deguni

Mīlestībā pret mūziku tiek audzināta Lejasciema jaunā paaudze. Vairāk nekā 10 gadus vidusskolā padziļināti tiek apgūta mūzikas mācība, kas ir skolotājas Inetas Maltavnieces un viņas domubiedru iecere un īstenojums. Bērnu dārza mazuļiem dziedāšanas pamatus ilgus gadus māca Antra Zelča. Viņas vadībā 90-tajos gados notiek mazo dziedātāju konkurss "Cīrulītis". 2001.gadā Antra Zelča izveido bērnu popgrupu, kurai dots skanīgs nosaukums "Sapnītis".

Dziedāšanas māksla mūsu novadā arvien celta godā. Pašdarbnieku panākumi ļauj cerēt, ka tā būs arī turpmāk.

MUZIKANTU KOLEKTĪVI

Novadpētnieka J.Kučera atmiņu pierakstos ir saglabājušās ziņas, ka 19.gadsimta otrajā pusē Kručkos rosīgi darbojusies Roma vadītā kapela. Tā spēlējusi kāzās un citos godos.

Lejasciema Kurmjos esot dzīvojis saimnieks Aizupietis, kas no mazotnes gatavojis no skalu pagalēm vijoles un pats tās spēlējis. Kad Aizupieša vijoles spēli dzirdējis Sinoles muižas barons Mengdens, aicinājis puisi spēlēt muižkunga ģimenei un viesiem.

Pašdarbnieku entuziastu darba rezultātā 1923.gadā tiek noorganizēts pūtēju orķestris. To vada dakteris Klaustiņš, kas atmiņās minēts kā labs ārsts, aktīvs sabiedriskās dzīves atbalstītājs, arī ļoti muzikāls cilvēks. Šajā laikā skolā par mūzikas pasniedzēju strādā skolotājs Jurgītis, kas prot ieinteresēt bērnus, tāpēc orķestrī arvien vairāk iesaistās jaunieši - Jūlijs Leitis, Osvalds Kandelis, Markus Tipāns, Oskars Priede, Kārlis Ozols, Roberts Upītis u.c. Jaunais orķestris

Lejasciema pūtēju orķestris (vadītājs diriģents Klaustiņš)

spēlē gan Lejasciema Labdarības biedrības nama rīkotajos pasākumos, gan arī tuvākas un tālākas apkārtnes zaļumballēs. 20-tajos gados orķestri vada Alberts Mucenieks, bet vēlāk, 30-tajos gados, orķestra vadību pārņem Viktors Gusars un vada to daudzus gadu desmitus, līdz pat 90-to gadu sākumam.

Lejasciema pūtēju orķestris (vadītājs V.Gusars)

Pūtēju orķestris darbojas arī Dūrē Jāņa Vītola vadībā.

30-tajos gados pašdarbībai sarosās Lejasciema pagasta Galgauskas puses iedzīvotāji, jo Lejasciems regulārām nodarbībām ir par tālu. Tiek noorganizēts stīgu orķestris, kurā darbojas A.Sarmulis, M.Obrams, J.Mednis, J.Grīslis, J.Apsītis un O.Āmurs. Skan vijole, cītara, flauta, kontrabass. Orķestris priecē mūzikas mīļotājus un dejoj gribētājus gan Ķemeru balles placī pie Sēravotiņa, gan Zemītānu balles laukumā.

30-tajos gados arī Lejasciema pagasta Ilzenes puses muzikanti saiet kopā un izveido kapelu. Tajā spēlē brāļi Salmiņi, Zaķītis, brāļi Melļi un Vējiņi, un Vanda Jansone. Kapelā skan cītaras (cītarkokles), vijoles un ermoņikas. Vanda Jansone no Ilzenes pusē dzīvojošā Arvīda Kaķīša apguvusi cītaru gatavošanas mākslu.

Lauku kapela (V.Jansone, E.Kamerūts, R.Zaķis)

20.gadsimta vidū Lejasciema pusē darbojas Edmunda Purzāles vadītā stūdzinieku kapela. Tajā spēlē Haralds Skrenders, brāļi Berkoldi, sinolieši - Aleksandrs Ruiga un Roberts Žīgurs.

Muzikāla un darbīga Lejasciemā ir bijusi Nuržu dzimta. Pēteris Nurža 1987.gadā atceras: "Mana dzimta ir seni lejasciemieši. Un vienmēr tajā bijuši muzikanti. Vēcaistēvs taisīja cītaras. Pēdējo uz-būvēja 1915.gadā. Mans tēvs spēlēja vijoli. Pats 5 gadu vecumā ie-mācījos spēlēt cītaru. Mums bija sava ģimenes kapela. Rīkojām "kaktu" balles. Tad lietā tika liktas slotas, veļas dēlis, vijoles, cītaras un divrindu ermoņikas. Paši parasti dziedājām līdzi."

Aktīvs pūtēju orķestra darbs Lejasciemā atsākas līdz ar mūzikas novirziena izveidošanos vidusskolā, kad zēniem tiek mācīta pūša-mo instrumentu spēle. Kolektīvu vairākus gadus vada Egons Gži-bovskis. Kopš 2000.gada pūtēju orķestra vadītājs ir Juris Ivanovs. Par mūziķu panākumiem liecina veiksmīgā piedalīšanās Vidzemes novada pūtēju orķestru salidojumā un skatītāju atsaucība orķestra koncertos.

DEJU KOLEKTĪVI

Pirmajos pēckara gados deju pulciņi darbojas Lejasciema skolā. Aktīvi ar dejojājiem šajā laikā strādā skolotāja Skaidrīte Kuģeniece - Purviņa. 1948.gadā deju pulciņu skolā sāk vadīt Ina Brekte.

Tautas namā 50-to gadu sākumā iesākas ļoti sekmīgs deju kolektīva darbs. Tas saistās ar toreizējās ciema bibliotekāres Vijas Kramiņas entuziasmu. V.Kramiņas vadībā deju kolektīvs izveidojas par saliedētu, spēcīgu kolektīvu. Šajā laikā dejojāju vidū ir Ernests Vēciņš, Roberts Valdišana, Arnis Kramiņš, Vilis Rags, Rita Berkolde, Daina Preize, Maiga Sebre, Ina Brūmane, Uldis Lācītis u.c. Līdz 1955.gadam šis kolektīvs ir kļuvis par vienu no spēcīgākajiem deju kolektīviem rajonā un piedalās dziesmu un deju svētkos Rīgā. Mainoties dalībniekiem, kolektīva sniegums V.Kramiņas vadībā ilgus gadus saglabā augstu līmeni. Tiek sagatavotas interesantas programmas, piem., Līgo svētku uzvedums. 70-to gadu sākumā, kad pasliktinās V.Kramiņas veselība, deju kolektīva darbā daudz palīdz dejojāja Līga Galeja - Verle. Vēlāk vairākus gadus ar kolektīvu strādā Imants Manguss. 80-tajos gados deju kolektīvs darbojas diezgan neregulāri. Vadību uzņemas Rita Gargažina un Līga Verle.

Lejasciema deju kolektīvs (vadītāja V.Kramiņa)

Pēc ilgāka pārtraukuma dejotāju pašdarbībā 1995.gadā Lejasciema kultūras namā nodibina vidējās paaudzes deju kolektīvu "Unce". Līdz 2001.gadam tas aktīvi darbojas, priecējot Lejasciema skatītājus, piedaloties rajona, Vidzemes novada un 12.deju svētkos Rīgā. Kolektīva vadītāja visus gadus ir Edīte Ķikuste.

DRAMATISKIE KOLEKTĪVI

Lejasciemā interese par teātra spēli sākas 19.gadsimta 80-tajos un 90-tajos gados sakarā ar R.Blaumaņa lugu popularitāti. Lejasciemā tolaik izrāda vairākas R.Blaumaņa lugas. Gadsimtu mijā teātra pašdarbību Lejasciemā veicina vietējās bibliotēkas vadītājs Jānis Misiņš. 20.gadsimta sākumā lejasciemiešus pārņem dramatiskās mākslas azarts. Kā pirmo iestudējumu novadpētnieks A.Burka min brāļu Kaudzišu "Mērnieku laikus" 1904.gadā. Tajā darbojas Tēcupju Lūsis, pastnieks Piņķis, fotogrāfe Grāvīte, skolotājs - ērgelnieks Viksna, Lonija Līdere, kas tiek minēta kā viena no pirmajām pašdarbniecēm Lejasciemā.

1910.gadā iestudē Šveņķa-Zariņa lugu "Draugi", 1911.gadā sadarbībā ar galgausniešiem Kārļa Martinsona vadībā - Raiņa lugu "Zelta zirgs". I pasaules kara laikā lugu iestudēšana neapstājas, iestudē R.Blaumaņa "Ugunī", Ā.Alunāna "Kas tie tādi, kas dziedāja".

Pēc izrādes "Kas tie tādi, kas dziedāja" 1914.g.

1915.gadā Lejasciema Labdarības biedrības pašdarbnieku pulkā sāk darboties dramatiskos kursus Rīgā beigušais Jānis Jansons. Viņš izveido ap 50 cilvēku lielu dramatisko kolektīvu. Ar lielu aizrautību laikā no 1915. līdz 1940.gadam J.Jansona vadībā Lejasciema dramatiskais kolektīvs iestudē 104 lugas.

Dramatiskais kolektīvs darbojas arī Dūrē vietējā skolotāja Aleksandra Viksnas vadībā.

Dūres dramatiskais kolektīvs un režisors A.Viksna

Pēc II pasaules kara, atgriezušies no izsūtījuma Lejasciema dramatiskā kolektīva vadību uzņemas skolotāja Maija Ploka, vienlaikus ar kolektīvu strādā arī Ārija Lamasa-Galeja un Raimonds Galejs. Jaunu iestudējumu piedzīvo R.Blaumaņa "Pazudušais dēls", rajona skatē pirmo godalgu iegūst M.Zīverta lugas "Ķīnas vāze" iestudējums M.Plokas, J.Kubulnieka un A.Burka kopīgajā režijā.

Aktīvs dramatiskā kolektīva darbs kultūras namā notiek tautas nama vadītājas Vijas Kramiņas laikā. Viņa ir arī daudzu iestudējumu režisore. Izrādēs veiksmīgi darbojas jaunās un vecās paaudzes aktieri - M.Ploka, A.Burka, E.Krūmiņa, J.Kubulnieks, Ž.Skrenders u.c.

Lejasciema dramatiskais kolektīvs (režisore V.Kramaņa)

70-to gadu sākumā par dramatiskā kolektīva režisoru sāk strādāt J.Kubulnieks. Šis ir darbīgs laiks, veiksmīga režisora un pašdarbnieku sadarbība, iestudējot jaunas, agrāk neredzētas lugas (piem., V.Lāča "Kristaps Kaugurs") un veidojot atkārtotus klasisko lugu iestudējumus (piem., R.Blaumaņa "Ugunī"). J.Kubulnieks dramatiskajā kolektīvā iesaista daudzus talantīgus lejasciemiešus - Ī.Puidzi, L.Upīti, J.Mucenieku, Dz.Pelēci, B.Ķemeri, V.Baltiņu, V.Siliņu, R.Kurpnieci, E.Švarci-Švampāni, M.Ankupu, V.Skrodeli, I.Šviku, N.Šmitu u.c. Vienlaikus no 1961./62.m.g. daudzu gadu garumā režisors - skolotājs J.Kubulnieks palīdz iestudēt lugas Lejasciema vidusskolēniem.

Dramatiskā kolektīva dzīvē režisoram un aktieriem vienmēr vajadzīgi cilvēki, kas palīdz organizatoriskajā darbā. Un tādi Lejasciemā ir. No 50-tajiem gadiem vairāk nekā 30 gadus kolektīvā darbojas sufliere Zelma Berkolde, kas lieliski sadarbojas ar aktieriem un palīdz režisoram. Vēlāk daudzus gadus šo darbu ilgstoši un tikpat apzinīgi veic Iveta Galvāne - Jermacāne.

Pēc izrādes "Trīnes grēki" 1983.g. (režisors J.Kubulnieks)

1982.gadā vērojams pacēlums dramatiskā kolektīva dzīvē. Režisors J.Kubulnieks vienlaikus strādā ar 2 sastāviem. Gadā tiek iestudētas pat 3 lugas - A.Brigaderes "Čaukstenes", R.Blaumaņa "No saldenās pudeles", J.Anerauda "Juku laiki priekšpilsētā". Līdz 1997.gadam vērojams intensīvs darbs.

"Pūt, vējiņi!" iestudējums 1985.g.
(režisors J.Kubulnieks)

Pēc pārtraukuma dramatiskā kolektīva dzīvē 2000./2001.gada sezonā režisores Lailas Mednes vadībā atsākas darbs. Amatierteātris "Paradokss" iestudē H.Paukša lugu "Čir, čir!". Ar to kolektīvs dodas viesizrādēs tuvākā un tālākā apkārtnē, piedalās 10.Latvijas amatierteātru festivālā Dobelē.

Lejasciema amatierteātris "Paradokss" Dobelē 2002.gada augustā.
Režisore Laila Medne

BIBLIOTĒKAS

Bibliotēkas veidošanās Lejasciemā saistās ar bibliogrāfa Jāņa Misiņa vārdu. Vidzemes gubernatora atļauju bibliotēkas veidošanai Tīrzas "Krācēs" viņš saņem 1885.gadā. Tajā pašā laikā J.Misiņš uzsāk grāmatu tirgotāja gaitas, izbraukādams tuvus un tālus Vidzemes tirgus. 1892.gadā viņš nonāk pie atziņas, ka saimniekošana mājās, grāmatu siešana, krātuves veidošana un tirgošanās nav savienojami, tāpēc nolemj pārcelties uz kādu dzīvāku centru. Lejasciems tajā laikā ir rosīgs saimnieciskās dzīves centrs. Misiņš īsā laikā atver grāmatu veikalu, savienodams to ar grāmatvietu. Lejasciemā viņš

ierodas ar savu grāmatu krātuvi - ap 500 sējumu. Mājā pie Tirzas tilta aizvadītie gadi ir labvēlīgi grāmatnieka darbībai. Misiņš izdod vairākas grāmatas, piem., pirmo šaha spēles mācību grāmatu latviešu valodā, ko sastādījis Sinoles skolotājs Kārlis Tarziers. Gan ar paša aktīvu darbību, gan iesaistoties draugiem un dāvinātājiem, aug grāmatu krājums, ko lasīšanai izmanto lejasciemieši. 1906.gadā, pārceļoties uz Rīgu, Misiņam ir ap 5000 grāmatu. Pēc tam veikalu pārņem radnieks Jēkabs Gūts. Viņš darbojas galvenokārt bibliotēkas daļā, bet sieva Paulīna apkalpo pircējus grāmatu veikalā. Par šo laiku atmiņas pierakstījis Jānis Kučers. Viņš atceras, ka, apmeklējot veikalu, ar cienību raudzījies uz biezajiem sējumiem plauktos līdz griestiem. Tā bijusi daļa no Misiņa bibliotēkas, kas nebija aizvesta uz Rīgu. Pēc J.Gūta nāves viņa sieva Paulīna pārceļas uz Zommeru māju Rīgas ielā 4.

Lejasciema pilsētas bibliotēka un lasītava 1930-tajos gados

Tālākā bibliotēkas pastāvēšana saistās ar Labdarības biedrību, kur bibliotēka darbojas no 1919.gada. Tur ar grāmatu izdošanu lasītājiem vakaros nodarbojas draudzes skolas skolotājs Eduards Voss. Ir saglabājušās ziņas, ka 1925.gadā šajā bibliotēkā bijušas 1054 grā-

matas un 69 lasītāji. Pēc pilsētiņas statusa piešķiršanas 1928.gadā sākusi veidoties pilsētas bibliotēka (1931.gadā 182 sējumi). Fotoattēli apliecina, ka 30-tajos gados bibliotēka un lasītava atradušās tajā pašā mājā, kur tagad - Rīgas ielā 18.

Pēc II pasaules kara bibliotēkas darbība atjaunojas 1947.gadā. 40-to gadu beigās bibliotēkā strādā Alija Irbe (toreiz Nurža), vēlāk gandrīz 6 gadus - Vija Kramiņa (dzim. Lācīte). Dažus gadus bibliotēkā saimnieko Daina Lapiņa (dzim. Preize), īsāku laiku - Līga Lācīte. No 1958.gada bibliotēkas vadītāja ir Inta Alksne (vēlāk Livkiša), 60-to gadu beigās viņu aizvieto Biruta Cīrulle. 1973.gadā bibliotēkā darbā ierodas Arita Bogdanoviča (toreiz Millere), kādus gadus kopā ar viņu strādā arī Inta Balode. No 1977.gada līdz 1994.gadam bibliotēkā darbu turpina Inta Livkiša. Pēc viņas aiziešanas pensijā bibliotēkā atgriežas Inta Balode. No 2001.gada bibliotēkā strādā arī Maira Lūkina.

Daudzu gadu laikā Lejasciema bibliotēka izveidojusies par informācijas un kultūras dzīves centru. 2002.gadā bibliotēkai ir 570 patstāvīgie lietotāji, grāmatu izsniegums - 23819.

Lejasciema pagasta teritorijā darbojas vēl 2 bibliotēkas - Sinolē un Mālmuižā.

Sinoles bibliotēka dibināta 1923.gadā kā Sinoles pagasta kultūras veicināšanas biedrības bibliotēka. Vēlāk ap 1937.gadu Sinolē darbojas Aizsargu biedrība ar savu bibliotēku. Pēc II pasaules kara darbs atsākas 1951.gadā. Ilgus gadus bibliotēkas vadītāja bijusi Dzidra Ģērmane, kopš 1992.gada - Maira Lūkina, dažus gadus - Ligita Krasta.

Mālu bibliotēka dibināta 1947.gadā. Pirmā bibliotekāre Erna Sisenē (1947.- 1949.). Ilgāku laiku - no 1959.gada līdz 1976.gadam nostrādā Maija Lūkina, no 1977.gada līdz 1995.gadam - Laimdota Martinsone. Kopš 1995.gada bibliotēku vada Sofija Drozdova.

Pēc II pasaules kara līdz 70-to gadu beigām bibliotēka darbojas arī Dūrē. Par bibliotekārēm tur strādā Lita Zūkere, Ilona Lode, ilgus gadus - Gaida Radziņa.

MUZEJS

Lejasciema pagasta cilvēkus allaž ir interesējusi novada vēsture. Nozīmīgus novadpētniecības materiālus nākamajām paaudzēm ir atstājuši Jānis Kučers, Zelmars Lancmanis un Arvīds Burka.

1970-to gadu sākumā Lejasciemā sāk realizēt vidusskolas direktores Aijas Pavāres ieceri un 1972.gada 18.maijā skolas telpās tiek atklāts novadpētniecības muzejs. 1978.gadā skolas muzejam tiek pielāgotas telpas 1874.gadā celtajā ēkā - bijušajā linu spīķerī. Ilgus gadus par muzeja vadītāju sabiedriskā kārtā strādā vēstures skolotāja Vija Doropolska.

1989.gadā novadpētniekiem - entuziastiem rodas ideja par Zentas Mauriņas piemiņas saglabāšanu. Skolotāja Jāņa Kubulnieka un muzeja vadītājas Intas Balodes vadībā 90-to gadu sākumā skolas telpās tiek iekārtota piemiņas telpa novadniecei rakstniecei Z.Mauriņai.

1997.gadā skolas muzeja materiālus savā gādībā pārņem pagasta padome. Sākas muzeja atdzimšana. Z.Mauriņas simtgades gadā viņai veltītajai ekspozīcijai tiek atrasta jauna mājvieta ēkā Rīgas ielā 18, kurā rakstniece dzimusi. 1997.gada 1.decembrī pagasta vēstures muzejs tiek atvērts apmeklētājiem. No 1997.gada līdz 2000.gadam muzeja darbu vada Jana Igaviņa, kopš 2000.gada septembra - Dace Milne. Lejasciemam, veidojoties par iecienītu tūrisma vietu, mainās muzeja darba specifika un 2002.gada decembrī muzejs tiek reorganizēts par lauku tūrisma, kultūrvēsturiskā mantojuma un tradīciju centru.

SPORTS

Sabiedriskā dzīve ir saistīta ne tikai ar kultūras norisēm pagastā. Nozīmīgas ir arī sporta aktivitātes. 20-tajos un 30-tajos gados Lejasciemā aktīvi darbojas organizācijas "Latvijas vanagi" 15.Lejasciema

Slēpošanas sacensības kolhozā
"Komunārs"

novads. Arvīda Burkas vadībā tiek organizēti sporta svētki un sacensības jauniešiem. 60-tajos un 70-tajos gados sporta dzīves uzplaukums saistās ar vidusskolas skolotāju Osvaldu Rutkastu, kas prot ieinteresēt jauniešus un iesaistīt arī pieaugušos sporta aktivitātēs. Tūrisma tradīciju aizsācējs un veidotājs Lejasciemā ir skolotājs Ēriks Doropolskis. Kopš 1988. gada vidusskolā notiek tradicionālās tūrisma tehnikas sacensības telpās. 90-tajos gados Lejasciemā skolotāju Ilvas un Aigara Bērziņu vadībā sākas skolēnu un arī pieaugušo aizraušanās ar

Volejbola sacensības Lejasciemā 60-tajos gados

orientēšanās sportu. Lejasciemā allaž cieņā ir dažādas sporta spēles, īpaši volejbols. Pēdējos gados regulāri notiek pludmales volejbola turnīri. Slēpošana ir kļuvusi par lielu aizraušanos Lāsmāi Gabduļīnai, kas trenē arī Lejasciema jauniešus. Kopš 1995.gada par tradicionālām ir kļuvušas Aivara Galeja organizētās riteņbraukšanas sacensības "Šķūnenieku kauss". Populāras ir 1.maija sacensības "Lejasciema kausi" (orientēšanās, makšķerēšana, šaušana), stenda šaušanas sacensības pirms medību sezonas sākuma.

SABIEDRISKĀS ORGANIZĀCIJAS

20.gadsimta pirmajā pusē sabiedriskajā un kultūras dzīvē liela un svarīga nozīme ir dažādām sabiedriskajām organizācijām. Arī vēlāk - padomju varas gados sabiedriskajās organizācijās iesaistās darbīgi Lejasciema cilvēki.

Viena no senākajām biedrībām ir 1824.gadā nodibinātā Gulbenes - Lejas draudzes Bībeļu biedrība. Tās uzdevums ir apgādāt

7.Valkas Aizsargu nodaļas 11.rotas (Lejasciema) aizsargi 1929.g.

draudzes locekļus ar bībelēm un citām grāmatām. Biedrībai liela nozīme iedzīvotāju garīgajā izglītošanā.

Ap 1860.gadu darbojas Kustoņu un visas dzīvās Dieva radības aizsardzības biedrība.

1881.gadā nodibināta Kroņa Lejasmuižas pagasta Savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība.

Lejasciema Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība 1909.g.

20-to gadu sākumā darbojas Lejasciema aizsargu nodaļa. Sākotnēji ir 2 aizsargu nodaļas - Lejas miesta un Lejas pagasta, kas 1920.gadā apvienojas. Pie aizsargu nodaļas 1927.gadā nodibina aizsardžu pulciņu (priekšniece Vilma Figure). Aizsargu nodaļu vada P. Ankups, F. Kartenbeks, J. Lutcs, K. Jozeps, A. Upatnieks, R. Suntažs, J. Ploks u.c. Aizsargu nodaļas biedri piedalās aizsardzības, sabiedriskās kārtības uzturēšanas pasākumos, rīko dažādus kultūras pasākumus. Nodaļa ziedo brīvības piemineklim, kara aviācijas fondam, organizācijas locekļu ārstēšanai. 30-tajos gados aizsargu biedrības nodaļas darbojas arī Sinolē un Dūrē.

Koris "Kapriže" Dziesmu svētkos "Rīga 800" 2001.gadā

Skolotāju koru koncerts Lejasciema estrādē 2001.gada vasarā

Lejasciema dramatiskā kolektīva izrāde "Indrāni" (rež.J.Kubulnieks). Indrānu tēvs - Roberts Kalniņš, Indrānu māte - Velta Skrodele

Lejasciema pūtēju orķestris 2001.gada vasarā

Koris "Kapriže" pie Velēnas baznīcas kopā ar Lizuma kori pēc L. Garūtas kantātes "Dievs, tava zeme deg" atskaņojuma, sadarbībā ar Jāni Sproģi un Aivaru Krancmani

Lejasciema bibliotēkas 110 gadu jubileja 2001. gada 26. aprīlī Bibliotēkas vadītāja Inta Balode, bibliotekāre Maira Lūkina

Lejasciema deju kolektīvs "Unces" (vadītāja E.Ķikuste). 1998.gada pavasārī

Lejasciema pagasta uzņēmumu spartakiāde. Pagasta darbinieku komanda

1909.gadā dibināta Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība. Ilgus gadus tās priekšnieks ir bijis Lejasciema pilsētas galva Oskars Dambrovs. Padomju varas gados aktīvi šo biedrību vadīja Jānis Būmanis. Biedrībai lieli nopelni uguns nelaimju apkarošanā plašā apkārtnē, arī Lejasciema sabiedriskajā dzīvē.

1919.gada novembrī tiek nodibināta Sieviešu palīdzības korpuss Lejasciema nodaļa. 20 gadus nodaļu vada Paulīna Bergs. Nodaļa piedalās karavīru, kara invalīdu un bāreņu atbalstīšanā. Rīkojot pasākumus, tiek vākti ziedojumi Sarkanajam Krustam, baznīcai, trūcīgiem skolēniem, ugunsnelaimē cietušajiem. Nodaļas daļbnieces organizē kursus mājturībā, dārzkopībā, rīko bērnu svētkus, Ziemassvētku pasākumus trūkumcietējiem.

Lejasciema sieviešu palīdzības korpuss

Biedrības "Latvijas vanagi" 15. Lejasciema novads tiek nodibināts 1924.gadā pie Lejasciema vidusskolas. Vanagu organizācija darbojas ļoti rosīgi, sevišķi sporta jomā. Ilgus gadus vanagu darbu vada Arvīds Burka.

No 1922. līdz 1937.gadam darbojas Latvju nacionālās jaunatnes savienības nodaļa.

20-tajos un 30-tajos gados Lejasciema sabiedriskajā dzīvē aktīvas ir vēl šādas biedrības un organizācijas - Lejasciema Lauksaimniecības biedrība, Lejasciema Pretalkohola biedrība, Draudzes dāmu

Pretalkohola biedrības valde 1929.g.

Komiteja, skautu vienība, Lejasciema krājaizdevu sabiedrība, piensaimnieku sabiedrība, mazpulku organizācija (darbojas arī Dūrē). Šajā laikā organizācijas un biedrības darbojas vienoti, viena otru atbalstot. Gan atceres, gan jubilejas pasākumus rīkojot, piedalās gandrīz visas organizācijas, piem., Tīrzmalietes 60 gadu jubilejā piedalās Labdarības biedrība, aizsargu organizācija, koris, sieviešu padome un baznīcas dāmu komiteja.

Pēc II pasaules kara lauku kolektīvizācijas laikā aktīvi sāk darboties sieviešu padome. Organizācijas dalībnieces piedalās padomju tradīciju veidošanā (bērnības, pilngadības svētki u.c.), iesaistās ciemu sacensību organizēšanā ("Mans ciems, mans gods"), lietišķās

mākslas pulciņu un izstāžu organizēšanā. Aktīvi sieviešu padomē darbojas Z.Rudzīte, A.Kubuliņa, A.Kalniņa, G.Gargažina, I.Balode, G.Radziņa, V.Baltiņa, Ē.Barone, E.Anšmite un daudzas citas Lejasciema sievietes.

Pilngadības svētki 1961.g.

No 60-tajiem līdz 80-tajiem gadiem A.Burka vadībā aktīva ir Latvijas Vēstures un kultūras pieminekļu un dabas aizsardzības

Lejasciema sieviešu padome 1963.g.

biedrības Lejasciema grupa. Viens no darbības virzieniem ir izstāžu un pasākumu organizēšana - Kultūras dienas (1966.), Gaujas dienas un izstāde "Gauja tēlotājā mākslā" (1968.), mākslas dienu izstādes, ziedu un sēņu izstādes.

Lejasciemā rosīgi darbojas arī pensionāru padome, kas izveido jauku tradīciju - svētkus cilvēkiem, kas dodas pensijā.

80-tajos gados ar lekciju organizēšanu, lektoru sagatavošanu un recenzēšanu nodarbojas Zinību biedrība. Tās darbu vada Inta Balode. Aktīvi lektori Lejasciemā ir Sandra Medne, Valda Baltiņa, Marga Rumaka, Zintis Mednis, Sarmis Mednis u.c.

1997.gada 7.decembrī Lejasciemā sāk darboties puķu draugu klubs "Puķuzirnis". Kluba dalīb-

nieces piedalās puķu draugu tikšanās pasākumos Latvijā, organizē ziedu izstādes. Kopš 1998.gada Lejasciemā katru gadu 1.septembrī tiek rīkoti Ziedu svētki.

2001.gada aprīlī tiek nodibināts Lejasciema mednieku klubs. To vada Jānis Naglis.

Mirdza Ankupa

SAIMNIECISKĀ DZĪVE LEJASCIEMĀ

- 1947. - kolektivizācijas sākums Lejasciema pagastā
- 1949.gada 17.marts - nodibināts kolhozs "Komunārs"
- 1950. - izveidots kolhozs "Darba cilts"
- 1950. - nodibināts Raiņa kolhozs
- 1991. - izveidota akciju sabiedrība "Lejasciems"
- 1992. - reģistrēta SIA "Rainis"
- 1996. - likvidēta akciju sabiedrība "Lejasciems"

Lejasciems... Čukst Gauja, traucoties lejup caur Vidzemes pakalniem, pašķirot meža biežokņus un krūmu pudurus. Lejasciems... Ceļ Gauja savos plecos Tirzas straumes nerimtību, un divu upju nemiers steidz tālāk.

Šīm vietām daudz savdabīga un īpatnēja skaistuma. Pavasara palu laikā zied baltās ievas, tad violetā ceriņsniegā nogrimst ciema mājas, un upes pļāvās reibinoši smaržo pirmais siena laiks. Bet zeme savu skaistumu un bagātību neatdod par velti. Tā prasa algu. Šīs puses zeme saviem kopējiem nekad nav solījusi vieglas dienas. Tam pretī lejasciemieši liek neatlaidību un prasmīgu saimnieciskumu.

Uzreiz pēc Otrā pasaules kara zemniekiem noteica lielus nodokļus. Tiem, kuri tos nevarēja samaksāt, atņēma zemi un lopus, izlika no savām mājām. 1949.gada martā visus strādīgākos un turīgākos saimniekus izveda uz Sibīriju, atņemot visu mantu un zemi. Izvesto saimnieku lopus novietoja vienkop, izveidojot fermas. Laukos sākās doma par apvienotu saimniekošanu. Kopš sendienām no agra pavasara līdz vēlām rudenim lauku ļaudis bijuši pakļauti dabas untumiem un laika kaprīzēm. Tikai pulkā, vienam otru atbalstot, allaž bijis vieglāk pārvarēt grūtības. Vecie ļaudis labi atceras tos pēckara gadus, kad veidojās pirmie lauksaimniecības arteļi. Bija jāsamierinās ar visai pieticīgu iedzīvi - pāris desmit govīm, dažām sivēnmātēm, aitu bariņu un vistu pulku. Tas bija kopdarba pamats.

1947.gadā sākās kolektivizācijas kustība tagadējā Gulbenes rajona teritorijā. 1947.gada vasarā Dūres pagasta izpildu komitejas telpās, mājās, kam nosaukums "Konstantinova", sanāca kolektivizācijas iniciatori, lai sapulcē spriestu par lauksaimniecības arteļa dibināšanu. Tika nolemts, ka divu nedēļu laikā jāsasauca lauksaimniecības arteļa dibināšanas sapulce. To organizēt uzdeva Robertam Vitolam, Ādolfam Simonam, Jānim Mellim un Osvaldam Tonnim. Tika veikta ieceru izskaidrošana zemnieku vidū. 11. jūnijā vienkopus sanāca septiņpadsmit Dūres darba zemnieku, kas izveidoja kopsaimniecību. Par kolhoza priekšsēdētāju ievēlēja Robertu Vitolu, valdes sastāvā vēl bez viņa ievēlēja Almu Ābramu, Jāni Melli, Antonu Muceniekus, Ādolfu Simonu, bet revīzijas komisijā - Osvaidu Tonni, Annu Poļaku un Frici Skroderi. Sapulces dalībnieki izvēlējās savai saimniecībai nosaukumu "Uzvara". Lauksaimniecības arteļu skaits visā republikā bija ap desmit, un viena saimniecība ar šādu nosaukumu jau bija Valkas apriņķī, tāpēc mūsu apriņķa izpildu komiteja lauksaimniecības arteļa reģistrācijas laikā aicināja izvēlēties citu nosaukumu. Nākamajā sapulcē saimniecības ļaudis nobalsoja par nosaukumu "Gauja".

Pirmais kolhozs izvietojās plašajā Dūres pagasta teritorijā ļoti izkliedēti. Pavisam lauksaimniecības artelim piederēja 500 ha zemes, neliels skaits slaucamo govju, kā arī zirgi, bet saimniekoja kopējā tīrumā 34 darbaspējīgie kolektīva biedri.

Lai atcerētos pirmos kolektīvā darba veicējus un kolektivizācijas pirmsākumus rajonā, 1986.gada 11.jūnijā Dūrē - "Konstantinovā" pulcējās kolhoza "Gauja" - pirmie kolhoznieki, kolhoza "Komunārs" un Lejasciema ciema Tautas deputātu padomes izpildkomitejas pārstāvji, kā arī tālaika šefi no Gulbenes - 11.ūdenssaimniecības celtniecības pārvietojamās mehanizētās kolonas (PMK) delegācija.

Šim vēsturiskajam notikumam par godu nolēma uzstādīt piemiņas akmeni. To atklāja Anna Poļaka un kolhoza "Komunārs" priekšsēdētājs Vasiļijs Gargažins. Sirmā kolhozniece dalījās atmiņās par to laiku, kad tika dibināts kolhozs "Gauja". Pirmā kolhoza lopkope Maiga Boka atcerējās, kā viņa 17 gadu vecumā kopā ar Martu Melli sākušas darbu lopu kūtī. Piemiņas akmenī cirstais ir atgādne paauzdzēm par to laiku un cilvēkiem, kā arī pirmajiem soļiem uz mūsdienu lauku saimniecībām, jo tad likti pamati arī kolhozam "Komunārs" un tā izaugsmei.

20. gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados Lejasciemā aktīvi darbojās Gulbenes rajona spēcīgākās saimniecības - "Komunārs", "Darba cilts" un Raiņa vārdā nosauktais kolhozs.

Lejasciema pagasta saimnieciskā darbība balstās uz šīm trijām lielajām saimniecībām, kurām vēstures gaitā pievieno citas mazākas saimniecības. Turpmāk apskatīsim visu šo saimniecību vēsturisko atbilstību, pieminot cilvēkus, kuri lika skanēt pagasta vārdam.

“Par pirmo akmeni, ko iemūrēsim” - šī vārsmā skan novadnieka, revolucionāra, kaujinieka un dzejnieka

Robertas Eidemaņas dzejoļi “Tēraudvējš”. Tajā izteikta dzejnieka un arī viņa novadnieku pārliecība par ideju paliekošo spēku.

Kolhozs “Komunārs”

1949.gada 17. martā pulksten 18.30 uz pirmo kopsapulci sanāca Eduards Serģis, Aleksandrs Draviņš, Paulīna Pērkone, Kārlis Bička, Voldemārs Cīrulis, Jānis Duksis, Roberts Spalva, Elza Ploka, Anna Ģērmāne un Oto Gailis. Viņi ir tie, kuri veidoja jaunā lauksaimniecības arteļa “Komunārs” pamatu. Par kolhoza pirmo priekšsēdētāju ievēlēja Robertu Spalvu.

Šajā laikā Lejasciema apkaimē jau nodibināti vairāki lauksaimniecības arteļi. Viens no tiem - kolhozs “Gauja” (skat. Iepriekš). Pēc 1949.gada 25. marta, kad no Lejasciema apkaimes tika izvestas vairākas ģimenes, starp tiem arī kolhozu “Arājs” un “Komunārs” izveidošanas iniciatori un pirmie kolhoznieki Jānis Grasis, Roberts Otvars, Voldemārs Cīrulis un pat valdes loceklis Aleksandrs Draviņš, nodibinājās vēl pieci lauksaimniecības arteļi.

1949.gada 27.martā dzima kolhozs "Pret kalnu", kuru vadīja Jānis Liepiņš, 3.aprīli - Baumaņa kolhozs ar Pauli Žīguru priekšgalā, 9.aprīli - kolhozs "Robežnieki", kura vadība uzticēta Ādolfam Veperim.

Irma Švindere-Alksne un viņas dzīvesbiedrs Jānis Alksnis daudz darīja, lai pārliecinātu un izskaidrotu lejasciemiem lauksaimniecības arteļa priekšrocības. Viņi piedalījās apkaimes kolhozu dibināšanas sapulcēs. Kolhoza "Komunārs" kūmās stāvēja Lejasciema pagasta partorgs Arvīds Puķis. Sāka jaunu dzīvi mūsu novadnieces, Tautas rakstnieces Annas Sakses romāna "Pret kalnu" literāro varoņu prototipi. Viņus gaidīja grūts un smags ceļš.

Vienā no pirmajām jaundibinātā lauksaimniecības arteļa "Komunārs" kopsapulcēm runāja par pavasara sēju. Toreiz tas bija pirmais kopdarba cēliens un pirmais lielākais pārbaudījums. "Visiem kolektīva biedriem aizdot sēklu kolektīva zemes apsēšanai ar atdošanu rudenī pēc kulšanas," - šādu lēmumu kopsapulcei ieteica viens no pirmajiem kolhoza dibinātājiem, arteļa valdes loceklis Jānis Alksnis. Palīdzību jaunā saimniecība lūdza arī Lejasciema lauksaimniecības kooperatīva sabiedrībai, pagasta izpildu komitejai un Alūksnes apriņķa lauksaimniecības nodaļai. Šajā sapulcē kolhoznieki sprieda par fonda zemēm, par aparamiem tīrumiem, par ganībām un krū-

mainēm, runāja par darbarīkiem un vilcējspēku, noteica darba dienas garumu sējas sezonā. Tai bija jāsākas piecos no rīta un ār pāris pārtraukumiem jāturpinās līdz pat deviņiem vakarā. Pirmais kolhoza priekšsēdētājs Roberts Spalva parakstīja protokolu, kurā teikts: "Pilnsapulce nolemj uzdot valdei tuvākajās dienās izvest liellopu un zirgu sadali pa brigādēm un posmiem, izvest lauku iekārtošanu no astoņu lauku sējgriežņa, sabērt sēklu klētīs un uzskaitīt pa kultūrām." Tobrīd lauksaimniecības arteli bija apvienojušās 130 ģimenes. Viņu pūrā - 800 ha aramzemes, tīrumu, pļavu, ganību, krūmaiņu un mežaiņu. Neko dižs nebija arī ganāmpulks - 47 darba zirgi, 54 slaucamas govīs, 12 jaunlopi, 20 aitas un 4 cūkas. Vēl trūcīgāki bija apcirkņi. Diezin vai būtu pieticis no tā mazumiņa sēklas - 1975 kg vasaras kviešu, 2897 kg miežu, 6135 kg auzu un 19550 kg kartupeļu, ja artelis nebūtu saņēmis valsts aizdevumu. Ar to sākās 1949.gada maize un kolhoza pastāvēšanas darba gadi.

1950.gads apliecināja arteļa dzīvotspēju. Graudaugi bija iesēti jau 503 ha platībā, un rudenī no katra hektāra novākti 11,9 centneri labības. 55 ha platībā pletās kartupeļu lauki, un vidēji ražība no katra ha sasniedza 115 centneru. Kolhozam tas bija labvēlīgs laiks, un komunāriešos viesā ticību saviem spēkiem. "Pamazām izzuda uzskats, ka kopīgā darbā jau neko īpašu nevar paveikt," atceras toreizējais pagasta partorgs Arvīds Puķis. Neticīgo bija gana.

1950. gadā kolhozs "Komunārs" apvienojās ar lauksaimniecības arteli "Pret kalnu". Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja Irmu Švinderi - Alksni. Ar katru gadu piepildījās un īstenojās romāna "Pret kalnu" varoņu novēlējumi. Kolhozs gāja kalnup, kaut arī šis ceļš bija smags, brīžiem pat ļoti grūts.

1956. un 1957.gadā "Komunārs" bija Vissavienības tautas saimniecības sasniegumu izstādes dalībnieks Maskavā. Tas apliecināja kolhoza spēku, noturību un mērķtiecību. Saimniecību Maskavā pārstāvēja slaucēja Elvīra Burka, kura no katras brūnaļas izslauca 4000 kg piena, un teļkopēja Velta Bička, kura izaudzēja tikai standarta klases jaunlopus.

1958.gadā par kolhoza "Komunārs" priekšsēdētāju ievēlēja jaunu un staltu jaunekli Vasiliju Gargažinu, kuram tolaik bija tikai 29 gadi.

Arvien paplašināja saimniecības robežas. 1962.gadā kolhozam pievienoja kopsaimniecību "Gauja", bet 1974.gadā - kolhozu "Darba cilts". "Komunārs" bija otrā lielākā saimniecība Gulbenes rajonā.

Darba rīts kolhozā "Komunārs". No kreisās: V.Gargažins, S.Mednis, O.Kazainis, J.Būmanis, Dz.Dambrova, A.Boks

Zeme ir zeme, agronomam tā ir darba lauks visam mūžam, bet priekšsēdētājam - viena no daudzajām rūpēm. Galvenā - kolhozs kopskatā, kopveidā. Un te nevar izcelt vienu un piemirst citu. Kāda ir saimniecība, tāds raksturojums priekšsēdētājam, taču, lai vērtējums būtu ne tikai tīkams, bet patiesi labs, ir jāprot strādāt ar cilvēkiem. Vasiliju Gargažinu reti varēja sastapt kolhoza kantorī. Parasti viņa darbdienu pagāja tā: te pie viena lauka, te otra, te fermās, te darbnīcās. Vēl tad, kad viņš tikko sāka vadīt kolhozu, nebija dienas, kad priekšsēdētājs nesētos motociklam mugurā un nedotos uz lauka. Dažreiz braucamais iestīga un nācās to stumt, tad atkal iegrima un vajadzēja vilkt ārā. Vēlāk jau bija citādāk. Mašīnas. Ceļi. Tikai nemainīga palika viņa attieksme - vienmēr pie cilvēkiem. Un tā 32 gadus kolhozu "Komunārs" vadīja republikas Nopelniem bagātais lauksaimniecības darbinieks, ordeņa "Goda zīme", Darba Sarkanā karoga un Oktobra Revolūcijas ordeņa kavalieris Vasilij Gargažins.

Dzimis V.Gargažins 1929.gada 28.martā Lietuvā zemnieku ģimenē. Bērnībā dzīvojis pie vecākiem Jēkabpils rajona Lones pagastā. 1940.gadā sāka mācīties Saukas septiņgadīgajā pamatskolā, kuru beidza 1947.gadā. Tā paša gada rudenī sāka mācības Vecbebru biškopības tehnikumā, kuru beidza 1951.gada pavasarī un jau vasarā iestājās Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Agronomijas fakultātē, kuru absolvēja ar izcilību 1956.gadā. Pēc augstskolas beigšanas tika nozīmēts darbā uz Madonas mašīnu traktoru staciju (MTS) par galveno agronomu, kur nostrādāja līdz 1957.gada februārim. Sakarā ar MTS pārcelšanu uz Lizumu notika arī viņa pārcelšana uz Lizuma MTS par galveno agronomu, kur viņš nostrādāja līdz 1958.gada jūlijam. 1958.gada 28. jūlijā Vasiliju Gargažinu ievēlēja par kolhoza "Komunārs" priekšsēdētāju. Šajā amatā viņš nostrādāja līdz 1990.gadam. Miris V.Gargažins 1994.gada 24.janvārī, apglabāts Lejasciema kapsētā.

Parasti priekšsēdētājs paļāvās uz saimniecības speciālistiem, zināja, ka viņi savu izdarīs. Arī ražošanas apspriedēs vispirms viņi

izteica savas domas un apsvērumus, un tikai tad priekšsēdētājs rezumēja. Kolhoza pastāvēšanas gados izauga stabils, zinošs un strādīgs speciālistu kolektīvs. Kolhoza valdes un speciālistu vadībā sekmīgi tika īstenoti ražošanas plāni.

Vasilijs Gargažins izrādot savu saimniecību
kaimiņu rajonu speciālistiem 1969.gadā

Kolhoza "Komunārs" pastāvēšanas gados ir bijuši dažādi pavasari un rudēni, saulainas un lietainas vasaras, bargas un siltas ziemas. Daudzus gadus šajos apstākļos saimniecības augkopības darbus vadīja agronome Vera Galeja. Viņas atmiņa saglabājusi ne visai vieglos sākuma gadus:

"Toreiz visus graudaugus sējām un novācām tikai ar zirgiem, kūlām ar kuļmašīnām, salmus zārdojām ar rokām." Galvenais agronomes pārvietošanās līdzeklis bija motocikls. Grūtību nenomākta, viņa līdz pēdējai darba dienai ir saglabājusi labestības un optimisma garu.

Kukurūzas sēja

Lejasciema zeme saviem kopējiem nekad nesolīja vieglas dienas. Tomēr lejasciemieši ir stipri, izturīgi un nepiekāpīgi. 1958.gadā saimniecības apcirkņos iegūla tikai 579 tonnu, 1976.gadā - 1850 tonnu graudu. Šis bija viens no bagātākajiem maizes gadiem, kad no hektāra ievāca 26,2 centnerus labības. Astoņdesmitajos gados līgo druvas un briest kartupeļi vairāk kā divi tūkstoši hektāru platībā. Šajā laikā nostabilizējās saimniecības ekonomika, paplašinājās ražošanas mehanizācija, ķimizācija, sākās plašs meliorācijas laiks, gandrīz uz pusi palielinājās traktoru un mašīnu parks, kolhozs saņēma vienpadsmit jaunus kombainus. Tikai 1975.gadā lauksaimniecības mašīnu iegādei izlietoja 66,4 tūkstošus rubļu. Tagad jau augkopības darbus saimniecībā vadīja galvenais agronoms Sarmis Mednis. Šajā laikā pēc LLA beigšanas saimniecībā par sēklkopības agronomi sāka strādāt Benita Pilsnibure. Desmitā piecgade saimniecībai noteica jaunas robežlīnijas. Kolhozs "Komunārs" nostājās uz lauksaimniecības intensifikācijas un specializācijas ceļa. Ražošanas pamatveidi bija: gaļa, kartupeļi un dārzeņi. Kolhozā tika uzcelts moderns nobarojamo jaunlopu komplekss Dūrē. Ikviens jauns uzdevums prasīja jaunas, pat dubultas rūpes, ne tikai no lopkopējiem, bet arī no visa kolhoza kolektīva, jo dienas aktualitāte ir lopbarība.

Cik tas prasīja darba, apzinājās ilggadējā pirmā ražošanas iecirkņa vadītāja Dzidra Dambrova, kura šos pienākumus veica 18 gadus. Šo nozīmīgumu izprata arī ilggadējie iecirkņu priekšnieki Haralds Burka un Guntars Bieziņš, kā arī pievienotā kolhoza "Darba cilts" ražošanas iecirkņa priekšnieks Aivars Boks. Viņa vadītais iecirknis 1978.gada sociālistiskajā sacensībā tika atzīts par labāko Gulbenes rajonā.

Augot un attīstoties saimniecībai, prasības kļuva arvien lielākas. Septiņdesmitajos gados lopbarības ražošana kāpināta par 60 procentiem. 1977.gadā tika sagādātas ganāmpulkam 1789,2 tonnas lopbarības. Lauku ļaudīm talkā nāca zinātne un tehnika. Laukkopība bija viens no grūtākajiem un atbildīgākajiem ražošanas iecirkņiem, tā kopēju darbs bija atkarīgs no ikvienas laika kaprīzes. To ļoti labi ir izjutuši kolhoza ilggadīgie laukkopēji Venita un Arturs Ziemeļi, Velta Lejava un Vija Vēciņa. Apskaust var Gintas Vītolas pašatdevi un nopietnību, ar kādu viņa veica uzticēto pienākumu. Velta Švika stāvēja pie kolhoza "Darba cilts" šūpuļa, sākumā strādāja par rēķinvedi, vēlāk, līdz aiziešanai pensijā, par laukkopēju. Nevar nepieminēt Ritu Voronu, kura savu dzīvi prata sadalīt tā, lai pietiktu gan

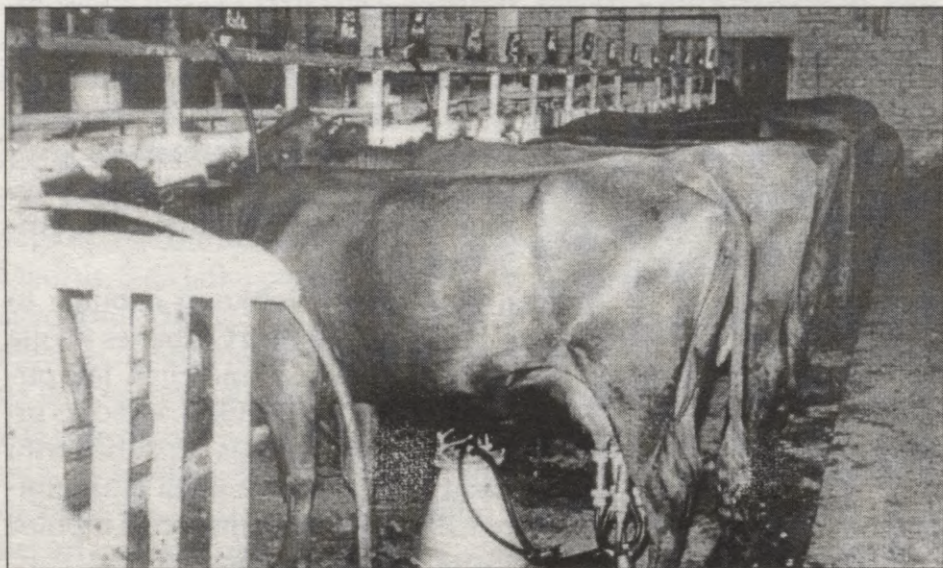

Lopkopēja Valija Silīņa

darbam, gan viņas piecām atvasēm. Ilggadīgi lauku darbu darītāju pirmajās rindās bija arī Vaira Melle, Ilga Ritmane, Edgars Vītols, Gaida Rubene, Andrejs Žīgurs, darbaciltsieši - Andris Riekstiņš, Anita Ozoliņa, Zigmunds Ankups, Velta Riekstiņa, Ārija Grase un citi.

"Komunāra" lopkopji ir bijuši to skaitā, kas veidojuši Gulbenes rajona piensaimniecības tradīcijas. Jau pirmajā kolhoza gadā tika izstrādāts un pieņemts lopkopības attīstības triju gadu plāns. Visu laiku šī lauksaimniecības nozare saimniecībā ir bijusi viena no vadošajām.

Elvīra Burka, Zigrīda Unda, Velta Tauriņa, Klementīna Strelča, Alvīne Poļaka, Vilma Peipa, Amanda Žīgure, Rita Bērziņa un citas par slaucējām nostrādājušas daudzus gadus. Vecākās kolhoza slaucējas vislabāk zina, cik rūpju prasījuši šie garie darba gadi. Agrie rīti, slauceņu zvani līdz ar pirmajiem saules stariem un gaiļa dziesmu, smagās piena kannas. Līdz ar kolhoza augšupeju uzlabojās arī lopkopēju darba apstākļi, attīstījās mehanizācija, uzcēla lielas fermas - Gāršā 216 brūnaļām, Puidzuļa, Lapatu, Salmaņu, Katriņu kūtis 100 govīm. Kolhoza pirmsākumos viena slaucēja vidēji apkopa deviņas govīs, astoņdesmito gadu sākumā - jau vidēji 30 brūnaļas. Talkā nāca mehanizācija. Šajā laikā palielinājās piena ražošana 2,4 reizes, bet vidējais izslaukums no govīs sniedzās tuvu 4000 kg. Šo panākumu pamatus likušas ilggadējās slaucējas Rita Vorona, Zenta Melle, Olga Vītola, Milda Irbe, Marta Mezīte, Alma Obrama, Olga Toša, Frīda Liepiņa, Emma Burka, Johanna Dzeguze, Velta Žīgure, Minna Ozola, Anna Apsīte, Anna Siliņa. Šīs sieviņas bija grūtā un sūrā lopkopēju darba celmlauzes. Bez viņu darba nebūtu to sasniegumu, kas saimniecībai ļāva izvirzīties par vienu no vadošajām Gulbenes rajonā.

Saimniecības trīsdesmit gadu garumā ganāmpulkā bija vairāk nekā septiņarpus simta govju. Šajā laikā lielākā daļa lopu bija izvietotas mehanizētās fermās. Tomēr vēl bija arī kūtis, kur pārsvarā roku darbs un tikai daļēja mehanizācija. Grūtā un pašizliedzīgā darbā, strādājot vecā fermā, savā laikā panākumus guvusi slaucēja Elvīra Burka. Vairāk nekā 30 gadus viņa strādājusi daļēji mehanizētā lopu novietnē. Par sasniegumiem viņa vairākkārt izpelnījies valdības apbalvojumus, piedalījies Vissavienības Tautas sasniegumu izstādē Maskavā. Slaucēja Elza Krieva vairāk nekā divdesmit gadus aizvadījusi nemehanizētā fermā. Darbs prasījis gan izturību, gan spēku, gan pašatdevi. Kopš kolhoza dibināšanas par slaucēju strādājusi Zigrīda Unda, kopš 1953.gada par slaucēju strādāja viņas māsa Mirdza Unda. Turpat ceturtaļgadsimtu Velta Tauriņa aprūpēja brūnaļas. Viena no saimniecības pirmajām slaucējām ir Anna Kazaine, kura savu darba pieredzi un mīlestību pret lopiem nodeva meitai Ārijai Milnei. Kopš 1959.gada par slaucēju strādāja Vilma Peipa, kurai bija uzticētas pirmpienes.

Trešajā ražošanas iecirknī /bijušais kolhozs "Darba cilts"/ "Čipatu" novietnē prasmīgi saimniekojusi Liliāna Rautmane, kura ir veterānu Olgas Sproģes un Elzas Sarkanē darbu cienīga turpinātāja. "Bārišu" fermā labus rezultātus uzrādījusi Anna Būmane. Šo uzskaitījumu varētu turpināt, jo gandrīz katrā mājā ir izauguši gudri un darbīgi saimniecības ļaudis, kuri nežēloja savu spēku un veselību saimniecības izaugsmei.

Saimniecībā par lopkopējām ir strādājušas veselas ģimenes. Tā otrajā ražošanas iecirknī no kolhoza dibināšanas strādāja Rita Bērziņa. Ne tikai teicams darbs raksturo šo slaucēju, bet arī prasme ieaudzināt sava aroda mīlestību trim meitām. Šajā ģimenē visi bija lopkopēji. 1960.gadā darba gaitas aizsāka meita Gaida Rubene. Mātes ceļu gāja arī Vizma Bērziņa, viņas pārziņā "Lapatu" fermā bija 50 govīs. Ģimenes tradīcijas turpinātāja bija arī Laima Liepiņa. Bet vasaras mēnešos, kad govīs laida ganībās, 100 brūnaļu uzraudzību uzņēmās Ritas vīrs Antons Bērziņš. "Komunārā" šādu skaistu darba tradīciju turpinātāji ir vairākās ģimenēs. Saimniecībā skan Undu

vārds. Arī šajā ģimenē visa paaudze ir strādājuši saimniecībā: Zigrīda un Mirdza - par slaucējām, Māra Gaujeniete - par telkopēju, Austra - par piena cisternas laboranti, bet brālis Mārtiņš ilgu gadu ir nostrādājis par traktoristu uz kāpurķēžu traktora, bet pirmspensijas gados par atslēdznieku mehāniskajās darbnīcās. Vēl varētu pieminēt Osvalda Bambuļa bērnus: meitas - Vija Bambule un Vilma Peipa strādāja par slaucējām, Austra Garā - par laukkopēju gan saimniecības dārznīcībā, gan arī lauku brigādē.

Lopkopēja Velta Suntaža

Ne tikai slaucējas, bet arī pārējie lopkopēji glabājuši un turpinājuši sava darba labākās tradīcijas. Kolhoza pamatnozāres - nobarojamo jaunlopu audzēšanas pirmsākumi meklējami tikko nodibinātā lauksaimniecības arteļa "Komunārs" pirmajos darba gados. Kopdarba vienpadsmit sākuma gados jaunlopi bija uzticēti Rasmai Ievānei. Atmiņa glabā šīs lopkopes pašizliedzību, prasmi un atdevi darbam. Viņas aizsāktā turpinātājas bija Elma Putna un Rota Samsonsone. Herta Pizika par telkopēju sāka strādāt 1959. gadā kolhozā "Darba cilts". Dūres nobarojamo jaunlopu kompleksā prasmīgi savu darbu veikušas Ausma Tauriņa, Rūta Suntaža, Rita Vēja-Āboliņa, Vija Baltause, Maiga Boka un arī viņas meita Daiga Boka. Jaunlopu

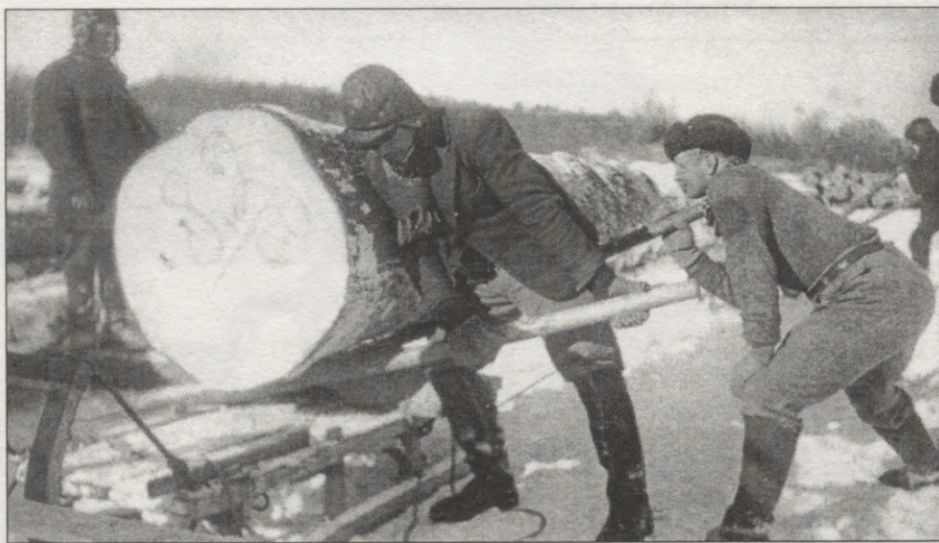
aprūpe ir pazīstama arī Valijai Siliņai, Veltai Bičkai, Valijai Puidzei, Verai Vēciņai, Annai Būmanei, Ligitai Jozepai, Annai Pavlovai un citām lopkopēm. Ievērojami panākumi saimniecībā ir aitkopības nozarē. Tās pirmsākumi meklējami kolhozā "Darba cilts". Šai nozarei pamatus lika Mirdza un Boriss Cepuriši, kuru darba prasmīgi turpinātāji bija Līga un Valdis Šmiti. Ar biškopības nozari visu savu darba mūžu nodarbojusies Amanda Žīgure. Šo nozari saimniecībā pārņēma Gunārs Lapkašs un Valdis Šmits.

Kopš 1959.gada lopkopēju kolektīva priekšgalā bija galvenais zootehniķis Jānis Milns. Tūlīt pēc Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas absolvēšanas viņš tika norīkots darbā uz Lejasciemu. Kolhozā viņu pieņēma darbā par galveno zootehniķi, un šajā amatā viņš nostrādāja līdz saimniecības likvidācijai. Viņa vadībā lopkopības nozarē strādāja ziņošs un prasmīgs speciālistu kolektīvs - Dzintra Igaviņa, Irēna Ciekurzne, Ināra Medne, Mirdza Gailīte, Alda Krēsliņa, Jausma Uiska, Daina Riekstiņa, Dzintra Aploka, Rudīte Suntaža, Velta Riekstiņa, veterinārārste Zaiga Glāzere.

Kolhoza "Komunārs" speciālistu kolektīvs

Diezin vai kāds apstrīdēs, ka kolhozā "Komunārs" pati populārākā un vajadzīgākā bija mehanizatora profesija. Jau otrā, pat trešā un ceturtā paaudzē ir šī amata mantinieki. Un grūti iedomāties, ka varēja, ka spēja dzīvot bez traktoriem, kombainiem, automašīnām. Reta bija kolhoznieku ģimene, kurā nebūtu bijis mehanizatora. Tomēr atcerēsimies, bija laiks, kad "Komunārā" nepazina ne šo arodu, ne tehniku. Vienīgais vilcējspēks kolhoza pirmajos gados bija zirgs. Tie paši 180 zirgi, kas veidoja jaunā kolhoza spēka bāzi. Ar tiem brauca tīrumā, plēsa rugaines, ara, plāva, veda labības maisus un piena kannas. Ziemā brauca meža darbos. Uz Alūksni un Gulbeni tas bija vienīgais transporta līdzeklis. Ja salīdzina saimniecības pirmsākuma spēku ar to 9875 zirgspēku jaudu, kas septiņdesmito gadu beigās (kolhoza 30 pastāvēšanas gados) iemiesota 65 traktoros, 10 kombainos, 45 automašīnās, no kurām 28 ir paredzētas kravas pārvadāšanai, grūti pat aptvert tā samērus.

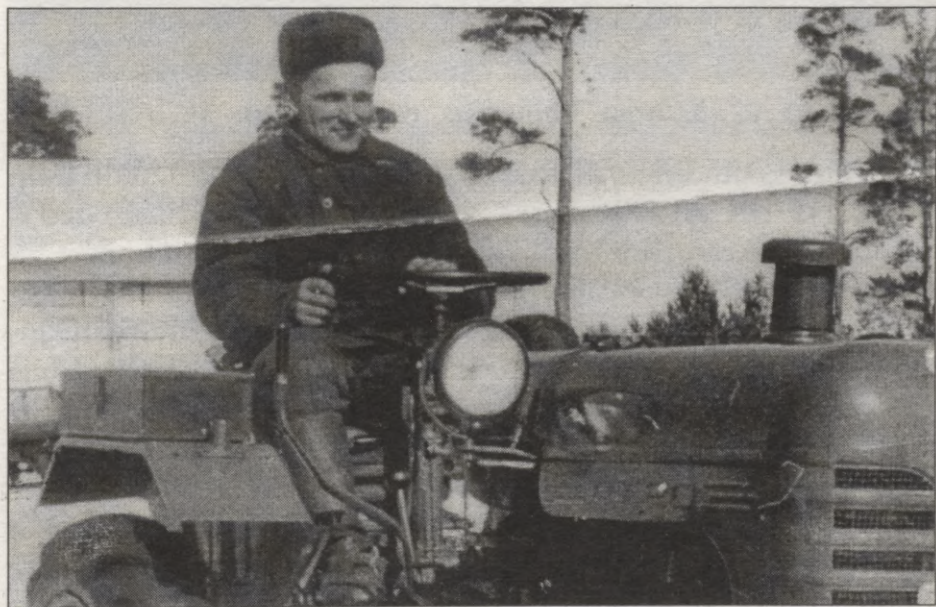

Meža darbos

Viens no pirmajiem šoferiem saimniecībā bija Vilis Obrams. 1948.gadā "Darba ciltī" parādās pirmais automobilis. Vēl ilgus gadus tas ir vienīgais, ja neskaita palīdzību, ko sniedza MTS. Pēc

mašīnu un traktoru staciju reorganizācijas 1958.gadā kolhoza "Komunārs" rīcībā bija 16 traktori, viens labības kombains, 4 automašīnas.

Kopš MTS reorganizācijas saimniecības druvās strādāja pieredzējušais mehanizators Modris Ankups. Viņa rokās bija tas zemes spēks, bez kura nav maizes un laimes. Gandrīz trīsdesmit gadu izturība, braucot darbos ar kāpurķēžu traktoru, ir šā spēka apliecinājums. Mīlestību uz tehniku viņš iemācīja arī saviem brāļa dēliem Jānim un Jurim Ankupiem. Kopā ar Juri viņi apsēja un apvērsa vairākus simtus hektāru zemes vienā sezonā. Kā darbaudzinātājs Modris Ankups ir bijis arī sava darba turpinātājiem Pēterim Silauniekam un Ernestam Roziņam. Kolhoza pirmā priekšsēdētāja Roberta Spalvas dēli Laimonis un Jānis Spalvas visu savu darba mūžu ir bijuši uzticīgi izvēlētajai profesijai. Mehāniķa Laimoņa Spalvas rūpes nevarēja izmērīt ne stundās, ne dienās, ne gados. Tehnika bija viņa dzīves neatņemama sastāvdaļa. To mīlēt viņš iemācīja arī saviem dēliem Aivaram un Guntaram.

Mehānizators Jānis Spalva

Mehanizators Jānis Spalva mūsu atmiņās paliks ar lielo darba mīlestību, un arī ar to, ka viens no saimniecības pirmajiem kombainiem SK 3, Jāņa vadīts, nokalpoja divdesmit sezonas, kuļot labību kolhoza druvās. Tas apliecināja ne tikai tehnikas izturību, bet arī cilvēka prasmi, zināšanas un mīlestību.

Kolhoza "Komunārs" mehanizatori

Ar katru gadu palielinājās ne tikai saimniecības mašīnu un traktoru parks, bet arī to jaudas. Kolhoza tīrumos parādījās T-150 K lieljaudas traktori, kombaini "Nīva". Šīs un pārējās tehnikas remontam izveidoja speciālus dienestus - tehniskās palīdzības mašīnas un apkopes punktus. Par kolhoza mehanizatoru autoritāti kļuva tehnikas apkopju meistars Rūdolfs Skaistkalns. "Komunārs" bija pirmais Gulbenes rajonā, kur izveidoja tehnikas apkopju līniju. Tē sekoja mehānismu darbam, novērsa elektro un hidroiekārtu defektus, veica citus remontus un pārbaudes. Protams, neiztika bez mehāniskajām darbnīcām, kur traktori, mašīnas, simtiem visdažādāko agregātu un piekabes inventārs atguva savu jaunību un spēku. Tē strādāja vispusīgi un zinoši meistari - darbnīcu vadītājs Raimonds Ludzenieks, mehāniķis Ādolfs Suntažs, Jānis Dūviņš, Mārtiņš

Unda, Ojārs Kazainis, kā arī racionalizatori Harijs Zālītis, Edgars Švalbe un Pēteris Berkolds. Vairāki racionalizācijas priekšlikumi izstrādāti un likti lietā kartupeļu un dārzeņu audzēšanas tehnikai, tika izgatavota liellopu pārvietojamā piekabe.

Ierasts, ka ik gadu rajona sociālistiskajā sacensībā labāko skaitā bija "Komunāra" ļaudis. Kombainieri vienmēr izvirzījušies pirmajā sešniekā. Piemēram, smagajā 1978.gada rudenī rajona labāko kombainieru pulkā, kas strādāja ar kombainu "Nīva", bija trīs "Komunāra" pārstāvji. Teicamus rezultātus sasniedza Vitauts Zurkovs un 3. iecirkņa mehāniķis Ādolfs Suntažs. Prasmīgāko kombainieru skaitā bija Andris Čablis. Blakus ilggadējiem maizes vācējiem labi strādāja arī jaunieši - Pēteris Berkolds, Guntis Miesnieks, Valdis Mednis, brāļi Valdis un Ēvalds Siliņi, kuriem mīlestību uz tehniku ieaudzinājis tēvs Eduards Siliņš. Daudzus gadus kartupeļu audzētājs Juris Bička kopā ar kombainieri Jāni Siliņu ierindojušies rajona labāko skaitā. Traktora stūre droši iegūlusi ilggadējo mehanizatoru Artura Ankupa, Gunāra Poļaka, Guntara Čabļa, Viļa Burkas un viņa dēlu Viļņa un Vaira rokās. Viņi prata ne tikai labi strādāt, bet arī kopt un

saudzēt uzticēto tehniku. Guntars Čablis to apliecinājis ne tikai pašu mājās, bet arī republikā jauno traktoristu sociālistiskajā sacensībā.

Tuvi un tāli ceļi, neskaitāmu kilometru virknes ir šofera Viļņa Briežes kontā. Ja tam pievieno pārvadāto kravu tonnas, skaitlis visai iespaidīgs. Tāpēc ne velti Vilni Brieži minēja saimniecības labāko autovadītāju pulkā. Ar precīzu un noteiktu darbu labāko autovadītāju pulkā jāmin piena cisternas vadītāji Bruno Mellis un Jānis Drubiņš. Piena cisternas vadīšana no šoferiem prasīja ne tikai veiklību un meistarību, bet arī stingru disciplīnu. Pat visaukstākajās ziemas dienās, kad termometra stabiņš noslīdēja krietni zem -30°C iedaļas, šo vīru vadītās mašīnas allaž bija ceļā. Vēl prasmīgo mehanizatoru pulkā jāmin darbacilvēku Vorobjevu lielo saimi - Roberts, Arvīds, Edgars, Māris un Vilnis. Viņiem saimniecībā varēja uzticēt jebkuru tehniku. Ilgus gadus par šoferiem strādājuši Modris Jozeps, Jānis Razgoriņš, Viesturs Berkolds, Guntars Suntažs, Huberts Bambulis, Ingmārs Vītols, Gunārs Finartijs, Jānis Igaviņš, Roberts un Aivars Dzeguzes, Fromalds Sirmacis, Arturs Pilsniburs, Arturs Gailis un citi. Šoferu priekšgalā bija automehāniķis Vilnis Riekstiņš.

Visu lielo mehanizatoru saimi ilgus gadus vadīja galvenais inženieris mehāniķis Zintis Mednis.

Kolhoza pastāvēšanas laikā mainījušies darba apstākļi, kolhozniekiem talkā nākusi mehanizācija, moderna ferma nav iedomājama bez automātiskas ūdens padeves, mehanizētas slaukšanas un piena dzesēšanas. Tam visam vajadzīga elektroenerģija. Par to saimniecībā gādāja pieredzējušie elektriķi Egils Jozeps un Gunārs Ozols. Saimniecības pastāvēšanas pēdējos gados viņiem palīgā devās Gunāra dēls Imants Ozols.

Gadu gaitā mainījās un radās jaunas specialitātes. Mehanizators nebija vairs tikai traktorists, kurš izbrauc uz lauka, bet arī lopkopis un dārznieks... Ik gadu mehanizatoru pulku papildināja jaunieši. Šo prasmi kolhoza galvenā inženiera Zinta Medņa vadībā pašu mājās ieguva fermu apkalpojošais personāls, laukkopji, kantora darbinieki, kā arī puiši no Lejasciema vidusskolas. Piemēram,

iecirkņa priekšnieks Guntars Bieziņš, kurš ilgus gadus vadīja riten-traktorū, laukkopējs Arturs Ziemeļis pārtapa par prasmīgu traktoristu. 1978.gadā traktorista tiesības ieguva 25, bet 1979.gadā - 17 kolhoznieki.

Kolhoza "Komunārs" mehanizatori

Draudzība un sadarbība vienoja kolhozu un Lejasciema vidusskolu. Bieži viesi pie skolēniem bija saimniecības speciālisti. Viņi stāstīja par savām profesijām, ievadīja jauniešus darba dzīvē. Kā tradīcija kļuva, ka desmito klašu puīši, ieguvuši traktorista tiesības Lejasciema vidusskolā, pirmās praktiskā darba iemaņas guva dzimtajā kolhozā. Lejasciema vidusskolas zēni kolhoza mehāniskajās darbnīcās bija savi cilvēki. Ne tikai vasaras brīvdienās, bet arī rudenī un ziemā, kad brīvāks brīdis. Interese. Arī teorija, ko apguva traktormācības stundās, prasīt prasījās pēc praktiskā pamatojuma.

"Ar mehanizatoriem esam nodrošināti," saka saimniecības galvenais inženieris Zintis Mednis, "vasarā palīdz skolēni. Apzinīgi strādā. Daudzi zēni pēc vidusskolas beigšanas paliek kolhozā, vai ar kolhoza stipendijām turpina izglītību arodskolās." Tā pēc vidus-

skolas beigšanas Dainis Švalbe palika strādāt dzimtajā kolhozā un pierādīja sevi kā prasmīgs darba darītājs. 1975.gadā tolaik Lejasciema vidusskolas 11. klases skolnieks Dainis Riestiņš saņēma valdības apbalvojumu. Medaļa "Par izcilu darbu" bija atzinība par vasaras darbu.

Z. Mednis vada nodarbības Lejasciema vidusskolas skolēniem

Laukos zemnieks ir mehanizators, laukkopis, lopkopis, agronoms, inženieris, meliorators, elektriķis. Latvijas Lauksaimniecības akadēmija bija šo kadru kaltuve. Šīs augstskolas koridoros un auditorijās kā savās mājās iedzīvojās visi saimniecības galvenie speciālisti. Ar saimniecības ceļazīmi studijas izgājuši zootehniķe Daina Riekstiņa, galvenā grāmatvede Maruta Līve, grāmatvede Mirdza Ankupa, meliorators hidrotehniķis Jānis Upītis, fermu mehāniķis Māris Milns, mehāniķis Valdis Mednis, agronome Inga Nagle.

Kolhozā dzīvoja un domāja par katru dienu uz priekšu ne tikai darba, bet arī par sadzīves, kultūras, sporta un atpūtas jomā. Tika organizēti profesiju vakari, kad veikumu vērtēja mehanizatori,

lopkopēji vai celtnieki. Katru gadu ar saimniecības arodbiedrības atbalstu labākie darbinieki un arī citi interesenti devās ekskursijās ar autobusiem un lidmašīnām uz tuvākiem un tālākiem Latvijas un Krievijas novadiem.

Nevar nepieminēt saimniecības celtniekus Roberta Kalniņa vadībā. Kolhozā kopš sešdesmitajiem gadiem uzceltas 13 fermas 2700 liellopiem, starp tiem Dūres komplekss 1600 nobarojamiem jaunlopiem. Fermu celtniecība galvenokārt tika veikta saimnieciskā kārtā. Tikai divas kūtis - katra 100 govīm - uzbūvētas ar bijušās starpkolhozu celtniecības organizācijas /SCO/ palīdzību. Vienlaikus saimniecībā rūpējās arī par dzīvokļu celtniecību. Līdz 1960.gadam pie fermām bija tikai 8 dzīvokļi, turpretim 1989.gadā jau 27. Ciematā uzceltas vairākstāvu mājas, kurās ir 72 dzīvokļi. Saimniecības četrdesmitgades priekšvakarā celtniecības stadijā atradās 8 viendzīvokļu mājas, bet uzbūvētas 26 individuālās mājas. Kolhoza celtnieku brigāde ciemata centrā nu jau jaunā celtnieka - inženiera, Lejasciema vidusskolas absolventa Daiņa Švikas vadībā uzcēla lielu un skaistu bērnu dārzu, kurš pārgāja pašvaldības pārvaldījumā. Domājot par cilvēku ērtībām, tika uzcelta ciemata katlumāja, izveidots ūdensvads un kanalizācija, tika uzstādītas attīrīšanas iekārtas. Viss liecināja par saimniecības augšupeju. Kolhoznieki juta saimniecības speciālistu un vadības palīdzību un atbalstu.

1990.gadā kolhoza priekšsēdētājs V.Gargažins jau bija pensijas gados un jutās saguris, lai patstāvīgi vadītu lielo saimniecību. Kolhoza vadība tika uzticēta bijušajai Lejasciema vidusskolas audzēknei Aijai Vanagai, kura saimniecības dzīvē ieveda jaunas vēsmas. Tika iegādātas iekārtas desu pārstrādes ceha un maizes ceptuves izveidošanai. Ar rūpnieciskās ražošanas uzsākšanu, izveidojās saimniecības veikali Lejasciemā un Gulbenē.

1991.gadā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, sākās radikāli pārkartojumi kolhozu dzīvē. 1992.gadā tika pasludināta zemes reforma, un zeme tika atdota tās bijušajiem likumīgajiem mantiniekiem. Šajā laikā komunārieši sprieda par pārveidošanos. Grāmatvedības kolektīvs ekonomistes A.Gulbes un bijušās partijas organizācijas sekretāres S.Mednes vadībā veica visu kolhoznieku darba dzīves

Kolhoza "Komunārs" būvbrigāde 1967.g.

rezumējumu no pašiem pirmsākumiem, sarēķinot katra ieguldījumu akcijās. Tika izstrādāti statūti jaunai saimnieciskai darbībai. 1991.gada decembrī, pamatojoties uz likumu par "Lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju", uz kolhoza "Komunārs" bāzes apstiprināja akciju sabiedrību (AS) "Lejasciems". Par AS priekšsēdētāju ievēlēja Aiju Vanagu. Tika izstrādāts pirmais inventarizācijas saraksts par visu sabiedrības īpašumu un tā vērtību. Jau pašos AS pirmsākumos bija doma par tālāku ražošanas koncentrāciju un objektu privatizāciju - pie katra lielāka objekta izveidotu kolektīvu, orientētu uz privatizāciju, lai objektos saglabātu ražošanu, bet šī doma neguva atbalstu un cilvēku uzticību. Tajā pašā laikā kopējā ražošana strauji samazinājās. Arī galvenā ražošanas nozare - rentablā lopkopība - drīz vien radīja AS zaudējumus. Te varētu minēt vairākus iemeslus:

- 1) strauja cenu palielināšanas visās lauksaimniecību apkalpojošās nozarēs (elektrība, degviela u.c.),

- 2) pretēji iepriekšējam - lauksaimniecības produkcijas realizācijas nesamērīgi zemās cenas,

- 3) bezatbildīgs darbs ražošanas nozarēs, īpaši lopkopībā.

1996.gada 2.janvārī akciju sabiedrība "Lejasciems" tika likvidēta.

Kolhozs "Darba cilts"

Lejasciema ciema (tolaik Sudalu ciema) kolhozs "Darba cilts" izveidojās apvienojoties trim kolhoziem - "Arājs", "Jaunais ceļš" un "Darba cilts".

Kolhoza "Arājs" dibināšanas sapulce notika 1948.gada 14.jūlijā, apvienojoties 14 zemnieku saimniecībām. Kolhoza "Arājs" organizēšanā visaktīvākie bija "Salmaņu" darba zemnieki Vilis Skrodelis un Jānis Grasis. Ar labām domām kolhozā no pirmās dienas iesaistījās arī Jānis Dzegūze no "Pincikājām", Vilis Obrams no "Krampaniem" un Roberts Dziedātājs no "Jānužiem". Par kolhoza valdes priekšsēdētāju tika ievēlēts Jānis Dzegūze, bet par vietnieku - Vilis Skrodelis, revīzijas komisijā ievēlēja Veltu Suntažu - Riekstiņu. Kolhozam "Arājs" vadības izvēle bija ļoti labvēlīga, jo priekšsēdētājs, bet it īpaši viņa vietnieks ļoti daudz enerģijas veltīja kolhoza nostiprināšanai. Gandrīz visu turpmāko savas dzīves laiku V.Skrodelis ir kolhozu "Arājs" un vēlāk arī "Darba cilts" priekšsēdētāja vietnieks, paralēli pildot pirmās brigādes brigadieru vai kolhoza kalēja pienākumus.

Kolhoza "Arājs" sākuma posmā noorganizējas divas brigādes, no kurām vienu vada J.Žigurs, bet otru - R.Otvars. No visiem trim

minētajiem kolhoziem "Arājs" izveidojās par ekonomiski spēcīgāko un organizatoriski stiprāko. "Jaunais ceļš" reģistrēts Alūksnes apriņķī 1949.gada 28.aprīlī ar Nr. 345, bet nodibinājās tas jau 31.martā. Šajā kolhozā apvienotas 28 zemnieku saimniecības. Valde tika izraudzīta šādā sastāvā: priekšsēdētājs - Vilis Mezītis, viņa vietnieks - Jānis Kļaviņš, locekļi - Arvīds Likansis, Velta Riekstiņa un Ārija Bujane. Revīzijas komisijas locekļi: Jūlijs Šmits, Vera Lehnova, Andrejs Šterns. Kolhoza "Jaunais ceļš" biedriem ar vadības izvēli nebija veicies. Viņu vidū nebija neviena cilvēka, kurš vēlētos strādāt ar īstu degsmi, bet priekšsēdētājs pieļāva vairākas nelikumības. 1950.gada 28.februāra valdes protokolā rakstīts, ka priekšsēdētājs Mezītis nokāvis arteļa aitu, tur pat teikts, ka priekšsēdētājs no amata tiek atbrīvots un viņa vietā iecelts Jānis Kļaviņš. Kolhozā "Jaunais ceļš" fermu vadītāja bija Jesija Šterna un grāmatvedis - valdes loceklis Arvīds Likansis. 1949.gada 30.martā Sudalu ciemā nodibinājās trešais kolhozs "Darba cilts". Par šī kolhoza organizēšanas sākumiem rakstītu ziņu trūkst. Šajā kolhozā par priekšsēdētāju strādājis Eduards Švika un par rēķinvedi - Velta Balbārde - Švika. Pastāvīga valdes locekle un ļoti aktīva gan ražošanas darbā, gan kolhoza vadības jautājumā izlemšanā bija Hilda Lapa. 1950.gadā pēc partijas un valdības lēmuma notiek masveida mazo saimniecību apvienošana. Arī Sudalu ciemā šāda apvienošanās pilnsapulce vispirms notika kolhozā "Arājs" - 1950.gada 2.jūlijā. Sapulcē piedalījās 81 kolhoza biedrs. Par apvienošanu nobalsoja 48 kolhoznieki, pārējie atturējās. "Jaunais ceļš" par apvienošanu ar "Arāju" un "Darba cilti" lēma 1950.gada 13.jūlijā, bet "Darba cilts" - 1950.gada 14.jūlijā. Kopīgā apvienošanās sapulce notika 1950.gada 16.jūlijā. Nav vienprātības par kolhoza nosaukuma izraudzīšanu, tomēr vienojas par "Darba cilti". Par apvienotā kolhoza valdes priekšsēdētāju ievēl komunistu Arvīdu Puķi, par vietnieku Eduardu Šviku. Jaunais kolhoza priekšsēdētājs A.Puķis gan bija atsaucīgs partijas un valdības lēmumiem un rīkojumiem, bet maz pazina lauksaimniecības darbu. Viņa vadības laikā tika uzcelta jauna kūts 100 liellopiem, tomēr to nebija iespējams pilnībā izmantot, jo tuvumā nebija lopiņiem ganību. Uz kolhoza centru Jānužos tika pārvesta kāda bezsaimnieka pusuzcelta ēka, kuru pabeidza un izveidoja kolhoza valdes ēku. Turpat

netālu uzcēla kolhoza garāžu un mehāniskās darbnīcas. Mijās labāki gadi ar vājākiem un otrādi. Piecdesmito gadu vidū tika izskausta tolaik galvenā lopbarības kultūra āboliņš. Tas ļoti ietekmēja visu kolhoza ekonomiku. Diemžēl nav saglabājušās tālaika kolhoza "Darba cilts" atskaites un atskaišu sapulču protokoli, tāpēc nevar raksturot saimniecības attīstības rādītājus. Piecdesmito gadu beigās kolhoza gada atskaišu sapulcē konstatēts, ka kolhoznieki par darbu nevar saņemt nekādu atalgojumu, bet paliek vēl kolhozam parādā. Sakarā ar to kolhoznieki pret rajona vadības gribu nebalsoja par A.Puķi kā kolhoza priekšsēdētāju un neievēlēja viņu arī par valdes locekli. Par kolhoza priekšsēdētāja vietas izpildītāju tika ievēlēts mehāniķis Jānis Vanags, bet drīz vien pēc tam par kolhoza "Darba cilts" priekšsēdētāju ievēlēja zootehniķi Arni Rinmani. Viņš saimniecību vadīja līdz 1963.gadam.

Ar 1963.gada 15.februāra kolhoznieku pilnsapulces lēmumu par kolhoza "Darba cilts" valdes priekšsēdētāju tika ievēlēts Jānis Būmanis, kurš četrdesmito gadu beigās bija strādājis par Lejasciema septiņgadīgās skolas direktoru. Jānis Būmanis dzimis 1928.gada

Jānis Būmanis un Erna Jakoba

9.decembrī Alūksnes rajona Ilzenes pagastā, beidzis Ilzenes pamatskolu, Apes Lauksaimniecības skolu un Rīgas Skolotāju institūtu. Strādājis skolā Lejasciemā un kolhozā "Darba cilts" par priekšsēdētāju un vēlāk pēc apvienošanās ar kolhozu "Komunārs" ir bijis atbildīgais par civilo aizsardzību, ilgus gadus ir bijis saimniecības ugunsdrošības iženieris, atbildīgais par dabas aizsardzību, vadījis kolhoza speciālistu politpulciņu. Visus uzticētos pienākumus viņš pildīja ar atbildības sajūtu un lielu enerģiju. J.Būmanis miris 1995.gada 5.decembrī un apglabāts Lejasciema kapsētā.

Reizē ar valdes priekšsēdētāju saimniecībā par brigadieru sāka strādāt Lejasciema vidusskolas absolvents Aivars Boks. Sešdesmitajos gados kolhoza "Darba cilts" kolhoznieki jūta prasmīgu kolhoza vadības roku. Pie mehāniskajām darbnīcām tika uzcelta mašīnu novietne, neliela degvielas stacija, kolhoza otrā iecirkņa teritorijā "Jaunaudzēs" uzcelta jauna, moderna ferma 100 slaucamajām govīm un turpat arī dzīvojamā māja ar četriem dzīvokļiem. Elektriskā apgaismošana ar 1960.gadu tika ierīkota visā kolhozā, izņemot 6-7 kolhoznieku sētas pašos tālākajos kolhoza nostūros. Ir reta kolhoznieku sēta, kur neskanēja radiouztvērējs, cilvēki sāka iegādāties arī televizorus. Sešdesmito gadu beigās un septiņdesmito gadu sākumā kolhoza ražošana bija nostabilizējusies, kolhoznieku darba un sadzīves apstākļi uzlabojušies, un saimniecība bija izveidojusies par vienu no spēcīgākajām Gulbenes rajonā. Šajā izaugsmes periodā kolhozā uzauguši jauni un enerģiski darba darītāji un speciālisti, pamatā Lejasciema vidusskolas absolventi - agronome Ēdīte Lapa, tagad Bondiņa, tēlkopēja Alda Krēslīņa, elektriķis Egils Jozeps, šoferi Viesturs Berkolds, Modris Jozeps, Jānis Ankups, traktoristi - Vilis Burka, Juris Ankups, Edgars Vorobjevs, Dzintars Baltiņš u.c. 1967.gadā atlīdzība par vienu cilvēkdienu bija 3 rubļi un 60 kapeikas, tas bija vidējais rādītājs rajonā. Kolhozam bija savs kultūras nams un bibliotēka, darbojās sieviešu un vīru ansambļi, deju kolektīvs. 1974.gadā kolhozu "Darba cilts" pievienoja sacensību partnerim un kaimiņam - kolhozam "Komunārs".

Tālāk darbs un vēsture turpinājās lielā, draudzīgā un spēcīgā kolektīvā (kā rakstīts iepriekš).

Raiņa kolhozs

Sinole - apdzīvota vieta Gulbenes rajona Lejasciema pagastā, tagadējā SIA "Rainis" centrs; 28 km no Gulbenes (caur Lejasciemu). SIA "Rainis" pirmsākumi likti ar vairāku sīku saimniecību izveidi.

Pirmie šai pusē kopdarbam vienojās lauksaimniecības arteļa "Vārpa" ļaudis. Tas notika 1948.gada 27.jūlijā. Pirmais saimniecības vadītājs bija Voldemārs Grigulis. Tolaik republikā kolektivizācija ieguva vērienīgumu. Jau nākamajā pavasarī ap sējas laiku Sinoles pusē izveidojās vēl trīs saimniecības. 1949.gada 28.martā - lauksaimniecības artelis "Dzimtene", priekšsēdētāja Marija Laiviniece, 29.martā - "Dzirkstele", priekšsēdētājs Roberts Bernhards, 31.martā - "Zaļā zeme", priekšsēdētājs Jānis Vanags. Šie lauksaimniecības arteļi veidoja Raiņa kolhozu un tā teritorijas pirmo ražošanas iecirkni. Otrais iecirknis Mālmuižā tika izveidots uz kolhoza "Druva" bāzes. Lauksaimniecības artelis "Druva" savu darbību sāka 1948.gada 5.septembrī. Toreizējās saimniecības priekšsēdētāja bija Katrīna Ziemeņa. 1949.gada 1.aprīlī nodibināja "Sociālisma ceļu", priekšsēdētājs Arvīds Siliņš. Abas saimniecības apvienojot, izveidoja kolhozu "Druva". Tās vadību piecdesmitajos gados uzticēja Haraldam Gruntem, Iosijam Strogonovam, Arnim Vītoļņam. No 1965.gada līdz apvienošanas dienai ar Raiņa kolhozu - 1974.gada 6.februārim - kolhozu "Druva" vadīja bijušais Lejasciema vidusskolas absolvents, lejasciemietis Sarmis Mednis. Tā sākās Raiņa vārdā nosauktā kolhoza gaduraksts, veidojās pamats vienotai un stiprai saimniecībai, kaut arī tas prasīja daudzu gadu neatlaidīgu darbu.

1950.gada vasarā ap siena laiku apvienoja lauksaimniecības arteļus "Vārpa", "Zaļā zeme" un "Dzirkstele". Vēlāk jaundibinātajam Raiņa kolhozam pievienojās "Dzimtene". Vēlākajos gados šo saimniecības teritoriju pievienoja kaimiņu Lizuma pagasta saimniecībai "Spars".

Pirmie kolhoznieki atceras, ka "Zaļajā zemē" bija prasmīgākie labības audzētāji, "Dzirksteles" ļaudīm stiprā puse bijusi lopkopība un lopbarības audzēšana. No trim saimniecībām "Vārpa" bija pati

vājākā. Kara laikā izpostītā un nekoptā zeme prasīja daudz darba. 1950.gadā, sanākot vienkopus, kolhoznieki apvienoto kopsaimniecību nosauca Raiņa vārdā. Par Raiņa kolhoza pirmo priekšsēdētāju ievēlēja Aleksandru Jakobu. Viņa vadībā aizritēja kopsaimniecības pirmie divi gadi. Nākamajos divos gados kolhoza priekšsēdētājs bija Jānis Lismanis un Kārlis Laivenieks. 1955.gadā par Raiņa vārdā nosauktā kolhoza priekšsēdētāju ievēlēja Zigfrīdu Švinderu. Viņa vadībā saimniecība strādāja līdz 1959.gadam, kad rudenī tās vadību uzticēja Gunāram Freibergam. Ar 1963.gadu Raiņa kolhozu vadīja Roberts Ziemelis.

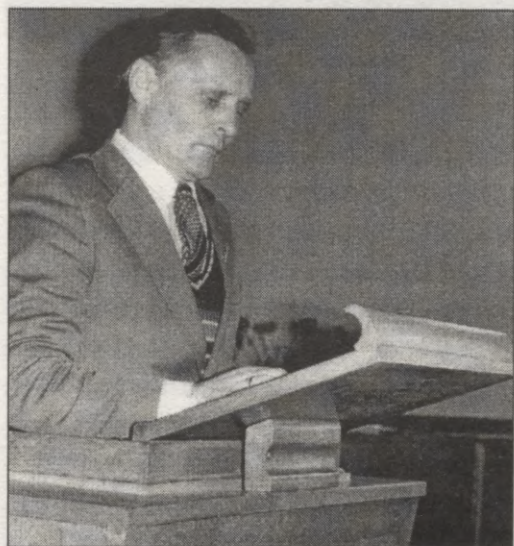

Raiņa kolhoza speciālisti un priekšsēdētājs A.Jakobs

1970.gadā saimniecības dzīvē sākās viens no atbildīgākajiem darba cēlieniem, jo par kolhoza priekšsēdētāju tika ievēlēts jauns un enerģisks puisis Pēteris Gabranovs.

Pēteris Gabranovs dzimis 1941.gada 29.aprīlī Balvu rajona Krišjāņu pagastā. Mācījies Purviņu setiņgadīgajā skolā no 1948. - 1955.g., vēlāk Malnavas lauksaimniecības tehnikumā (1955. - 1959.g.), iegūstot agronoma specialitāti. 1959.gada rudenī viņš

iestājas LLA Zootehnikas fakultātē, kuru absolvēja 1964.gadā. Pēc augstskolas beigšanas strādājis Jēkabpils rajona lauksaimniecības teritoriālajā pārvaldē par inspektoru organizatoru. 1965.gadā sāka strādāt Gulbenes rajona padomju saimniecībā "Stāmeriena" par zootehniķi. 1967.gadā Pēteri Gabranovu ievēlēja par kolhoza "Agrumi" priekšsēdētāju Jaungulbenes pusē un 1970.gadā par Raiņa kolhoza priekšsēdētāju. Šajā saimniecībā joprojām rit viņa kā saimnieka nerimtīgais darba solis, tikai tas tagad nav kolhozs, bet SIA "Rainis". Pēteris Gabranovs 1990.gada martā tika ievēlēts par Augstākās padomes deputātu. 1990.gada 4.maijā P.Gabranovs balsoja par Latvijas valstisko neatkarību. Viņa attieksme pret katru veicamo pienākumu ir bijusi tieša un neliekuļota.

Pēteris Gabranovs

Kamēr Pēteris Gabranovs strādāja Augstākajā padomē, viņu saimniecības vadīšanas darbā aizvietoja Anastasija Gabranova, Pētera Gabranova dzīvesbiedre.

1974.gadā, apvienojoties divām saimniecībām: "Druvai" un Raiņa kolhozam, saimniecība iegūst tagadējo teritoriju. Tas ir laiks, kad lauksaimniecībā notiek pāreja uz specializāciju un koncentrāciju, lauku ļaužu ikdienā ienāca spēcīga lieljaudas tehnika. Kolhoza attīstībā un

izaugsmē katram tā vadītājam bijusi nozīmīga un paliekoša vieta. Mainoties lauksaimnieciskās ražošanas raksturam, mainījušās arī prasības. Sākotnēji, kad dibinājās kopsaimniecības, no vadītāja prasīja galvenokārt autoritāti. Drīz ar to vien bija par maz. Tagad saimniecības vadītājam un speciālistiem bija jābūt kvalificētiem un prasmīgiem organizatoriem.

Cukurbiešu novākšana kolhozā "Druva"

Daudzi no tiem, kuri stāvējuši pie kopsaimniecību šūpuļiem, atceras to, kā smagu un grūtu pārmaiņu laiku.

Jānis Bērziņš ir viens no pirmajiem kolhozniekiem. Viņš piedalījās kopsaimniecības "Dzirkstele" dibināšanā, bija pirmās valdes loceklis un šo pienākumu pildīja vēl daudzus gadus. Desmit pārskata periodus Jānis Bērziņš bija kolhoza revīzijas komisijas priekšsēdētājs, bet darba dzīvē visu mūžu kopis zirgus. Kolhoza "Zaļā zeme" pirmsākumu atcerējies Jānis Otlans. Sākotnēji viņš bija Amšu ciema padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs, pēc tam brigadieris kolhozā. Un nebija tolaik labāka brigadiera par Jāni Otlanu.

1951.gadā Raiņa kolhozs saņēma pirmo automašīnu. Pirmais šoferis pie GAZ MM stūres bija Artūrs Berkolds. Par viņa amata brāli kļuva Ādolfs Veperis. 1953.gadā, vēl pirms dienesta Padomju Armijā, mašīnas kabīnē sēdās Ēriks Karulis. Kopš tā laika pagājuši gadi, nesalīdzināmi palielinājies un nostiprinājies saimniecības autoparks. Un, kad Ērikam Karulim vaicā, cik mašīnu šai laikā mainījis ilggadējais un saimniecībā pieredzējušais šoferis ilgi domā - "daudz, vairāk nekā desmit". Vispirms tās bija mazjaudīgas, vēlāk -

arvien spēcīgākas un spēcīgākas. Pēdējos darba gados saimniecībā viņš bija automašīnu GAZ 53B un autoceltņa saimnieks.

Jau 1946.gadā Trapenes kooperatīvā uz pašgājēja, pēc tam mašīnu un traktoru stacijā strādāja Elmārs Bisenieks. 1954.gadā viņš bija brigadiera palīgs un traktorists. Vēlāk, kad tehnika pārgāja saimniecību pārziņā, Elmārs Bisenieks joprojām palika savā amatā. Kopš 1965.gada strādāja par Raiņa kolhoza mehāniķi, vēlāk par tehnisko apkopju meistarū.

Septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmitajos gados kolhoza tīrumos strādāja gan lielaudas traktori T-150K, gan MTZ traktori, pavisam to saimniecības pārziņā bija 43, četri kartupeļu kombaini, 22 pļaujmašīnas un pāris desmitu automašīnu, kā arī visdažādākais uzskabes inventārs.

Piecdesmito gadu sākums lauku ļaudīm bija grūts. Saimniecībā trūka kvalificētu speciālistu. Tolaik viss smagums lopkopībā uzgūla uz prasmīgāko un pašreizējāko lopkopēju pleciem. Šajā sarežģītajā laikā Marija Otlāne, Elza Karule, Lilija Toša un vēl dažas lopkopējas prata saglabāt ganāmpulku un līdz ar to lika pamatu saimniecības šodienas lopkopībai. Sākotnēji kolhozā audzēja visu: gan govīs, gan aitas, gan cūkas, gan arī mājputnus. Šāda sadrumstatība bija raksturīga arī augkopībai. Vairākkārtēja sociālistiskās sacensības uzvarētāja, prasmīga un pašreizējā aitikopēja bija Zenta Strazdiņa. Šo pienākumu viņa veica kopš kolhoza dibināšanas. 1948.gadā, kad izveidoja lauksaimniecības arteli "Druva", viņas pārziņā bija tikai astoņas aitas. Vēlāk daudzus gadus Zenta Strazdiņa kopa gandrīz pusotra simta sprogaiņu. 1972.gadā viņa vidēji no katras aitas nocirpa 3,6 kg vilnas. Visu darba mūžu lopkopībai atdevusi Ausma Jenica. Viņas acu priekšā attīstījusies šī saimniecības nozare, veidojies ganāmpulks, pārtapušas fermas, mainījušies lopkopēju darba apstākļi. Vairākus gadus viņa bija kolhoza revīzijas komisijas priekšsēdētāja. Vera Kude atceras, cik grūti bija sākuma gadi, it īpaši, kad lauksaimniecības artelis "Zaļā zeme" spēra tikai pirmos soļus. Nebija speciālistu, kam prasīt padomu. Bija jāiztiek katram ar savām praksē krātajām zināšanām. Par ganāmpulka

izveidi, lopu atlasi tolaik nebija ko domāt. Vēl ilgi viss darba smagums bija lopkopju rokās. Nebija ne fermu mehanizācijas, ne slaukšanas aparātu un iekārtu. Tikai 1951.gadā saimniecībā ieradās pirmā zootehniķe Mirdza Muceniece. Tolaik saimniecībā bija jau 300 slaucamu govju. Pamazām tika ieviestas ciltskartes, lopu uzskaites dokumentācija. Pēc Raiņa kolhoza trīsdesmit pastāvēšanas gadiem lopkopības nozare nodrošināta ar augstākā un vidējā posma lopkopības speciālistiem. Fermās strādāja 15 slaucējas, no kurām astoņas bija pirmās klases, sešas - otrās klases, septiņas ieguvušas mehanizētās slaukšanas meistara kvalifikāciju. Par jaunlopiem gādāja 12 telkopējas, astoņas kolhoznieces bija nobarojamo telkopējas. Visi saimniecības pastāvēšanas gadi, visi rudenī - katrs no tiem bijis citādāks. Bet visam šim laikam bija viena kopīga - augšanas - iezīme. Veco kolhoznieku atmiņa glabā daudzu notikumu atspulgu. "Labību kūlām no pirmā sala rudenī līdz pat vēlam pavasarim," atceras veterāni. 1954.gada rudenī kolhoza "Druva" ļaudis saņēma paši savas spēkstacijas gaismu. Tolaik tas bija ievērojams notikums; bija spēks gan gaterim, gan kaltēm, gan gaisma skolai.

Svētku goda prezidijs kolhozā "Rainis". No kreisās: Z.Švinders, L.Babre, P.Gabranovs, I.Indričs, E.Ozoliņš, G.Vanags, E.Karulis

Ik pavasari Gaujā lūst ledus, mostas zeme. Dažugad tā bija smaga nopūta, citpavasār - skanīga, cīruļtreļļiem līdzīga dziesma. Bet darbs allaž bijis darbs. Un tikai rudens teica patiesību. Par darbu, par neatlaidību, par zemes mīlestību daudzi kolhoznieki saņēmuši augstus valdības apbalvojumus. "Galvenais nav, ar kādiem paņēmieniem strādājam, kādas zinātnes atziņas izmantojam, galvenais, kāda ir atdeve, rezultāts: kādu ražu iegūstam, cik zeme dāsni atmaksājusi cilvēkam. No tā varam spriest par savu darbu, vērtēt tos paņēmienus, ar kādiem strādājām, kādi un cik piemēroti tie bija mūsu Gaujmalas zemei," uzskata Pēteris Gabranovs. "Ar mīlestību vien ir par maz, lai izaudzētu maizi," saka lauku ļaudis. Pavasarī, kad zeme mostas viņi lēš graudu laiku, kartupeļu laiku, biešu laiku. Tā līdz pat siena laikam. Tad sākas jauna rēķināšana. Un tā gadu no gada visu saimniecības pastāvēšanas laiku. Grūti būtu uzskaitīt visu, ko savā dzīvē veikuši vecie lauku darbu veicēji: Jānis Ručs, Kārlis un Berta Ruči, Marija Otlāne, Edgars Ozoliņš, Anele un Jānis Jeguri, Skaidrīte Bumbure, Aina Muceniece, Gaida Pence, traktoristi Vilis Pajats, Ivars Grigulis, Raimonds Zaķis, Jānis Ivanovs, Voldemārs Mazurenko, Jānis Pods, Osvalds Aizupietis, Juris Aizupietis, Raimonds Birkavs, Jānis Indričs, šoferi Ēriks Karulis, Jānis Babris, Herberts Bisenieks, Uldis Palderis, Ilgonis Dambis, lopkopēji - Anita Ozola, Veneranda Antiņa, Vija Gureviča, Marga Strupause, Vera Pleša, Ļevs Gurevičs, Veronika Svirska, Marija Ševcova, Antonija Mieriņa, Vera Poda, Ausma Keiša, Velta Ruble, Maruta Kauliņa, Zenta Lapsa, Malda Sirmā, Erna Ozola, Gaida Bumbure, Inta Jundze, cūkkopēji Oļģerts un Ausma Laiviņi, Elza Zīle, Anna Taurene. Un tā šo uzskaitījumu varētu turpināt vairāku lappušu garumā.

Varen ražens kopsaimniecības dzīvē bija 1979.gads, kad lopbarības ražošanā izcīnīta 3.vieta republikā. Par uzvaru sociālistiskajā sacensībā tika saņemtas divas vieglās automašīnas. Par šī gada rezultātiem tika izcīnīti divi rajona ceļojošie Sarkanie karogi - par lopbarības ražošanu un kā labākajai rajona saimniecībai. Trīs gadus - 1974., 1975., 1976. - saimniecība atzīta par uzvarētāju Vissavienības

skatē par labiekārtotām ganībām. 1978.gadā Raiņa kolhozs kļuva par šķirnes lopkopības Vissavienības skates uzvarētāju un saņēma otrās pakāpes diplomu. 1979.gadā Vissavienības tautas saniegunu izstādē tam piešķīra sudraba medaļu.

Kolhoza "Rainis" speciālisti

Viens no pamatuzdevumiem visā saimniecības vēsturē bija radīt kvalitatīvas ganības, pirmo mēslojumu dodot tieši šīm platībām. Minerālmēslu un organisko mēslu iestrādi saimniecībā daļēji veica un arī tagad veic ziemā, neaizkavējot tehniku aktīvajos darba periodos. Te tika radīta arī labvēlīga augsne graudaugiem. Labus rezultātus augkopībā devušas agrās sējas. Pareiza darba organizācija ļāva ritmiski veikt visus lauku darbus

Par galveno saimniecībā izvirzīta piena un gaļas ražošana. Tāpēc pamatuzdevums bija lopu koncentrācija. 1977.gadā jaunu mājvietu Upeskalna kompleksā saņēma 424 slaucamās govīs. Līdz ar to tika atrisināts lopu koncentrācijas un izvietojšanas ciklveida uzdevums. Dažāda vecuma telītes sagrupētas Zelleņu fermā. Rožukalna ferma atvēlēta pirmpienēm. Tā bija pamatbāze Upeskalna kompleksam. Tajā laikā tika atrisināta nobarojamo lopu koncentrācija un izvietojšana Amšu fermā.

Otrs saimniecības galvenais uzdevums bija stabilas lopbarības bāzes izveidošana. Septiņdesmito gadu beigās pārgāja uz skābsiena sagatavošanu, izvirzot to par rupjās lopbarības pamatkomponentu. Izmantojot zinātnieku atziņas, pirmrindas pieredzi un speciālistu iemaņas, tika saražots agstvērtīgs skābsiens. Šajā laikā tika iegādāta Vācijā izgatavotā tehnika. Izmantojot par rupjās lopbarības pamatu skābsienu, papildinot to ar saknēm un spēkbarību, kā arī ar citiem barības komponentiem, saimniecībā ievērojami tika kāpināts piena izslaukums no govīm. Ja 1969.gadā tas bija 2570 kg, 1979.gadā - 3772 kg, tad 1985.gadā tas bija jau 4153 kg un 1988.gadā 4440 kg no govīm gadā. Gandrīz 60% no gada rezultātiem saimniecības lopkopji gūst ganību periodā.

Gadu gaitā saimniecības ļaudis ir guvuši pārliecību, ka mūsu apstākļos saimniekošanas prasmi parāda galarezultāts - piena izslaukums. No tā ir secināms, kā saimniecībā attīstīta augkopība un cik strādīgi ir visu nozaru darbaļaudis.

Tagad joprojām Sinoles un Mālmuižas pusēs saimnieko nu jau SIA "Rainis" strādājošie 70 - 100 cilvēki. SIA "Rainis" reģistrēta 1992.gada 12.martā, reģistrācijas numurs 460300037, tās darbības veids: lauksaimnieciskā ražošana. Galvenais specializācijas virziens - piena lopkopība. Līdz ar to galvenā preču produkcija ir piens. Saimniecībā labi attīstīts ciltsdarbs ganāmpulka izkopšanā. SIA "Rainis" ir Latvijas šķirnes dzīvnieku audzētāju savienības biedre. Saimniecībā ir divas slaucamo govju novietnes - "Rožukalns" ar 105 govīm un "Upeskalna" komplekss ar 411 slaucamajām govīm. Trijās jaunlopu novietnēs audzē teles ganāmpulka atražošanai. Izslaukums no govīm pēc pārraudzības datiem pārsniedz nedaudz 3900 kg. Pavisam izslauc ap 1900 t piena, no tām nepārstrādātu pienu pārdod AS "Rankas piens" - ap 1700 t. Pārstrādes uzņēmumam dienā realizē 4,5 - 5 t piena, par to mēnesī saņem 20 000 latu, kurus ikdienā iztērē par benzīnu, pakalpojumiem (piem., mākslīgā govju apsēklošana izmaksā 800 latus), dīzeļdegvielu, par elektrību u.c.

No SIA "Rainis" apsaimniekotajiem 1100 ha piešķirti lietošanā 433,5 ha, pārējie ir ņo zemes īpašniekiem nomātie hektāri. Augkopības produkciju - graudus - audzē kā pamatu lopbarības bāzei. Graudaugi aizņem 270 ha, ganības - 412 ha, ilggadīgie zālāji - 356,4 ha. No ilggadīgo zālāju platībām iegūst zaļo masu skābbarības sagatavošanai. Papildus lopbarības bāzes pilnveidošanai saimniecība pērk klijas, mikroelementus, kombinēto lopbarību, spraukumus, sāli, drabiņas, melasi, bet nepieciešamības gadījumā - arī sienu, salmus, skābbarību. Pārsteidzīgi straujā un nepārdomātā lauksaimniecības pārkārtošana privatizācijas virzienā radījusi smagus sarežģījumus lauksaimnieciskās produkcijas ražošanā, pārstrādē un tirdzniecībā. Tomēr saimniecība spējusi sev ierasto darba ritmu noturēt, pratusi virzīties uz priekšu. Šajos sarežģītajos apstākļos SIA "Rainis" strādā bez parādiem. Pedantiski tiek izpildīti SIA "Rainis" statūti un Latvijas Republikas likumi. Visa bijušās lielsaimniecības teritorija tiek apsaimniekota godprātīgi. Bez čīkstēšanas un gaušanās saimniecībā ir gatavi sākt pavasara sēju, jo pieder pie darītājiem, nevis raudātājiem.

Uzņēmējdarbība Lejasciemā

Likvidējoties AS "Lejasciems", liela daļa lejasciemiešu kļuva par bezdarbniekiem. Tādēļ pašiem vajadzēja domāt par pastāvēšanu un izdzīvošanu. Deviņdesmito gadu beigās diezgan aktīvi sāka dibināties zemnieku saimniecības. Par to vadītājiem kļuva bijušie saimniecības speciālisti; A.Riekstiņš - z/s "Lazdas", Ā.Suntažs - z/s

Skābsiena gatavošanas tehnika
z/s "Salmaņi"

"Umari", A.Gailis - z/s "Olekši", V.Mednis - z/s "Salmaņi-1" un citas, kuru galvenā nodarbošanās ir piena un gaļas lopkopība, kā arī lauksaimniecības kultūru audzēšana. Z/s "Salmaņi-1" galvenais darbības virziens - tehnikas pakalpojumu sniegšana. Šīs saimniecības brigāde vasaras sezonā ar vācu tehnikas palīdzību gatavo skābsienu rulos. Viņu darbs vērtējams savā un četros kaimiņu rajonos.

Z/s "Silmalas" Lejasciema pagastā darbojas kopš 1996. gada. Tās vadītājs ir Juris Putniņš - ļoti enerģisks jauns cilvēks. Z/s "Silmalas" darbības

virziens ir privātmežu izstrāde un pirkšana īpašumā, kā arī cirsmu iegāde, dalība izsolēs, no kurām tiek iegūts lielākais daudzums kokmateriālu. "Silmalas" piedāvā transporta pakalpojumus (meža tehnika "Ural", "Valmet") un kokmateriālu piegādi ("Volvo"), meža augsnes kopšanu un sagatavošanu meža atjaunošanai ar kupicotāju TDT 55. Pakalpojumi tiek sniegti pagastā un ārpus tā. Z/s "Silmalas" nodrošina darbu astoņiem strādājošiem.

1994.gada beigās Lejasciema pagastā nodibinājās divi kokapstrādes uzņēmumi.

SIA "Aivico" ir lielākais kokapstrādes uzņēmums. Tas izveidots 1994.gada 7.decembrī, tā dibinātājs un īpašnieks ir Lejasciema vidusskolas absolvents Viesturs Burka. Uzņēmuma profils ir plašs - zāgētava, zāgbalķu iepirkšana, zāgmateriālu eksports, kaltēšana un apstrāde un transporta pakalpojumi. Vidēji gadā tika saražots 10 000 m³ gatavās produkcijas, pēc rekonstrukcijas 2001.gadā - 25 000 - 30 000 m³ gatavās produkcijas. Šajā uzņēmumā nodarbināti ap 50 strādājošo. Domājot par priekšdienām, SIA "Aivico" īpašnieks gatavojas uzstādīt mēbeļu un to sagatavju ražotni.

Kokmateriālu pārkraušanas laukums
firma "AIVICO" 2002.

SIA "L-Lata" reģistrēta 1994.gada 15.decembrī, darbojas no bijušās saimniecības privatizētās darbnīcās "Jānužos". Uzņēmuma darbības veids ir kokapstrāde, zāgmateriālu ražošana. Uzņēmumam pieder arī otra ražotne Beļavas pagastā. Mūsu pagasta ražotnē ir nodarbināti 26 strādājušie. Produkcija tiek ražota uz lentzāģiem (ap 500 m³ mēnesī). Produkciju realizē Eiropas valstīs, kā arī vietējā tirgū.

z/s "Amši" tīrumi 2002.gada pavasarī

SIA "L-LATA" kokapstrādes cehs. 2002.

IU "Kaltiņš" ražotā produkcija. 2002.

Z/s "Upesliči" ziedu veikala vadītājas - floristes Sandras Semenkovičas veidotais ziedu pušķis

Paideru ūdensdzirnavas, tagad hidroelektrostacija. 1999.

Friziere Elna Krēsliņa ar modeļiem Latvijas Amatniecības kameras meistara diploma eksāmena laikā 2001.gada jūnijā

Sinoles ūdenszirnava, tagad SIA "Abuls" hidroelektrostacija. 1999.

Makšķernieku piederumu veikals "Pie Kristapa".
2002.

Z/s "Amši" saražotā produkcija

Pavasara ceturtdienas tirgus 2001.gada 18.maijā. Tirgojas Anita Preimate

SIA "Lejasciema grauds" dibināts 1995.gada 6.novembrī. Akciju sabiedrības "Lejasciems" likvidācijas gaitā SIA īpašniece Benita Pilsnibure privatizēja ar akcijām saimniecības graudu kaltes un turpina izmantot agronomes zināšanas un praksi, vadot SIA "Lejasciema grauds". Viņa pati apsaimnieko vairāk kā 70 ha zemes, audzējot graudaugus. SIA "Lejasciema grauds" sniedz pakalpojumus iedzīvotājiem sēklas sagatavošanā un realizācijā, graudu pirm-apstrādē un glabāšanā, graudu audzēšanā, kā arī lopbarības miltu malšanā. Vēl šajā uzņēmumā tiek veikta rudzu un kviešu sagatavošana atbilstoši kvalitātes prasībām labības uzņēmumam "Rēzeknes dzirnavnieks" un citiem. Sezonā vidēji tiek apstrādātas 1 000 tonnas graudu. Uzņēmuma pakalpojumus izmanto Lejasciema pagasta iedzīvotāji, kā arī zemnieki no kaimiņu pagastiem un kaimiņu rajoniem. Pamazām SIA iegādājas savu tehniku un sniegs arī citus pakalpojumus.

Pagastā skan arī zemnieku saimniecības "Upesliči" vārds. Pamatā tās darbība notiek ziedu salonā Lejasciemā Skolas ielā 1. Šeit ikviens apmeklētājs var izvēlēties ziedus atbilstoši savai gaumei un nepieciešamībai, šeit var vērsties arī skumjos brīžos un pasūtīt sēru vainagus un pušķus. Te iespējams pasūtīt telpaugus pēc kataloga, iesaiņot dāvanas. Salona darbinieces, vadītāja Sandra Semenkoviča un strādāniece Inga Nagle, sniedz konsultācijas dārzu projektēšanā un telpu noformēšanā.

Mālumuižas pusē skan zemnieku saimniecības "Jaunliepkāji" vārds, kuras īpašnieks ir bijušais kolhoznieks Juris Sviklis. Z/s dibināta 1995.gada 23.martā, saimniecības specializācija ir lauksaimniecība un mežsaimniecība.

"Jaunliepkājos" allaž ienāk jaunais, šeit nebaidās ņemt bankas aizdevumus un saimniekot ar mūsdienu tehnoloģijām.

SIA "Ritums-A" ir uzņēmums, kas pilnveidojis savu darbību kopš 1994. gada. Šī uzņēmuma darbinieki piedāvā palīdzību cilvēkiem visgrūtākajos brīžos - bērū gadījumos: šeit var iegādāties ražotnē izgatavotos koka zārkus un krustus, kapu apmales, visu, kas nepieciešams bērū ceremonijai, kā arī izmantot apbedīšanas pakalpoju-

mus (transports, sertifi-cēti biroja darbinieki). Uzņēmuma īpašnieks un dibinātājs ir Lejasciema vidusskolas absolvents Aivars Tučs, kas kopā ar sievu Rudīti nemitīgi rūpējas par SIA "Ritums - A" attīstību. 2000.gada rudenī darbu uzsāka veikali "Ritums" Gulbenē un Alūksnē. Šobrīd tiek nodrošinātas 18 darba vietas.

Vēl ar apbedīšanas piederumu izgatavošanu nodarbojas individuālais uzņēmums "Kaltīņš", šeit izgatavo mūža mājas un koka krustus. Pēc pasūtījuma tiks izgatavota arī maizes abra, laiva kuģošanai pa upi vai ezeru.

Sinolē "Amšu" mājās nodibināta zemnieku saimniecība "Amši", kur saimnieko Ligita Krieviņas ģimene. Šīs saimniecības profils - lauksaimniecība, kokapstrāde un galdniecība.

Lejasciems... Čaukst Gauja, traucot lejup un svētījot šīspuses zemi un cilvēkus. Darbīgus mūžus.

Dace Milne

NOVADA CILVĒKI

Jebkura novada lielākā vērtība ir cilvēks. Cilvēkam pakārtota visa dzīve.

Mainās paaudzes, un katra atstāj savas pēdas. Dzīve turpinās - cilvēku veikumam un likteņiem punkts nav pieliekams. Ikviens ieaug un iesakņojas dzimtajā pusē - cits dziļi un pamatīgi, cits īsu brīdi, cits uz visu mūžu. Lejasciema novadā ir tie avoti, no kuriem šīs saknes barojušās, tie impulsi un stimuli, kas palīdzējuši izaugt tieši tādām.

Kā mēs saprotam vārdu novadnieks?

Svešvārdu vārdnīca skaidro:

nova - latīņu valodā "jauna", astronomijā "jauna zvaigzne", kuras spožums pēkšņi daudzkārt palielinās un pēc tam atkal samazinās līdz agrākajam spožumam.

Varbūt tā ir arī ar novadniekiem - viens Lejasciema dzīvē spīd visu mūžu, cits neilgu, bet atmiņā paliekošu brīdi.

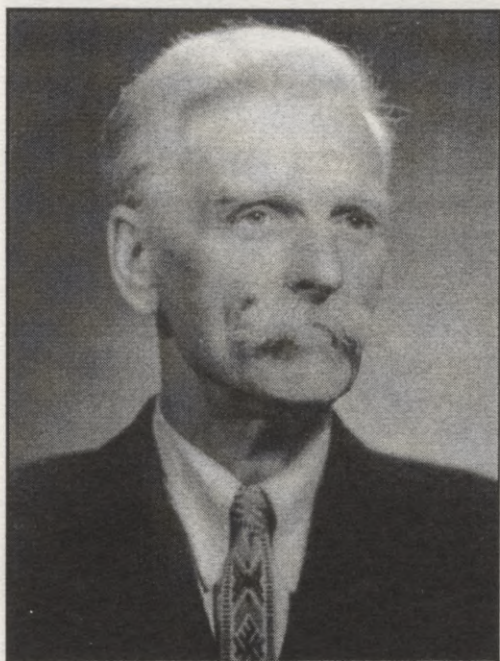
Šajā nodaļā ir apkopotas ziņas par tiem Lejasciema novadniekiem, kas nav minēti vai maz aprakstīti iepriekšējās grāmatas daļās. Šīs ziņas nepretendē uz izsmeltošu analīzi un pilnīgu informāciju. Tās ir atmiņas, kas uzplaiksnījušas no pagātnes mirkļiem.

Novadniece Zenta Mauriņa saka: "Es vēl dzīvoju, jo tu domā par mani."

Tāpēc atcerēsimies mūsu novada cilvēkus un turpmāk veidosim šo atmiņu grāmatu vēl bagātāku un biezāku!

NOVADPĒTNIEKI

ARVĪDS BURKA - dabas pētnieks, pašdarbības aktieris
(1903.g. 26.jūn. Lejasciemā - 1983.g. 27.jūl. Lejasciemā, apglabāts
Lejasciema kapsētā)

Arvīds Burka

Pensionējies 1963.gadā. Pensionāra brīvais laiks ziedots kultūrai, dabai. A.Burka organizējis Lejasciemā ziedu, sēņu izstādes, Gaujas dienas, tikšanās ar māksliniekiem.

JĀNIS KUČERS - novadpētnieks, ģeologs, dažādu zinātņu nozaru līdzstrādnieks

(1901.g. 26.apr. Lejasciema pag. "Viģubos" - 1989.g.20.dec. Lejasciema pag. "Zemītēs", apglabāts Lejasciema kapsētā)

Dzimis rokpeļņa ģimenē. No 1910.gada mācījies Grabažskolā, vēlāk ministrijas skolā un Lejasciema draudzes skolā. Zināšanas

Dzimis Lejasciema pagastā. 1924.gadā absolvējis Lejasciema vidusskolu. 1928.gadā piedalījies dramatiskajos kursos, ko vadīja operas režisors Jānis Zariņš. Ar panākumiem darbojies kā pašdarbības aktieris. Aktīvi iesaistījies Lejasciema sabiedriskajā dzīvē. Bijis pagasta valdes loceklis, Apdrošināšanas biedrības loceklis, Labdarības biedrības loceklis. No 1936.gada bijis Lejasciema tūrisma dzīves organizators.

Strādājis Lejasciema mežniecībā.

apguvis pašmācības ceļā (ģeoloģijas pamatus, vācu un latīņu valodu, rasēšanu, ģeodēzijas un topogrāfijas pamatus). 1920-tajos gados uzsācis pētījumus. Liels ir J.Kučera devums novadpētniecībā - ģeoloģijā (savāktas akmeņu kolekcijas), etnogrāfijā (uzmērīti krogi, dzirnavas, Ziemeļvidzemes ēkas), arheoloģijā (pētīti pilskalni, upurvietas, senkapi), literatūras un kultūras vēsturē (izveidoti dzimtas koki J.Misiņam, A.Saksei u.c.), valodniecībā (apkopotī vietvārdu un apvidvārdu krājumi), folkloristikā (savākts ap 3000 dziesmu, teiku, nostāstu).

Republikas avīzēs publicēti apmēram 140 raksti. Rokrakstā saglabājušies vairāki desmiti stāstu un pasaku.

Jānis Kučers ar dzīvesbiedri

ZELMARS LANCMANIS - pedagogs, ģeogrāfs, mācību grāmatu autors

(1883.g. 20.okt. Jaungulbenē - 1935.g.12.okt., apglabāts Rīgā, Meža kapos)

Zelmars Lancmanis

Dzimis Jaungulbenē Fabrikas krogā. Apmeklējis Jaungulbenes divklasīgo ministrijas skolu (1896.- 1898.). Pašmācības ceļā beidzis ģimnāziju. No 1904.gada strādājis par skolotāju Meņģelē un Mīlgrāvī. 1908.gadā papildinājis zināšanas skolotāju kursus Pēterburgā. Līdztekus darbam skolās lasījis ģeoloģijas lekcijas Tautas augstskolā, darbojies skolu muzeju komisijā (vēlāk biedrībā), organizējis Latvijas zemes un tautu pētišanas biedrību.

No 1911.gada līdz 1915.gadam Z.Lancmanis vadījis paša dibināto proreālskolu (mācību iestāde, kas galveno vērību pievērš reālām zinātnēm -

matemātikai, fizikai, ķīmijai, dabas zinātnēm). Te viņš rosinājis bērņus sava novada izpētei, bieži rīkojis ekskursijas un jautājumu izskaidrošanas vakarus, bezmaksas vakara kursus dažāda vecuma ļaudīm, mācījis topogrāfijas pamatus, grāmatu iesiešanu, vācis folkloras un etnogrāfijas materiālus.

I pasaules kara laikā Lancmanis pārcēlies uz dzīvi Pēterburgā, kur turpinājis izglītību augstākajos ģeoloģijasursos. 1919.gadā atgriezies Latvijā un sācis strādāt par skolas pārzini Strazdu muižā.

No 1926.gada paralēli darbam studējis dabas zinības Latvijas Universitātē.

Z.Lancmanis bijis ne tikai progresīvs skolotājs, bet arī tūrisma veicinātājs, dabas un kultūras pieminekļu sargs, novadpētnieks, lektors un sabiedriskais darbinieks.

J.Misiņa bibliotēkas katalogā ir 18 Z.Lancmaņa sarakstītu grāmatu, visvairāk par Latvijas derīgajiem izrakteņiem un to lietderīgu izmantošanu, tūrisma ceļveži. Vairākkārt izdota grāmata "Apkārtnes mācība". Viņam piešķirta K.Barona prēmija.

OLGA OZOLIŅA - skolotāja, novadpētniece

(1906.g. 4.aug. Lejasciema "Čipatos" - 1990.g. 31.dec. Lejasciemā, apglabāta Lejasciema kapsētā)

Dzimusi podnieka Gustava Ozoliņa ģimenē. No 1914.gada mācījusies Lejasciema pamatskolā, Lejasciema vidusskolā, vēlāk Rīgas 4.vidusskolā. 1928.gadā beigusi Rēzeknes Skolotāju institūtu. Studējusi Rīgas pedagoģijas institūta Latviešu valodas un literatūras fakultātē, ko pabeigusi 1955.gadā. Ilgus gadus līdz 1963.gadam bijusi Lejasciema vidusskolas skolotāja un direktore.

O.Ozoliņa aktīvi iesaistījusies pagasta sabiedriskajā dzīvē.

Nozīmīgi ir pētījumi un pieraksti par Lejasciema novada vēsturi. Lejasciema muzejā un Latvijas Brīvdabas muzejā glabājas O.Ozoliņas savāktie materiāli par podniecības vēsturi Lejasciemā.

ĒRIKA BARONE - novadpētniece

(1914.g. 20.sept. - 2002.g.20.aug., apglabāta Lejasciema kapsētā)

Sinoliete. Aktīva sabiedriskā darbiniece, novada kultūras mantojuma pētniece un sargātāja. Izveidojusi un iekārtojusi piemiņas istabas aktierim Kārlim Sebrim Sinoles "Ārēs" (2002.gada pavasarī materiāli pārvesti uz Lejasciema muzeju) un dzejniecei Tīrzmalietai Lejasciemā Skolas ielā 3. Ar Ē.Barones gādību Lejasciema kapsētā uzstādīts piemiņas akmens skolotājam A.Vīksnam, organizēti daudzi kultūras pasākumi pagastā.

Ērika Barone un Kārlis Sebris

AIJA PAVĀRE - vēstures skolotāja

Dzimumsi 1930.gada 31.augustā. Beigusi LU Vēstures fakultāti. No 1966.gada līdz 1975.gadam, strādājot par direktora vietnieci un direktori, vadījusi novadpētniecības darbu Lejasciema vidusskolā. Darba rezultātā 1972.gada 18.maijā tika atklāts skolas sabiedriskais novadpētniecības muzejs. Savāktie un apkopotie materiāli šobrīd glabājas pagasta muzeja fondos.

VIJA DOROPOLSKA - vēstures skolotāja, muzeja vadītāja

Dzimumsi 1925.gada 6.novembrī. 1966.gadā beigusi LU Vēstures fakultāti. No 1946.gada strādājusi Lejasciema vidusskolā. Ilgus gadus sabiedriskā kārtā vadījusi Lejasciema vidusskolas sabiedrisko novadpētniecības muzeju.

ARNIS VĪKSNA - medicīnas vēsturnieks

Dzimis 1942.gada 25.februārī Lubānā. Dūres skolotāja Kārļa Vīksnas mazdēls.

No 1969.gada līdz 1998.gadam strādājis P.Stradiņa Medicīnas

vēstures muzejā. Ir Latvijas Medicīnas vēsturnieku biedrības prezidents, Latvijas Ārstu biedrības valdes loceklis.

Veicot novadpētniecības darbu, pētījis medicīnas pirmsākumus, aptieku vēsturi Lejasciema novadā. Sadarbojies ar novadpētnieku J.Kučeru.

Daudzu grāmatu un publikāciju autors.

ZINĀTNIEKI

OTO KALNIŅŠ - mikrobiologs, bakteriologs

(1856.g. 25.febr. Lejasciema pag. - 1891.g. 6.apr., apglabāts Tērbatas kapsētā)

Dzimis mežsarga ģimenē. Mācījies Palsmanes pagasta skolā. No 1873.gada līdz 1877.gadam studējis Tērbatas Veterinārinstitutā. No 1878.gada dienējis krievu armijā, vēlāk no 1890.gada - Bulgārijas valsts dienestā. 1890.gadā atgriezies Tērbatā, pētījis ļaunos ienāšus un tuberkulozes bacilus. Pētījumu rezultātā sāka medikamenta maleīna ražošana un lietošana.

O.Kalniņš mirst no slimības, ko ieguvis, saindējoties ar ļaunajiem ienāšiem.

JĀNIS TĀLIVALDIS ZEMZARIS (līdz 1936.g. ZOMMERS) - tiesību vēsturnieks

Jānis Tālivaldis Zemzaris ar dzīvesbiedri

(1902.g. 10.janvāris Lejasciemā - 1996.g. 30.jūnijs Rīgā, apglabāts Meža kapos)

Dzimis amatnieka ģimenē. Mācījies Lejasciema skolā, Z.Lancmaņa proreālskolā. 1922.gadā iestājies LV tehnikumā ķīmijas klasē. No 1927.gada līdz 1933.gadam mācījies LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakul-

tātē. Apguvis vācu, poļu, zviedru valodu. Strādājis LU Tiesību vēstures institūtā, Latvijas vēstures katedrā, Latvijas Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. Daudzu zinātnisku darbu, rakstu un apcerējumu autors. Ievērojamākais darbs - "Mērs un svars Latvijā 13.-19.gadsimtā" (1981.), par kuru 1982.gadā piešķirta A.Būholca prēmija.

J.Zemzaris aktīvi darbojies pretalkohola kustībā.

MAIJA KŪLE - filosofe, akadēmiķe

Dzimusi 1951.gada 21.aprīlī Lejasciemā. No 1958.gada līdz 1969.gadam mācījusies Lejasciema vidusskolā. 1974.gadā beigusi LU Vēstures un filozofijas fakultāti. No 1991.gada ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Filosofijas un socioloģijas institūta direktore. No 1992.gada habilitēta filosofijas zinātņu doktore.

M.Kūle ir autore daudziem rakstiem par filosofijas vēsturi un mūsdienu kultūru, grāmatai "Ceļš saprašanās labirintos" un "Filosofija" (kopdarbs ar vīru filosofu Rihardu Kūli).

Spīdolas prēmijas laureāte.

IRMA AIZUPIETE - bioloģe, lauksaimniecības zinātņu kandidāte

(1892.g. 7.nov. Lejasciemā - 1975.g. 19.nov.)

Dzimusi Lejasciema pagasta "Ķērikos". Mācījusies Lejasciema vidusskolā. Studējusi LU Bioloģijas fakultātē. Strādājusi Zinātņu Akadēmijas Bioloģijas institūtā. 1968.gadā izdota grāmata "Mikroelementi un to lietošana lauksaimniecības kultūrām".

LŪSIS ANDREJS - fiziķis

Dzimis 1939.gada 12.oktobrī. Mācījies Lejasciema vidusskolā, to beidzis 1959.gadā. Studējis LU Fizikas un matemātikas fakultātē. Daudzu zinātnisko darbu autors. Ieguvis vairāku valstu patentus (ASV, Japānas, Šveices). No 1978.gada strādā LU Cietvielu fizikas institūtā.

JĀNIS DZENĪTIS - ķīmiķis

Dzimis 1938.gada 12.janvārī. Mācījies Lejasciema vidusskolā, to beidzis 1956.gadā ar zelta medaļu. Studējis Rīgas Politehniskā institūta Ķīmijas fakultātē. Ieguvis inženiera - ķīmiķa specialitāti. Saņēmis autorapliecības par izgudrojumiem ķīmijas tehnoloģijā. No 1961.gada strādā Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūtā par laboratorijas vadītāju.

GUNTIS RUDZĪTIS - hab. pedagoģijas zinātņu doktors, profesors

Dzimis 1932.gada 25.aprīlī. No 1956.gada līdz 1958.gadam strādājis par ķīmijas skolotāju un direktoru Lejasciema vidusskolā.

G.Rudzītis ir gandrīz 250 grāmatu un apmēram 500 dažādu publikāciju autors. Sarkstīto grāmatu koptirāža aptuveni 100 milj. eksemplāru. Zinātniskās grāmatas tulkotas 21 valodā. G.Rudzītis ir devis pasaulē atzītu ieguldījumu mācību līdzekļu sagatavošanā ķīmijā.

Liels ir G.Rudzīša devums Lejasciema novadpētniecībā. Izdoti mācību līdzekļi "Ziemeļvidzemes pašizglītības dižgari" un "Skolai un teātrim atdotā sirds" (veltījums J.Kubulniekam).

MĀKSLAS CILVĒKI

MŪZIĶI

HELMERS PAVASARS - komponists, vijolnieks, diriģents, ērgelnieks

(1903.g. 19.maijā Lejasciemā - 1998.g. 12.jūn. Londonā, pārapbedīts Valmieras pilsētas kapos 1999.gadā)

Dzimis mācītāja ģimenē. 1928.gadā beidzis Latvijas konservatorijas profesora J.Vītola kompozīcijas teorijas klasi. 1930.gadā - vijolspēles klasi pie E.Lučini un Ā.Mača. Ieguvis brīvmākslinieka grādu.

30-tajos gados strādājis Valmierā, vēlāk Cēsīs par pedagogu mūzikas skolā. No 1934.gada bijis šīs skolas direktors. Nodibinājis simfonisko orķestri. Bijis ērģelnieks Sv. Jāņa baznīcā un kora diriģents. No 1940.gada līdz 1944.gadam Latvijas konservatorijas docents.

1944.gadā emigrējis uz Vāciju. Bijis Baltijas universitātes profesors Pinebergā (1946.-1949.). No 1954.gada dzīvojis Londonā. Bijis ērģelnieks, Bredfordas kora diriģents, trimdas latviešu dziesmu svētku diriģents un komponists. Darbojies Londonas latviešu biedrībā.

1990.gadā bijis dziesmu svētku virsdiriģents Rīgā.

Nozīmīgākie darbi - vijolkoncerts, divi stīgu kvarteti, daudzas kora un solo- dziesmas.

TEĀTRA MĀKSLINIEKI

ANSIS TIPĀNS - aktieris, režisors

(1907.g. 11.maijā Lejasciemā - 1994.g. 1.janv. Kalifornijā)

Ansis Tipāns

Skatuves izglītību ieguvis Zeltmata dramatiskajosursos un Mihaila Čehova vadītajā teātra skolā. 1937.gadā sācis strādāt Latvijas Nacionālajā teātrī. Darbojies Rīgas Radiofona raidījumos. 1940.gadā strādājis kā aktieris un režisora asistents lielfilmas "Kaugurieši" uzņemšanā.

1944.gadā devies bēgļu gaitās uz Zviedriju. Stokholmā organizējis latviešu teātra grupu. No 1950.gada dzīvojis ASV Kalifornijā Losandželosas tuvumā. Beidzis skolotāju kursus, pasniedzis aktiermākslu, dzie-

dāšanu un vingrošanu. Strādājis Holivudas televīzijā. A.Tipāns aktīvi darbojies Amerikas latviešu sabiedriskajā dzīvē. 1964.gadā nodibinājis aktieru trupu - Losandželosas ceļojošais teātris.

1989. un 1991.gadā viesojies Latvijā.

KĀRLIS SEBRIS - aktieris

Kārlis Sebris

Dzimis 1914.gada 18.februārī Sinoles "Ārēs" pagasta rakstveža ģimenē. Mācījies Lizuma pagastskolā (1922.-1925.), Tirzas pagastskolā (1925.-1928.). 1932.gadā beidzis Cēsaines ģimnāziju. No 1933.-1934.gadam studējis LU Lauksaimniecības fakultātē. Ar pārtraukumiem karadienesta dēļ no 1935.gada līdz 1938.gadam mācījies Zeltmata dramatiskajosursos. Paralēli mācī-

bām strādājis rūpnīcā VEF un Rīgas pilsētas 1.slimnīcā par kantoristu.

1938.gada 15.augustā sācis aktiera gaitas Nacionālajā teātrī. No 1947.gada filmējies dažādās kinolomās. 1964.gadā piešķirts Latvijas PSR Tautas skatuves mākslinieka, 1974.gadā - PSRS Tautas skatuves mākslinieka goda nosaukums.

2001.gadā piešķirta mūža stipendija par ieguldījumu teātra mākslā.

JĀNIS KUBULNIEKS - skolotājs, pašdarbības režisors, novadpētnieks

Dzimis 1921.gada 3.jūnijā Lejasciema pagasta "Niedrās" zemkopja ģimenē. 1936.gadā beidzis Lejasciema 6-klasīgo pamatskolu.

Skolotājs, režisors
Jānis Kubulnieks
80 gadu jubilejā
2001.gada 3.jūnijā

No 1936.gada līdz 1942.gadam mācījies Gulbenes komercskolā. Pēc skolas beigšanas strādājis Gulbenes dzelzceļa stacijā. No 1951.gada 10.marta strādājis Lejasciema vidusskolā sākumā par grāmatvedi - darbvedi, vēlāk par angļu un vācu valodas skolotāju. 1960.gadā iestājies LU Svešvalodu fakultātes neklātienes nodaļā, to beidzis 1966.gadā. Paralēli darbam Lejasciema vidusskolā vairākus gadus strādājis svešvalodu skolotāja darbu Litenes, Ozolkalna, Lizuma un Rēveļu skolās.

J.Kubulnieka mūža aizraušanās bijusi teātra māksla. Darbojies kā aktieris un režisors Lejasciema kultūras nama dramatiskajā kolektīvā. Pirmais režijas darbs bijis 1953./54.m.g. iestudētā J.Raiņa luga "Pūt, vējiņi!" Lejasciema vidusskolā. 1981.gadā J.Kubulnieks pensionējies.

JĀNIS JANSONS - pašdarbības aktieris, režisors

(1889.g. 19.jūn. Saukas pagastā - 1969.g. 1.febr. Ropažos, apglabāts Lejasciema kapsētā)

Dzimis Zemgalē kalēja ģimenē. 20.gadsimta sākumā pārceļas uz dzīvi Rīgā. Strādā Pivica dzirnavu mašīnu rūpnīcā.

J.Jansonu saista māksla, īpaši skatuves māksla. Kopā ar A.Amtmani-Briedīti, E.Smiļģi u.c. mācās Dubura vadītajos dramatiskajosursos. Pabeidzis kursus sāk darboties Apolo teātrī Rīgā.

Pēc nelaimes gadījuma J.Jansons gūst darba traumu un ilgstoši ārstējas, invaliditātes dēļ nevar turpināt darbu. Pēc 1905.gada notikumiem rūpnīcas īpašnieks Pivics J.Jansonu nosūta uz Lejasciema strādāt Jānužu un Lejas dzirnavās. J.Jansonu turpmāk ļoti veiksmīgi ārstē Lejasciema ārsts Klaustiņš.

J.Jansons aktīvi iesaistās Lejasciema kultūras dzīvē. 1915.gadā Jansons uzsāk režisora darbu Lejasciema labdarības namā. Viņš vada 40-50 cilvēku lielu teātra kolektīvu. Sadarbojas ar Rīgas teātriem, tāpēc izdodas iestudēt lielus un apjomīgus uzvedumus. Lugu iestudēšanā piedalās arī aktrise Mirdza Šmitkena. Iestudējumos

iesaista orķestri (vada dr.Klaustiņš), kori (vada A.Mucenieks), profesionālus māksliniekus dekorāciju gatavošanai. Organizē dramatiskos kursus Lejasciema pašdarbniekiem. Tos vada režisors Jānis Zariņš no Rīgas. Režisora un aktiera darbu J.Jansons veic līdz 1930-to gadu vidum, kad smagi saslimst.

Pēc aiziešanas pensijā J.Jansons ar ģimeni pārceļas uz dzīvi Ozolkalnā, vēlāk Ropažos.

MĀKSLINIEKI

VILHELMS JAKUBS - gleznotājs

(1899.g. 11.martā Lejasciema pag. - 1942.g. Krievijā)

Dzimis rokpeļņa ģimenē. Pirmo māksliniecisko izglītību guvis Rīgā, mācoties privāti pie E.Zariņa (1917.-1918.). No 1924.gada līdz 1930.gadam mācījies Augstākajā mākslinieciski tehniskajā institūtā Maskavā. Aktīvi darbojies Krievijas latviešu mākslinieku kopā "Prometejs", uzskatīts par spēcīgāko šās kopas gleznotāju. 1934.gadā un 1937.gadā sarīkojis savu darbu personālizstādes Maskavā. Gleznojis ainavas, tematiskas kompozīcijas par armijas un lauku dzīvi, portretus, klusās dabas.

Cietis 1937.gada masu represijās Krievijā.

IVETA DILLE - mākslas zinātniece, dzejniece

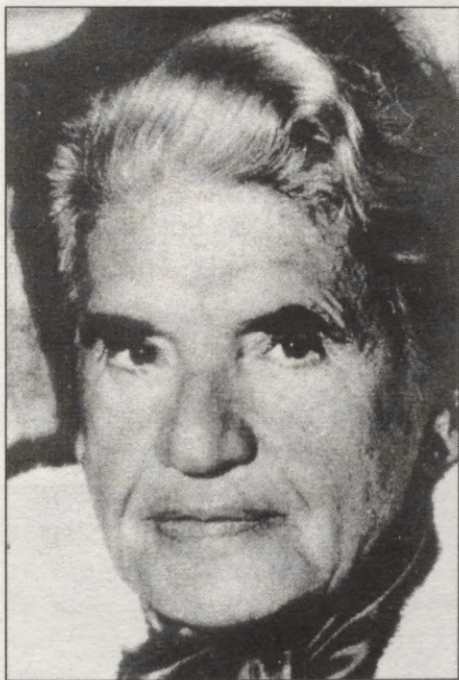
(1961.g. 24.febr. Lejasciemā - 1995.g. 13.okt. Alūksnē, apglabāta Lejasciema kapsētā)

No 1968.gada līdz 1980.gadam mācījusies Lejasciema vidusskolā. No 1972.gada līdz 1976.gadam darbojusies Smiltenes mūzikas skolas tēlotājas un lietišķās mākslas studijā. Parādījusi izcilas zināšanas mācībās. No 1980.gada līdz 1985.gadam studējusi Valsts mākslas akadēmijas Mākslas vēstures un teorijas fakultātē. Ieguvusi mākslas zinātnieka kvalifikāciju. 1985.gadā sākusi strādāt Alūksnes Novadpētniecības un mākslas muzejā par zinātnisko līdzstrādnieci. No 1990.gada bijusi Valsts pieminekļu aizsardzības inspekcijas Alūksnes rajona inspektore.

Jau no bērnības rakstījusi dzeju. Dzejoļi publicēti laikrakstā "Malienas Ziņas".

LITERĀTI

ZENTA MAURIŅA - filosofe, esejiste, literatūras zinātniece
(1897.g. 15.dec. Lejasciemā - 1978.g. 25.apr. Bāzelē, Šveicē,
apglabāta Badkrocingenē, Vācijā)

Zenta Mauriņa

Dzimusi Lejasciemā, Rīgas ielā 18. Tēvs - ārsts Roberts Mauriņš, māte - pianiste, mūzikas skolotāja Melānija Mauriņa (dzim. Knape, Lejasciema tirgotāja meita).

Uzaugusi Grobiņas doktorātā. Pēc bērnu triekas zaudējusi spēju staigāt. Bērnībā perfekti apgūvusi vācu valodu. 1915.gadā absolvējusi Liepājas krievu sieviešu ģimnāziju. Neilgu laiku vadījusi pašas dibināto privātģimnāziju, pasniegusi privātkonferencijas, sacerējusi bērnu ludziņas (ar pseidonīmu Ameda Zīra).

No 1921.-1923.gadam LU studējusi filozofiju, no 1923.-

1927.gadam - baltu filoloģiju. Pēc studiju beigšanas strādājusi par pasniedzēju Rīgas Skolotāju institūtā, no 1928.gada bijusi lektore Latvijas Tautas universitātē Rīgā un Mūrmuižā. Kā lektore guvusi lielu popularitāti. 1929.gadā papildinājusi zināšanas Heidelbergas universitātē. 1938.gadā aizstāvējusi disertāciju "Friča Bārdas pasaules uzskats" un ieguvusi baltu filoloģijas doktora grādu.

1944.gadā kopā ar vīru Konstantīnu Raudivi emigrējusi uz Vāciju, 1946.gadā pārcēlusies uz Zviedriju. No 1949.-1963.gadam lasījusi lekcijas Upsalas universitātē. 1965.gadā atgriezusies Vācijā

kūrortpilsētā Badkrocingenē. Trimdas gados lasījusi lekciju ciklus Vācijas, Šveices, Itālijas un citu Eiropas valstu pilsētās.

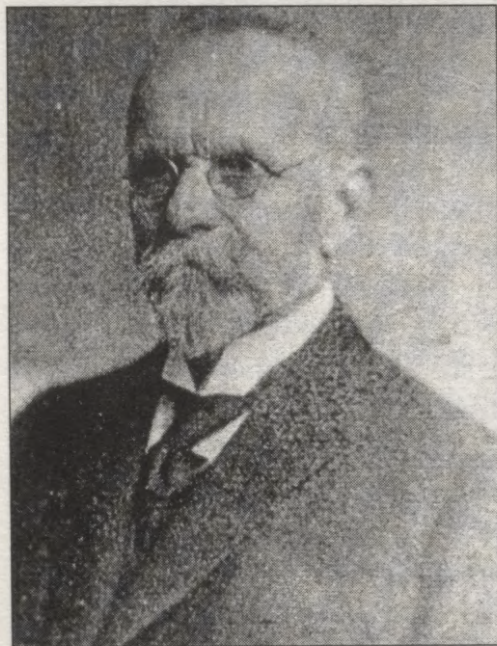
Apbalvota ar Zviedrijas, Vācijas, Šveices stipendijām, prēmijām, godzīmēm, ar K.Adenauera prēmiju (1971.) un PBLA Tautas balvu (1969.).

Z.Mauriņa ir latviešu literāri filozofiskās esejas žanra iedibinātāja un izkopēja.

Minsteres latviešu centrā un Badkrocingenē Vācijā iekārtotas piemiņas ekspozīcijas. Latvijā Z.Mauriņas piemiņa tiek saglabāta Grobiņas, Lejasciema muzejos un Mūrmuižā.

JĀNIS MISIŅŠ - bibliotekārs, latviešu zinātniskās bibliogrāfijas pamatlicējs

(1862.g.25.apr. Tirzas pag. Krācēs - 1945.g.17.janv. Rīgā, apglabāts Meža kapos)

Jānis Misiņš

Dzimis saimnieka ģimenē. Mācījies Tirzas pagastskolā (1873.-1874.). Ilgstošas slimības dēļ turpmāko izglītību ieguvis pašmācības ceļā. No 1876.gada J.Misiņš bijis mācēklis Velēnas doktorātā, no 1879.-1882.gadam - Velēnas aptiekas vadītājs. No 1883.-1884.gadam strādājis par mācēkli Knapes veikalā Lejasciemā.

1870-to gadu beigās Misiņš sācis vākt folkloras materiālus (ap 1000 tautasdziesmu), grāmatas un periodiskos izdevumus. 1885.gada 19.septembrī J.Misiņš saņēmis Vidzemes

Ziedu svētki - 2000 pie Lejasciema bibliotēkas

Ekspozīcija "Senie darba rīki un sadzīves priekšmeti" kultūrvēsturiskā mantojuma centrā
2002.gada oktobrī

Aivars Galējs riteņbraukšanas sacensību "Šķūnenieku kauss" idejas autors un organizators

Tradicionālās riteņbraukšanas sacensības

Vecākās paaudzes koris "Satekas" koncertā Lizumā. 1999.gada decembrī

gubernatora atļauju atvērt publisku bibliotēku "Krācēs" (ap 500 sēj.). Lai iegūtu līdzekļus, sācis iesiet grāmatas.

1892.gadā J.Misiņš ar bibliotēku un sietuvi pārcēlies uz Lejasciemu. Te atvēris grāmatu veikalu. Lejasciemā J.Misiņš turpinājis tautas dziesmu un citu folkloras materiālu krāšanas darbu. Šajā laikā viņš iepazinies ar Jurjānu Andreju, kas, apceļojot Latvijas novadus, iegriezies arī Lejasciemā. Arvien nopietnāka un nozīmīgāka kļuvusi J.Misiņa grāmatnieka darbība, kas Lejasciemā izpaudusies 3 radniecīgos virzienos - bibliotekārajā, bibliogrāfiskajā un grāmatu izdevēja darbā. Lejasciemā J.Misiņa bibliotēka paplašināta līdz 5000 sējumiem.

1906.gada pavasarī J.Misiņš pārcēlies uz Rīgu. Līdz 1915.gadam bijis grāmatu izdevējs, iesējējs un tirgotājs, no 1911.-1914.gadam arī Latviešu biedrības Zinību komisijas bibliotēkas bibliotekārs. No 1917.-1918.gadam J.Misiņš strādājis Maskavā Latvijas bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas aptiekā. 1919.gadā valdība iecēlusi J.Misiņu par Latvijas arhīva pārzini. No 1919.-1920.gadam J.Misiņš bijis Latvijas Centrālās bibliotēkas (tag. Nacionālās bibliotēkas) vadītājs, no 1920.-1938.gadam - Rīgas Centrālās bibliotēkas direktora vietnieks.

1925.gada 7.decembrī savu bibliotēku (ap 28000 sēj.) J.Misiņš nodevis Rīgas pilsētai, 1928.gada 2.martā tā atvērta publiskai lietošanai.

Lielākais J.Misiņa darbs - "Latviešu rakstniecības rādītājs". Publicēti ap 80 rakstu par grāmatniecības un literatūras vēstures jautājumiem.

TIRZMALIETE (īst. v. MINNA DZELZKALNE) - rakstniece
(1876.g. 23.jūn. Tirzas pag. - 1942.g. 28.janv. Lejasciemā, apglabāta Tirzas kapos).

Dzimusi Tirzas pagastskolotāja Andrieva Dzelzkalna ģimenē. Beigusi Tirzas pagastskolu un draudzes skolu.

No 1912.gada kopā ar vecākiem dzīvo Lejasciemā Skolas ielā 3.

Tirzmaliete

Pirmais publicētais dzejolis - "Naktī tumšajā" žurnālā "Baznīcas Vēstnesis" 1899.gadā. Daudzu gadu dzejoļi apkopoti krājumā "Aizmirstā sirds" (1927). Dzejoļos pārsvarā reliģiski un dzimtenes mīlestības motīvi. Tautā populārākais dzejolis - "Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme" (1903). Tirzmaliete rakstījusi arī stāstus un lugas, kuros galvenokārt lauku ļaužu un sieviešu dzīves tēlojumi.

Lejasciemā Skolas ielā 3 rakstniecei iekārtota piemiņas istaba.

JĀNIS KĀRSTENIS (īst.v. **JĀNIS ŠMITS**) - pedagogs, rakstnieks, bērnu literatūras popularizētājs

(1884.g. 25.maijā Stāmerienas pag. - 1921.g. 6.aug. Jaunpiebalgā, apglabāts Velēnas kapos)

Dzimis kalēja ģimenē. Mācījies Sinoles pagastskolā un Velēnas draudzes skolā (1892.-1899.), Cēsu pilsētas skolā (1901.-1902.), K.Millera reālskolā (1902.-1904.). Strādājis Velēnas draudzes skolā (1904.-1905.), Ilzenes (1906.-1907.) un Dūres pagastskolā (1907.-1918.). 1917.gadā kā eksterns nokārtojis skolotāja eksāmenus Petrogradā. Līdz 1921.gadam strādājis par latviešu valodas skolotāju Lejasciemā un Valmieras vidusskolā.

No 1901.gada sācis publicēt dzejoļus. Nozīmīgs ir Kārsteņa darbs bērnu literatūras popularizēšanā.

ANNA OZOLA-SAKSE - tulkotāja

(1899.g. 10.okt. Lejasciema pag. "Krieviņos" - 1996.g.1.apr. Rīgā)

Anna Ozola-Sakse

Dzimusi rentnieka ģimenē. No 1913. līdz 1915.gadam mācījusies Lejasciema ministrijas skolā. 1920.gadā beigusi skolotāju sagatavošanas kursus Valmierā. Strādājusi par skolotāju Gaujienas draudzes skolā (1920.-1921.), par grāmatvedi Lejasciema pagasta valdē (1921.-1930.).

No 1930.gada dzīvojusi Rīgā. Strādājusi Valsts statistikas pārvaldē (1935.-1940.). No 1941.gada līdz 1944.gadam atradusies evakuācijā Kirovā.

No 1945.gada strādājusi par tulko-tāju. Līdz 1949.gadam tulkojusi galvenokārt zinātniskos rakstus, vēlāk

krievu klasiķu darbus. Rakstnieku savienības biedre no 1951.gada.

Starp nozīmīgākajiem tulkojumiem ir Ļ.Tolstoja "Karš un miers", I.Turgeņeva "Asja", N.Nosova "Nezinītis uz Mēness", G.Trojepoļska "Baltais Bims Melnā auss" u.c.

ANNA SAKSE (prec. ABZALONE) - rakstniece

(1905.g. 16.janv. Lejasciema pag. "Lauzās" - 1981.g. 2.martā Rīgā, apglabāta Meža kapos)

Dzimusi sīkzemnieka ģimenē. Mācījusies Augulienas pagastskolā (1913.-1916.), Lejasciema ministrijas skolā (1916.-1919.), Lejasciema vidusskolā (1920.-1924.). No 1925.gada līdz 1927.gadam studējusi LU Filoloģijas fakultātē.

Strādājusi par tulkotāju, korespondenti. Darbojusies mākslinieku un rakstnieku biedrībā "Zaļā vārna", vēlāk rakstnieku, mākslinieku un žurnālistu apvienībā.

No 1936.gada līdz 1938.gadam dzīvojusi Lejasciema pagasta "Lauzās".

Anna Sakse

1941.gadā evakuējusies uz Čuvašiju. Latvijā atgriezusies 1944.gadā. No 1950.gada līdz 1958.gadam darbojusies kā miera aizstāvēšanas komitejas locekle.

Rakstnieku savienības biedre no 1940.gada. 1965.gadā piešķirts Latvijas PSR Tautas rakstnieces nosaukums. A.Sakse rakstījusi stāstus, romānus, humoreskas. Pirmā publikācija 1925.gadā žurnālā "Tukuma Ziņas". Darbos galvenokārt sociālā tematika, politiskās un ekonomiskās norises Latvijas laukos pirmspadomju

un kolektivizācijas laikā. Rakstījusi arī stāstus un pasakas bērniem. Populārākās un visvairāk novērtētās no literārajām pasakām ir "Pasakas par ziediem".

ROBERTS EIDEMANIS - rakstnieks, militārs darbinieks

(1895.g. 9.maijā Lejasciemā - 1937.g. 12.jūn. Maskavā, apglabāts Donas kapsētā)

Roberts Eidemanis

Dzimis skolotāja ģimenē. Mācījies Lejasciema draudzes skolā (1903.-1908.), Valkas reālskolā (1908.-1914.). No 1914.gada līdz 1916.gadam mācījies Petrogradas Mežu institūtā. 1916.gadā iesaukts armijā, beidzis Nikolaja I kara skolu Kijevā. Pilsoņu kara laikā bijis armijas komandieris, vadījis cīņas pret Deņikinu, Vrangeli. No 1925.gada līdz 1932.gadam bijis Maskavas M.Frunzes Kara akadēmijas vadītājs.

Rakstījis dzeju, stāstus, lugas. Pirmā publikācija laikrakstā "Latvija" 1908.gadā.

Lejasciema pagasta padomes deputāti un darbinieki ekskursijā. 2002.gada jūnijā.

Novadnieces Maijas Kūles 50 gadu jubilejā Rigā Reiterna namā. 2001.gada 23.aprīli

Guntis Skrastiņš, vasaras lejasciemiets, tradicionālā "Pincikāju festivāla" organizators

Novadnieks LLU profesors Guntis Rudzītis un LLU rektors Pēteris Bušmanis ar kundzēm.
2002.gada septembrī

Darbos attēloti galvenokārt padomju laika notikumi. Ir arī romantiski sacerējumi ar dabas tēlojumiem, personiskiem pārdzīvojumiem. Lietojis pseidonīmus Lejenietis, Indriķis Priede.

R.Eidemanis arestēts, tiesāts, nošauts 1937.gada tīrīšanas akcijā. Reabilitēts pēc nāves.

MAIGA PUTNIŅA - filoloģe, valodniece, dzejniece

(1911.g. 28.aprīlis Mālmuižā - 2001.g. Limbažos, apglabāta Umurgas kapos)

Maiga Putniņa

Dzimusi Mālmuižas skolas pārziņa Otto Krievāna ģimenē. Mācījusies Mālu skolā, Velēnas II pakāpes pamatskolā, Cēsaines ģimnāzijā. 1931.gadā beigusi Jelgavas Skolotāju institūtu.

1932.gadā salaulājusies ar Lejas draudzes mācītāju Ernestu Putniņu.

No 1933.-1938.gadam studējusi LU Filoloģijas fakultātē. Strādājusi par latviešu valodas skolotāju Viļakā, Smiltēnē, Limbažos un Rūjā.

No 1949.-1960.gadam bijusi Limbažu draudzes ērģelniece.

1942. gadā uzsākusi Sinoles izloksnes izpēti. Šim darbam ziedoti gadu desmiti, pierakstītas 54 klades ar teicē-

ju runu. Izveidota Sinoles leksikas kartotēka. 1983.gadā izdota M.Putniņas grāmata "Sinoles izloksnes apraksts". 2002.gadā pēc M.Putniņas nāves izdota Sinoles izloksnes vārdnīca.

1950-tajos gados tulkojusi vācu filozofa Fr.V.Ferstera grāmatu "Kristus un cilvēka dzīve".

Rakstījusi dzeju. Pirmais dzejolis publicēts 1933.gadā laikrakstā "Zeltene", vēlāk 1959.gadā žurnālā "Karogs". 1999.gadā izdots dzejoļu krājums "Mirdz sudrabs dvēselē".

Pseidonīms - Ilze Bērzkalne.

ELGA SAKSE - tulkotāja

Dzimusi 1930.gada 11.augustā grāmatveža ģimenē. Mācījusies Rīgas 9.pamatskolā, Lejasciema pamatskolā. 1950.gadā beigusi Rīgas 2.vidusskolu, 1955.gadā - LLA Agronomijas fakultāti. No 1955.gada strādājusi kopsaimniecībās Latgalē, Ogres rajonā.

No 1979.gada Rakstnieku savienības biedre.

Tulkojusi no ungāru valodas. Pirmais tulkojums 1964.gadā. Teātros iestudētas E.Sakses tulkotās lugas - F.Molmāra "Lilioms", I.Erkēna "Kaķu spēle", L.Gurko "Elektra - mana mīla".

KĀRLIS SIMONS (pseud. KĀRLIS KLINTS) - dzejnieks

Dzimis 1928.gada 6.augustā Dūres pagasta "Veclaukos". Mācījies Dūres pagasta sešgadīgajā pamatskolā. Strādājis Trapenē, Lizumā un Siguldā. Kopš 1963.gada dzīvo Galgauskā. 2001.gadā izdots dzejoļu krājums "Rit mūžs kā Gaujas ūdeņi strauji".

ILONA VĪTOLA - dzejniece

Dzimusi 1951.gada 24.oktobrī Lejasciemā. Beigusi Lejasciema vidusskolu. Studējusi LU Žurnālistikas fakultātē. Strādājusi "Dzirkstelē", "Jaunajā Dzirkstelē", "Dienā". Vēlāk nodibina un vada izdevniecību. 1999.gadā izdots dzejoļu krājums "Dzīves ceļš".

ARVIS DEGUNS (pseud. ARVIS DŪNS) - dzejnieks

Dzimis 1962.gada 27.oktobrī. Beidzis Lejasciema vidusskolu. Dzīvo Balvos un strādā par galdnieku. Pirmās publikācijas laikrakstā "Dzirkstele" 1998.gadā.

DAIGA SLINĶE - dzejniece

Dzimusi 1963.gada 27.novembrī Mālmuižā. Rīgas Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumā ieguvusi bibliotekāra specialitāti. Strādājusi Sinoles kultūras namā, laikrakstos "Jaunā Dzirkstele" un "Dzirkstele". Dzīvo Alūksnē un strādā Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas Alūksnes nodaļā.

ARTIS PLAUDIS - dzejnieks, žurnālists

(1967.g. 16.dec. Lejasciemā - 1995.g. 15.maijā Alūksnē, apglabāts Gulbenes kapsētā)

Mācījies Lejasciema vidusskolā. Studējis LU Žurnālistikas fakultātē. Strādājis par korespondentu Alūksnē laikrakstā "Malienas Ziņas". Dzejoļi publicēti dažādos laikrakstos - "Pionieris", "Dzirkstele", "Latvijas Jaunatne".

DAINA ZEMZARE - valodniece, filoloģijas zinātņu kandidāte (1911.g. 1.okt. - 1971.g.)

Strādājusi Latvijas ZA Valodas un literatūras institūtā. Publicējusi darbus leksikogrāfijā, leksikoloģijā, onomastikā, folklorā, etnogrāfijā, literatūras vēsturē un toponīmikā.

1940.gadā un atkārtoti pēc II pasaules kara izdota D.Zemzares grāmata "Valodas liecības par Lejasciema novadu".

ILZE BINDE - dzejniece

Dzimusi 1941.gada 7.jūlijā Drabešu pagasta Spārē. Mācījusies Lejasciema vidusskolā, kuru beigusi 1959.gadā. 1961.gadā Rīgas Kultūras un izglītības darbinieku tehnikumu. Studējusi LU Vēstures un filozofijas fakultātē. No 1989.gada strādā O.Vācieša memoriālajā muzejā.

No 1972.gada ir Rakstnieku savienības biedre. Iznākuši vairāki dzejoļu krājumi - "Traki circeņi" (1971), "...lai palika galotnīte" (1978), "Tēva mājas" (1982) u.c.

RELIĢISKIE DARBINIEKI

EDUARDS PAVASARS - mācītājs

(1861.g. 13.febr. - 1931.g.11.okt.Valmierā)

1892.gadā ievēlēts par Lejasciema (Lejas) draudzes mācītāju. E.Pavasara vadībā Lejasciemā uzcelta jauna baznīca, kuru iesvēta 1895.gada 10.novembrī. E.Pavasars ir bijis mīlēts un cienīts mācītājs.

Nodibinājis draudzes kori. Rosīgi darbojies Lejasciema sabiedriskajā dzīvē. No 1902.gada E.Pavasars bijis garīgais skolu revidents. Izdevis baznīcas melodiju grāmatu.

1906.gadā E.Pavasars ievēlēts par mācītāju Valmieras - Veides draudzē.

ERNESTS PUTNIŅŠ - mācītājs
(1904. - 1997., apglabāts Umurgas kapos)

Ernest Putniņš

No 1929.gada 24.jūnija līdz 1944.gadam bijis mācītājs Lejasciema (Lejas) draudzē. Vēlāk kalpojis Limbažu, Umurgas un Ārciema draudzēs. No 1956.gada līdz 1981.gada 4.oktobrim bijis mācītājs Limbažos.

KONSTANTĪNS ŪDRIS - mācītājs

(1870.g. 19.febr. - 1919.g.28.maijā)

Lejasciema (Lejas) draudzes mācītājs no 1906.gada 6.decembra. Lejasciemā strādājis 11 gadus. 1917.gadā apcietināts. Pēc atkārtota apcietinājuma nošauts 1919.gada 28.maijā Vecgulbenē.

ALFREDS SKRODELIS - mācītājs

Dzimis 1894.gadā Dūres pagastā. No 1949.gada bijis arhibīskapa pārstāvis Kanādā.

1934.gadā izdota A.Skrodeļa Mātes dienas 10 gadu atcerei veltīta apcerējumu, dzejas un dziesmu grāmata.

ĀDOLFS ČOPS - mācītājs

Dzimis 1905.gada 31.oktobrī Lejasciema pagasta Ratniekos. 1935.gadā ievēlēts par Gulbenes draudzes mācītāju. No 1949.gada dzīvojis Kanādā.

HELMUTS LAPINŠ - mācītājs

Dzimis 1912.gada 13.augustā Sinoles pagastā. Strādājis par mācītāju Kanādā.

KĀRLIS VĪKSNA - ērgelnieks

(1853.g. 11.dec. - 1933.g. 14.apr.)

Ilgus gadus bijis Lejasciema (Lejas) draudzes kopējs un ērgelnieks.

ARNOLDS LŪSIS - arhibīskaps

(1908. - 1993.)

Dzimis Lejasciemā. Strādājis par arhibīskapu Kanādā.

MONIKA GALEJA - ērgelniece

Monika Galeja

(1911.g.30.janv. - 1996.g.30.jūl.)

No 1941.gada vairāk nekā 50 gadus bijusi Velēnas baznīcas ērgelniece. Ērģeļu spēles mākslu apguvusi pie Lizuma skolotāja Bumbēra. Kā ērgelniece darbojusies Lejasciema, Tīrzas, Zeltiņu un Alūksnes draudzēs. Aktīvi piedalījusies Lejasciema kapsētas kapličas celtniecības darbu organizēšanā. Kapliču uzceļ Lejasciema draudze 1952.gadā par saviem līdzekļiem, rīkojot draudzes locekļu talkas.

M.Galeja ilgu gadus dziedājusi Lejasciema pensionāru ansambli, 2 gadus bijusi arī ansambļa vadītāja. Aktīvi darbojusies Lejasciema koros, bijusi diriģentu palīgs.

SPORTA CILVĒKI

OSVALDS RUTKASTE - sporta skolotājs

(1933. - 1988.)

No 1965.gada fiziskās kultūras skolotājs Lejasciema vidusskolā. Sporta darba entuziasts. Piedalījies sporta stadiona būves darba organizēšanā. O.Rutkastes audzēkņi ilgstoši bijuši labāko skaitā Gulbenes rajonā un valstī.

DOROPOLSKIS ĒRIKS - skolotājs, tūrisma darba organizators

Dzimis 1928.gada 11.aprīlī. 1942. gadā beidzis Gaujienas vidusskolu, 1967.gadā - Liepājas Pedagoģisko institūtu. Ilgstoši strādājis par Lejasciema vidusskolas skolotāju un direktoru (1975.-1988.). Tūrisma tradīciju aizsācējs un veidotājs Lejasciemā. No 1988.gada janvāra ir gadskārtējo sacensību tūrisma tehnikā telpās organizētājs un galvenais tiesnesis.

Bijušais Lejasciema vidusskolas direktors, tūrisma darba organizators Ēriks Doropolskis
1998.gada aprīlī

AIVARS GALEJS - uzņēmējs, riteņbraukšanas entuziasts

Dzimis 1945.gada 22.augustā Lejasciemā. Mācījies Lejasciema vidusskolā. Beidzis Latvijas Lauksaimniecības universitāti.

Riteņbraukšanas entuziasts. No 1995.gada Lejasciemā organizē tradicionālās riteņbraukšanas sacensības "Šķūnenieku kauss". A.Galejs pats gatavo sacensību galveno balvu - koka kausu ūdens vai zupas smelšanai malēniešu izpratnē.

VASARAS LEJASCIEMIEŠI

LAIMONIS PURS (īst. v. Laimonis Strazdiņš) - rakstnieks

Dzimis 1922.gada 3.jūnijā. Strādājis par žurnālistu, redaktoru

dažādos periodiskos izdevumos. Daudzu dzejoļu, stāstu, vēsturisku un psiholoģisku romānu, aprakstu autors.

No 1960-tajiem līdz 1980-tajiem gadiem apmēram 20 vasaras pavadījis Lejasciema pagasta Dūrē, saucot sevi par vasaras lejasciemieti.

JĀNIS MEDNIS - gleznotājs, pedagogs

(1910. - 2000.)

1939.gadā beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas prof .V.Purvīša Dabasskatu meistardarbnīcu. Izstādēs piedalījies no 1935.gada. Gleznojis figurālas kompozīcijas, ainavas, klusās dabas. Strādājis par mākslas skolotāju un vadījis pašdarbības mākslinieku studijas.

Apmēram 12 vasaras gleznojot pavadījis Lejasciemā.

GUNTIS SKRASTIŅŠ - aktieris

Dzimis 1954.gada 27.jūlijā Rīgā. 1976.gadā beidzis Latvijas Valsts konservatorijas Teātra fakultāti kā Jaunatnes teātra aktieris. No 1988.gada ir "Pincikāju" māju saimnieks pie Sudala ezera Lejasciema pagastā. No 1997.gada organizē tradicionālo atpūtas pasākumu - festivālu jūlija pēdējā sestdienā. Pasākumu apmeklē vairāk nekā 3000 skatītāju.

MEDICĪNAS DARBINIEKI

ĀRSTI

1888. - 1897. ROBERTS MAURIŅŠ

Beidzis Tērbatas universitāti, specializējies Varšavā, Berlīnē. No 1898.gada strādājis par apriņķa ārstu Grobiņā.

*

1906. - 1923. FERDINANDS KLAUSTIŅŠ

Aktīvs sabiedriskais darbinieks, vada Lejasciema pūtēju orķestri.

*

1931. - 1938. KĀRLIS VILKS

Ārsts - psihiatrs. Strādājis Lejasciemā, K.Vilks pēc profesora J.Prīmaņa ieteikuma veicis antropoloģiskus un ģenētiskus pētījumus,

pētījis iedzimtību. Ilgus gadus bijis Strenču psihiatriskās slimnīcas ārsts. K.Vilks darbojies arī kā ornitologs. Apgredzenojis ~ 73000 putnu.

40-to gadu sākumā dakteris **VEINBERGS**

1942. - 1944. dakteris **MEISTERS**

40-to gadu vidū daktare **BĒRZIŅA**

40-to gadu beigās dakteris **STEPANOVŠ**

*

50-tajos gados dakteris **RADZIŅŠ**

*

1961. - 1964. **ARNIS JUREVICS**

1964. - 2000. **MARGA RUMAKA**

kopš 2000.gada **SANDRA ŠLESERE**

Lejasciema pagasta medicīnas darbinieki 1984.g.

APTIEKĀRI

Lejasciema aptiekas
100 gadu svinības

1883. - 1904. **VILHELMS GRĪN-
EIZERS**

Tērbatā ieguvis provizora dip-
lomu. Nodibinājis pirmo aptieku
Gulbenes rajonā - Lejasciemā,
Skolas ielā 3.

1905. - 1933. **PĒTERIS BĒR-
ZIŅŠ**

Maskavā ieguvis provizora dip-
lomu. Aptieka atradusies Rīgas
ielā 18, vēlāk, nopērkot māju no
Maulvurfa, aptieka iekārtota
Rīgas ielā 23.

1934. - 1938. **ALEKSANDRA
FRANCIS** aptiekas pārvaldniece,
ADOLFS FRANCIS aptiekāra
palīgs.

1938. - 1939. **ELZA REIMANE** aptiekas pārvaldniece.

1940. - 1943. **EDUARDS ŠVARCS** aptiekas pārvaldnieks.
Aptiekāra diplomu ieguvis Tērbatā.

1944. - 1947. **IRMA SEBRIS** aptiekas pārvaldniece.

1948. - 1954. **AINA BARONE** aptiekas pārvaldniece.

1954. - 1962. **ŽANIS PĀVELSONS** aptiekas pārvaldnieks.

No 1963.gada **INTA FINARTIJA** aptiekas pārvaldniece.

LEJASCIEMA PĀRVALDES CILVĒKI PAGASTA VECĀKIE

Lejasciema pagasts izveidots 1826.gadā kā Krona Lejasmuižas valsts valde. Sākumā pagastu pārvalda arendatori. Novadpētnieka J.Kučera rakstos minēti šādi arendatori:

BĒRZKĀJA, ŠVĒDE, KENHELS.

Ap 1905.gadu pagasta vecākais	JĀNIS JOZEPS
1905. - 1910.	PĒTERIS DAKERS
No 1919.gada	BENJAMINŠ KEĢIS
30-to gadu beigās	OTTO GRĀSIS
40-tajos gados	JĀNIS UNDA
	BALTMANIS

1951. - 1971.	AINA KUBULIŅA
1973. - 1975.	INTA LIVKIŠA
1975. - 1977.	VITĀLIJS RUMAKS
1980. - 1986.	AIJA PAVĀRE
1986. - 1987.	JEVGENIJS PETROVIČS
1987. - 1989.	JĀNIS NAGLIS
1989. - 1993.	GUNTARS LĀCIS
Kopš 1993.gada	DAINIS ŠVIKA

Lejasciema pagasta valde 1939.g.

PILSĒTAS VALDES VĪRI

20-to gadu beigās (neilgu laiku)

**ANTONS UISKA
PAEGLIS**

Līdz 1939.gadam **OSKARS DAMBROVS** (1900. - 1943.)

O.Dambrovs atmiņās minēts kā apzinīgs, pašaiizliedzīgs pilsētas mērs, kura laikā pilsētiņa vienīgā Latvijā saimniekojusi bez parādiem sava budžeta robežās. Represiju laikā 1941.gada 14.jūnijā arestēts un izsūtīts uz Sibīriju. Miris 1943.gada 9.februārī Vjatkas labošanas darbu nometnē.

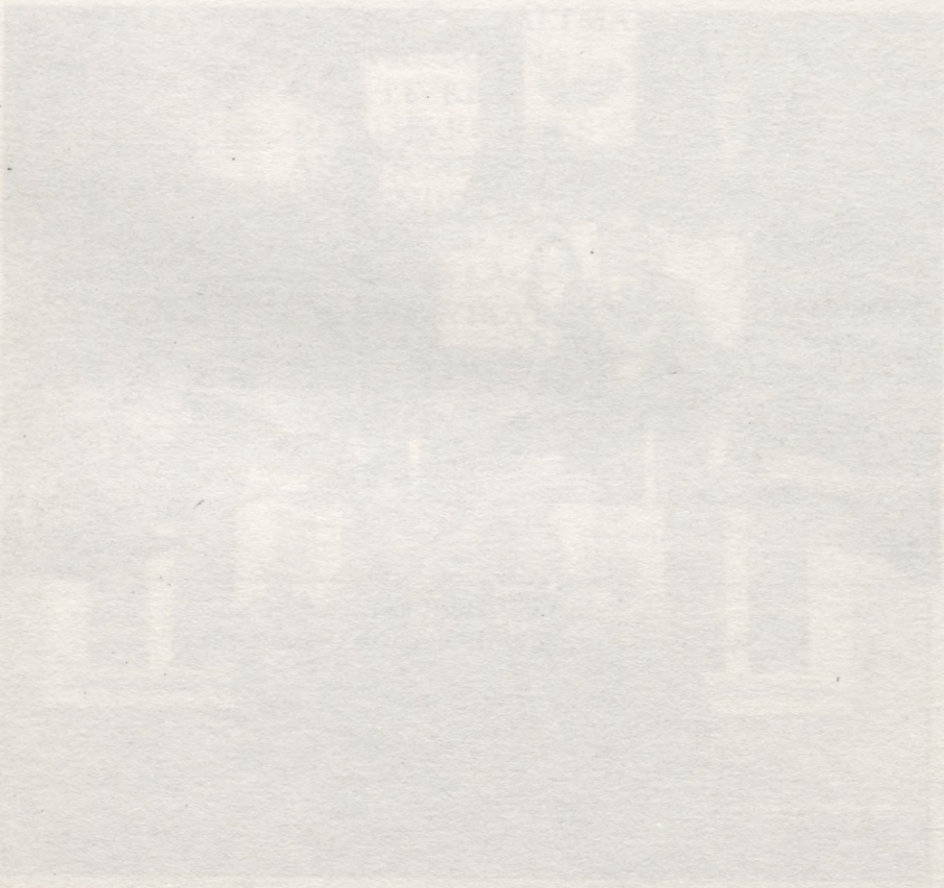

O.Dambrovs
Svinīgās sēdes laikā 1938.gada 18.novembrī

THE BUREAU OF INVESTIGATION

REPORT OF THE DIRECTOR

On the subject of the activities of the Communist Party, U.S.A., in the United States, during the year 1953. This report is based on the information received from the field offices of the Bureau of Investigation, and is intended to provide a summary of the activities of the Communist Party, U.S.A., in the United States, during the year 1953.

Cienījamais lasītāj!

... Atmiņu uguns kurs ir iedegts. Lai liesma nenodzistu un kvēlotu ilgi, Lejasciema vēstures grāmata turpmāk jāveido mums visiem kopā - jāatceras aizmirstais, jāpapildina precizējamais, jāpieraksta notiekošais. Tikai tā mūsu atmiņu uguns kurs degs ilgi, ilgi...

Paši mēs šodienā, paši mēs viducī
stāvam starp "pirms"
un stāvam starp "pēc".
Un pieder mums tikai
šis mirklis pa vidu,
kad dzīvības saules viss apspīdēts.
Nākam no tumsas
un aizejam tumsā,
kā gājuši paaudžu simti pirms mums,
bet šodien mums jāmirdz,
lai nesašķīst drumstalās
cilvēces gaismotais ritējums.
Bet šodien mums jāmīl
tas ceļš, kuru ejam,
tas labais, ko guvām, ko tālāk mums dot
nākamām dzīvībām - atnācējām.

J.Silazars

Atque quoniam in rebus...
...quod est in rebus...
...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

...quod est in rebus...

Izdevējs - Lejasciema pagasta padome

Salikts un iespiests Vītola izdevniecībā
Rīgas 43, Gulbene
Reģ.nr. 460100092

1870 - 1871

1872 - 1873

1874 - 1875

1876 - 1877

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

55

LEJASCIEMA PAGASTS

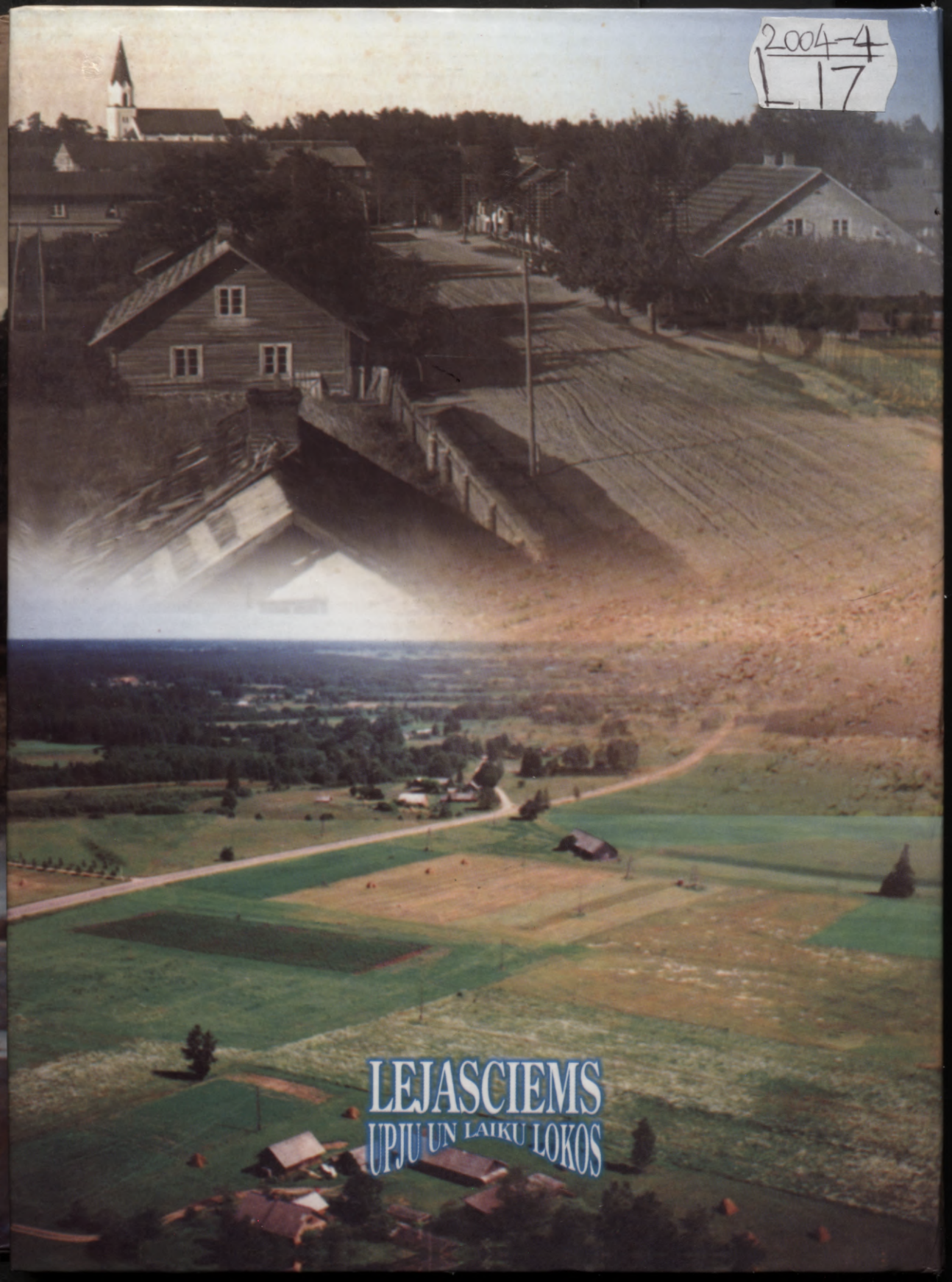
Galvaspilsēta	RĪGA	Osta, lidosta	
Rajona centrs	Alūksne	Ceļš ar atdalītām kustības joslām	
Pilsēta	Salaspils	Galvenais ceļš	
Ciems	Iecava	Pārējie ceļi	

RĪGA
DAUGAVPILS
JELGAVA

iedzīvotāju skaits apdzīvotajās vietās

> 700 000	Valmiera		20 000 - 50 000
100 000 - 250 000	Salaspils		5 000 - 20 000
50 000 - 100 000	Ainaži		< 5 000

2004-4
L17

LEJASCIEMS
UPJU UN LAIKU LOKOS